

**Registrering og verdivurdering av faste
kulturminner og kulturmiljøer
i Fet kommune**

Vedlegg A

DELOMRÅDER MED REGISTRERINGER OG VERDIVURDERINGER AV KULTURMINNER OG KULTURMILJØER I FET

Dette er en registrering og verdivurdering av kulturminner fordelt over hele kommunen. Det kan forekomme kjente verneverdige objekter som ikke er med i denne registreringen, og det er sikkert en rekke hittil ukjente objekter som ikke er med.

Registreringen er organisert i delområder som er geografisk avgrenset i forhold til tettheten av verneverdige objekter og kulturmiljøer innenfor et avgrenset område, eller avgrenset slik at kulturminnene kan sees i en logisk sammenheng til hverandre. Delområdenes rekkefølge er valgt etter geografisk beliggenhet, og starter fra syd i bygda og går systematisk nordover. De to siste delområdene i kapittelet omhandler gamle veier og far og kulturminner i skogen, og viser hele kommunen samlet.

Kriteriene som er benyttet for å komme fram til verneverdien til de ulike objektene og kulturmiljøene er flere, men de viktigste kriteriene er:

- Alder. Høy alder har gjennom kulturminnevernets historie vært et av de viktigste kriteriene når verneverdi skal fastsettes. Dette gjenspeiles blant annet gjennom Kulturminneloven der bygninger fra før 1650 eksempelvis er automatisk fredet.
- Historisk betydning. Objekter som har en viktig formidlingsrolle fordi de forteller en historie som belyser en historisk utvikling eller tendens. Objekter som styrker historieforståelsen for et område eller en hendelse.
- Miljøverdi. Objekter som beriker opplevelsen av et større kulturmiljø. Dette kan for eksempel være en bygning i en husrekke, eller beplantning og veier i et kulturlandskap.
- Tilgjengelighet. Objekter som ligger godt eksponert eller lett tilgjengelig for mange bør prioriteres når utvelgelse av viktige kulturminnes skal foretas. Nærhet til skoler og synlighet fra offentlig vei bør vektlegges.
- Sjeldenhet. Objekter som er sjeldne enten i nasjonal eller mer lokal målestokk bør sikres.
- Representativitet. Det bør sikres et bredt utvalg av kulturminner fra ulike perioder, samfunnslag og type virksomheter for å gi et bredest mulig bilde av kommunens kulturhistorie.
- Autentisitet. Objektet er lite endret og fremstår som opprinnelig enten fra byggeåret eller en eldre ombygging.

De verneverdige objektene og kulturmiljøene er verdivurdert i tallskala fra 1 til 4, der 1 gir høyest verneverdi. I tillegg kommer kategoriene F og H, der F indikerer at objektet er fredet gjennom Kulturminneloven, og H viser at objektet eller kulturmiljøet er regulert gjennom Plan- og bygningsloven med hensynssone.

F:	Fredet kulturminne, automatisk fredet fornminne eldre enn 1537 og hus eldre enn 1650, eller kulturminne som er vedtaksfredet etter kulturminneloven.
H:	Hensynssone, regulert til bevaring gjennom Plan- og bygningsloven ved bruk av hensynssoner
1:	Kulturminne/landskapselement som er viktig i lokal, regional og delvis nasjonal sammenheng. Kan være fredningsverdig, og bør sikres gjennom regulering.
2:	Kulturminne/ landskapselement som er viktig i lokal og/eller regional sammenheng. Bevaringsverdig, bør sikres gjennom regulering.
3:	Kulturminne/landskapselement som har verneverdi i et større kulturmiljø. Disse objektene bør sikres med formelt vern når det foretas områderegulering rundt objektene
4:	Kulturminne/landskapselement som er endret, men som del av et ellers verdifullt miljø, eller på annen måte har verneverdi. Disse verneverdige objektene er av en slik karakter at de ikke prioriteres gjennom formelt vern, men eiere av disse bør oppfordres til å bevare objektene og informeres om mulige økonomiske støtteordninger som kan delfinansiere vedlikehold/istandsetting.

For objektene eller kulturmiljøene i delområdene der det er foreslått sikring med *Hensynssone med formål bevaring*, er det mest aktuelt å sikre disse i forbindelse med en større regulering av området.

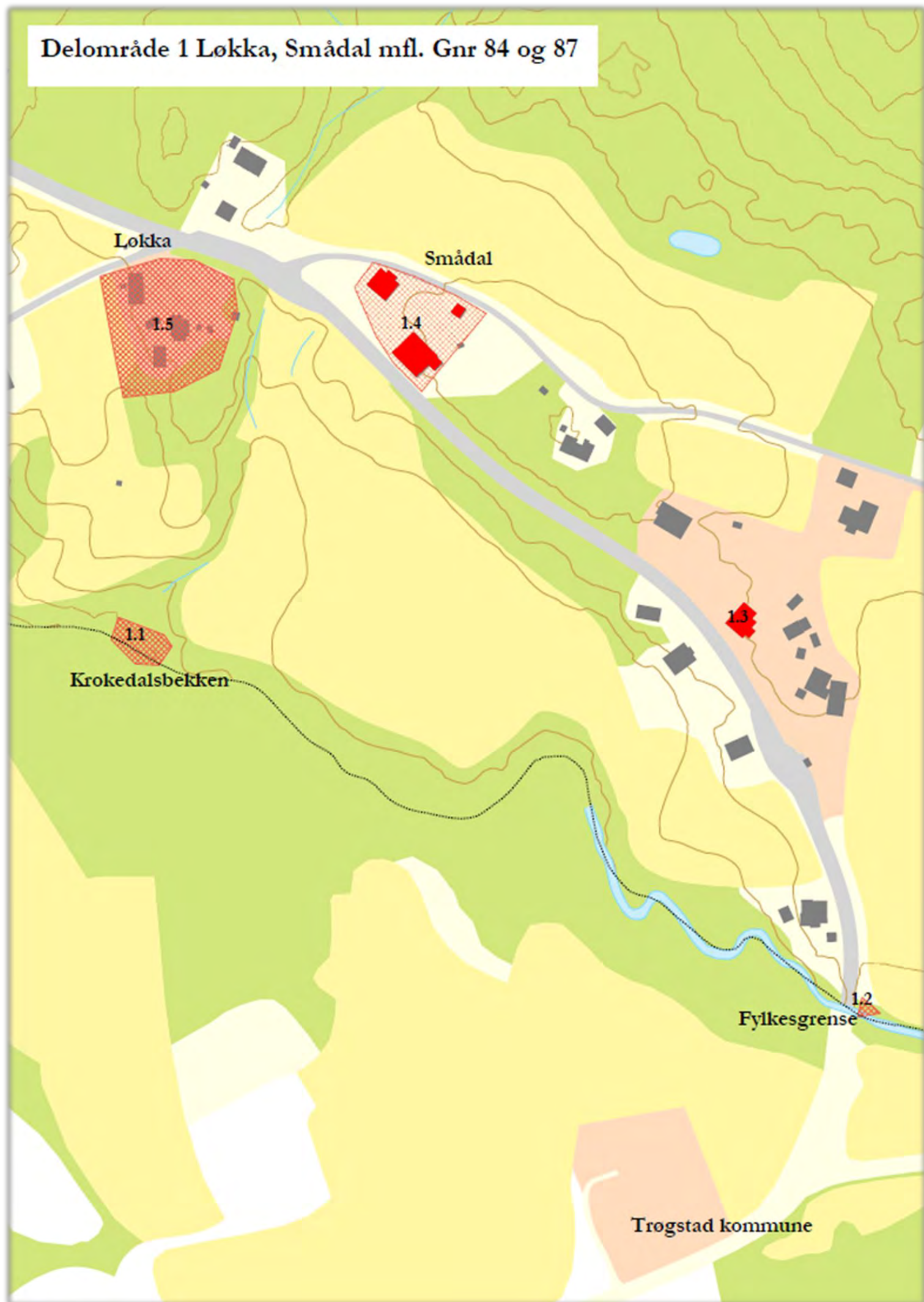

DELOMRÅDER

Delområde 1	Løkka, Smådal mfl. Gnr 84 og 87
Delområde 2	Teig. Gnr 84, 85 og 86
Delområde 3	Svartdal bruk og Bøler. Gnr 79, 80 og 89 mfl.
Delområde 4	Mungerud og Melnes. Gnr 81, 82 og 83
Delområde 5	Ersrud, Ulsrud, Svarterud og Rud. Gnr 76, 77 og 78
Delområde 6	Hunes, Vestre Melnes, Ødeby og Ringstad. Gnr 88-92
Delområde 7	Bjørkeflåtten og Vinland fl. Gnr 69 og 70
Delområde 8	Barkenesh, Holt og Utsikt. Gnr 68 og 67
Delområde 9	Østanes, Solberg, Dammerud, Enger og Foss. Gnr 65, 66 og 67
Delområde 10	Ersrud, Torud og Gjestad. Gnr 65, 64 og 63
Delområde 11	Holtedal og Sanderud. Gnr 71 og 72
Delområde 12	Tunnerud og Skjatvet. Gnr 73 og 74
Delområde 13	Gan. Gnr 61
Delområde 14	By og Auten. Gnr 58, 59 og 62
Delområde 15	Sofsrud, Dalheim, Dalen sentrum, Blesa og Kroken. Gnr 57, 59 og 60
Delområde 16	Kinn, Ås, Fjellsrud, Ånnerud og Nordli. Gnr 54, 55 og 56
Delområde 17	Svindal. Gnr 51, 52 og 53
Delområde 18	Kvernhammer, Ås og Råsåk. Gnr 50, 49 og 48
Delområde 19	Jaer, Bleike og Bjaner. Gnr 44, 45, 46 og 47
Delområde 20	Løken, prestegården, Hov, kirken og Øverby. Gnr 39-43
Delområde 21	Sundet, Fet rådhus, Løken terrasse og Granshagen. Gnr 38, 37 og 34
Delområde 22	Hval, Svingen stasjon og Varå mølle
Delområde 23	Ramstad og Tingsrud. Gnr 35, 36 og 41
Delområdet 24	Falla og Tofsrud. Gnr 33 og 32
Delområde 25	Nordli og Piggåsen. Gnr 28 og 27
Delområde 26	Enderud og Guttarsrud. Gnr 26 og 27
Delområde 27	Holter, Kjustad og Haga. Gnr 28, 29 og 30

Delområde 28	Fråstad. Gnr 31
Delområde 29	Fetsund
Delområde 30	Falldalen. Gnr 22, 23, 24 og 25
Delområde 31	Fetsund lenser og Øya
Delområde 32	Nerdrum og Hovin. Gnr 14 og 15
Delområde 33	Tien, Støving, Garder og Vilberg. Gnr 11, 17, 18, 19 og 20
Delområde 34	Børgen, Løken, Vinsnes og Skjelver. Gnr 6, 7, 8, 9 og 10
Delområde 35	Jølsen, Hotvet, Smedsberg og Berger. Gnr 1, 2, 3, 4 og 5
Delområde	Gamle veier
Delområde	Kulturminner i skogen

Delområde 1 Løkka, Smådal mfl. Gnr 84 og 87

Delområde 1 Løkka, Smådal mfl. Gnr 84 og 87

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Det er ingen kjente automatisk fredede kulturminner i området.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
1.1		Det er rester etter en gammel oppgangssag ved Krokaldalsbekken	2 eller 3
1.2		Oppe ved Fetveien står den gamle grensesteinen mot Østfold ved kommunegrensa	2
1.3	87/12	Eksempel på enkel villafunkis	3
1.4	87/1	Våningshus, bu og låve	3
1.5	84/6	Helhetlig gårdsanlegg	2

Lokalisering

Området ligger lengst syd i kommunen og grenser i syd mot Trøgstad, mot Teig i nordvest og skogsområdene mot øst.

Formell status

Hele delområdet er LNF-område.

Historikk

Det meste av området ligger på grunnen til den gamle gården Krokedal. Midt på 1800-tallet ble gården delt i tre bruk: Smådal, Krokedal og Myrer. Siden har eiendommene blitt ytterligere delt i en rekke mindre eiendommer.

Prinsholen var opprinnelig husmannsplass under Søgarden Teig. Eiendommen ble skilt ut som eget bruk i 1799. I 1877 ble Løkka skilt ut fra Prinsholen.

I første halvdel av 1800-tallet ble det bygget en sag i Krokedalsbekken nedenfor Løkka.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Den gamle grensesteinen er både et minnesmerke over gammel veimerking og et dekorativt innslag langs Fetveien. Restene etter saga ved Krokdalsbekken er et sjeldent kulturminne som ofte er utsatt for et akselererende forfall på grunn av sin beliggenhet og påkjenning fra vannføringen i vassdraget. 87/12 viser hverdagsfunkis, en byggeskikk som var utbredt i perioden 1930 – 1950.

Våningshuset, bua og låven på Smådal danner et godt eksempel på vanlig småbruksbebyggelse tidlig på 1900-tallet. Bebyggelsen på Løkka er godt bevart og beriker områdets opplevelsesverdi.

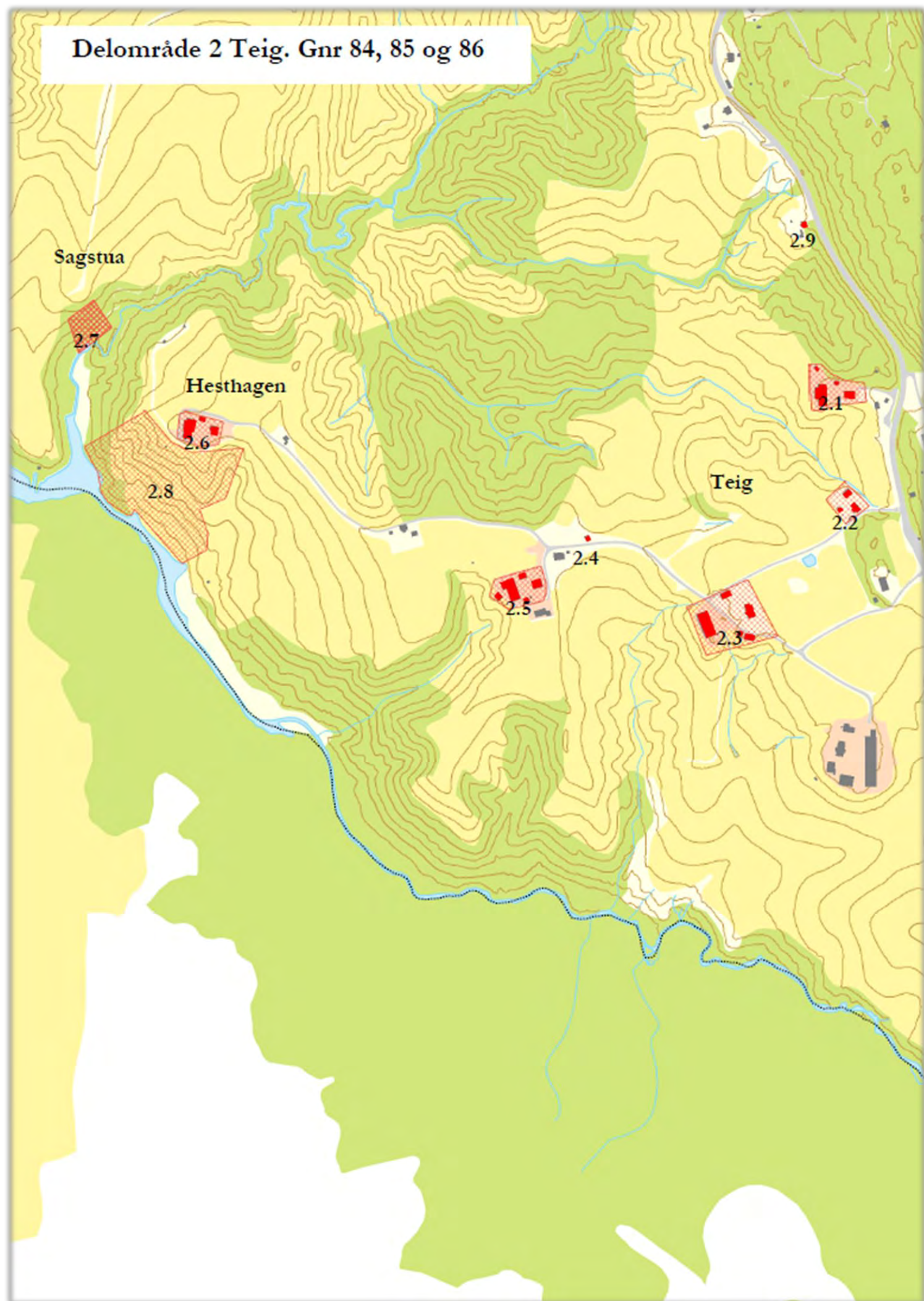
Forslag til forvaltning

Grensesteinen mot Østfold bør bevares. Eierne av de øvrige registrerte kulturminnene i området bør stimuleres til å fortsatt bevare husene og anleggene sine, og hjelpes med rådgivning innen bevaring og mulige støtteordninger for vern.

Markering av fylkesdelet

Delområde 2 Teig. Gnr 84, 85 og 86

Delområde 2 Teig. Gnr 84, 85 og 86

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

I et eldre beiteområde på Nordre Teig, 85/1 ca. 75 meter nord for Søndre Teig, ligger det en haugformet høyde som tidligere har blitt omtalt som gravhaug. Ifølge kartportalen Askeladden er dette en naturdannelse og ikke et fredet kulturminne.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
2.1	85/7 Teig	Våningshus, bu og låve	4
2.2	85/23 Teig østre	Våningshus, bu og låve	3
2.3	84/1 Teig mellom	Våningshus, sidebygning, bu, skjul og låve	3
2.4	85/48	Potetkjeller	3
2.5	84/3, 85/11 Teig søndre	Våningshus, sidebygning, bu og låve	4
2.6	84/2, 4 Hesthagen	Våningshus, uthus og låve	4
2.7	89/3 Sagstua	Rester etter oppgangssag	?
2.8	84/2,4 Hesthagen	Kulturlandskap ned mot Teigsåa	2
2.9	85/10 Skogheim	Våningshus bygget i sveitserstil, kledd med eternittplater	3

Lokalisering

Området ligger mellom Fetveien og Teigsåa helt syd i kommunen.

Formell status

Hele delområdet er LNF-område.

Historikk

Teig er trolig en av de eldste gårdene i denne delen av bygda. Det finnes skriftlige kilder fra gården helt tilbake til 1300-tallet. Gården ble delt i to bruk på 1760-tallet, og fra slutten av 1700-tallet og utover 1800-tallet ble eiendommen delt i en rekke større og mindre bruk. Teig hadde kvern allerede på 1400-tallet og senere også sag i Kvennhusbekken på grensa til Melnes. Saga var trolig i drift fra slutten av 1500- eller tidlig på 1600-tallet. Midt på 1800-tallet ble det bygget ny sag i Krokalsbekken. Hovedveien gikk tidligere gjennom tunene på teiggårdene.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Teiggårdene er viktige landskapselementer der de ligger på hver sin flate på kanten av helningen ned mot Teigsåa. Husene i seg selv er hovedsakelig av eldre dato, og har verdi som kulturminner, men like viktig som bevaring av de enkelte bygningene er det å bevare tunstrukturene på gårdstunene. Samlede tun med bolighus og røde låver danner helhetlige innslag langs Teigveien. Huset på Skogheim viser hvordan tiden og nye impulser har påvirket vår arkitektur gjennom de siste hundre år.

Restene etter kverner og sag i Kvennhusbekken er kulturminner over en viktig periode for bygdene rundt Øyeren. Sagbruksvirksomheten gjorde det mulig å tjene noe ekstra i tillegg til gårdene og plassenes utkomme.

Forslag til forvaltning

Gårdstunene på Teiggårdene bør opprettholdes som klart avgrensede bygningsstrukturer, og eierne bør stimuleres til å bevare de røde låvene på eiendommene slik at de fremdeles kan være viktige landskapselementer.

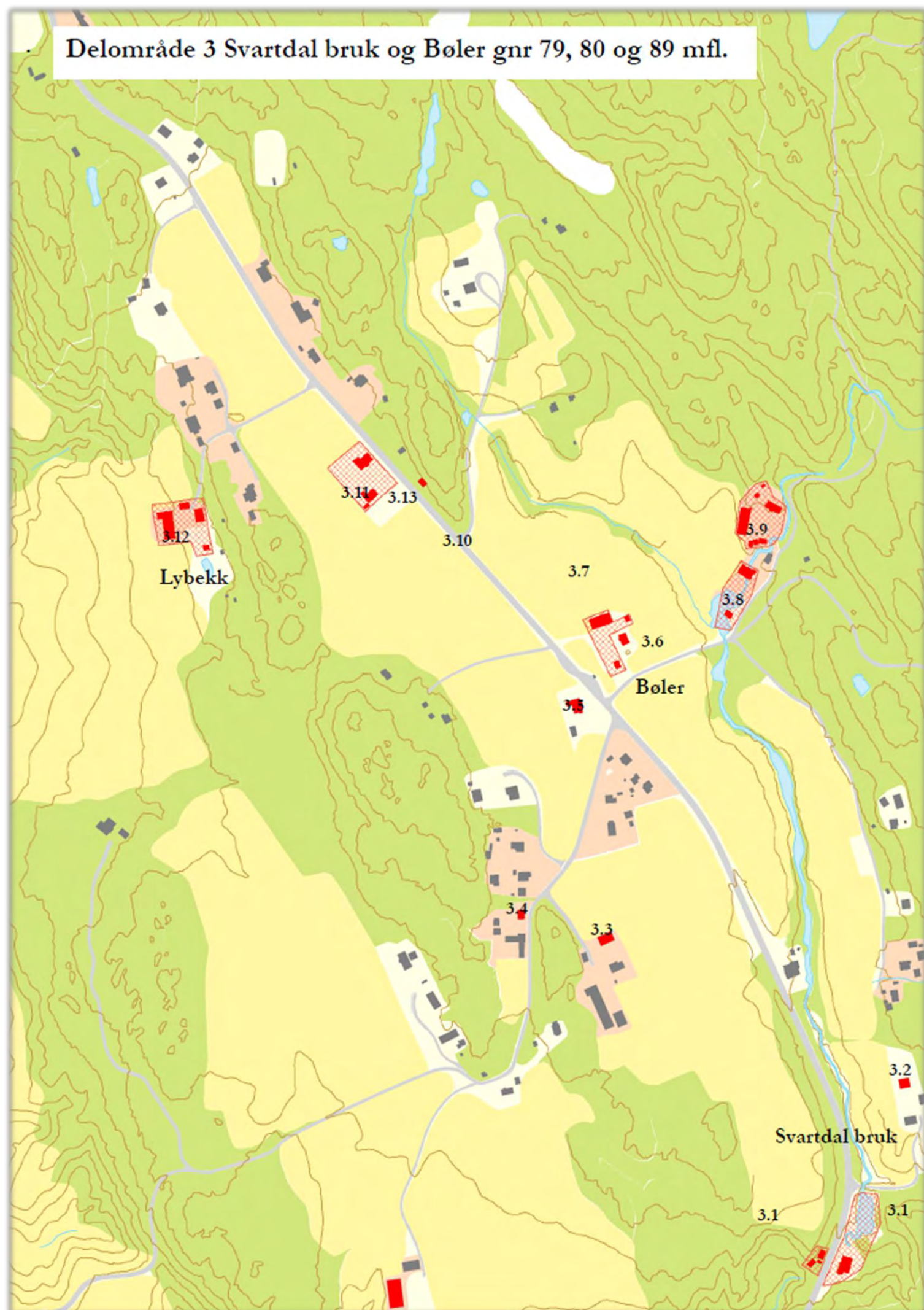
Den verneverdige bebyggelsen på Teig Østre, Mellom og potetkjelleren på 85/48 bør bevares.

Huset på Skogheim bør enten bevares slik det står, eller tilbakeføres til en tidligere dokumentert utforming.

Kulturlandskapet ned mot Teigsåa bør holdes åpent gjennom aktiv husdyrdrift med beitedyr.

Restene etter kverner og sag i Kvennhusbekken er viktige og sårbare kulturminner som bør beskyttes mot videre forfall.

Delområde 3 Svartdal bruk og Bøler gnr 79, 80 og 89 mfl.

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Det er ikke registrert automatisk fredede kulturminner i området.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
3.1	80/7-10 Svardal bruk	Verksted, uthus, rørgate og demning. Forhenværende mekanisk verksted, mest kjent for produksjon av bærepinner	2
3.2	80/5 Olberg	Våningshus med funkispreg (1940)	4
3.3	80/4 Skrabben	Låve	3
3.4	82/6 Haug	Våningshus	2
3.5	80/3 Søndre Bøler	Tidligere butikk	2
3.6	79/8 Nordre Bøler	Våningshus	2
3.7	79/8 Nordre Bøler	Bu, skjul og uthus	3
3.8	80/6 Bøler mølle	Mølle med rørgate og dam	2
3.9	79/5 Solberg	Bebyggelse på gårdstunet	3
3.10	79/8 Moen	Steinbukk for lessing av dyr som skulle til slakt	2
3.11	79/16 Enebakkneset skole	Gammel skolebygning med uthus. Gammelt kommunegrensemerke/grensestein	2
3.12	82/3 Lybekk	Bebyggelse på gårdstunet	3
3.13	79/60	Eldre næringslokale i mur	3

Svartdal bruk. Tidligere snekkerverksted.

Lokalisering

Området ligger på to sider av Fetveien nordøst for Melnes.

Formell status

Hele området er avsatt som LNF-område i gjeldende kommuneplan.

Historikk

Bøler er trolig en av de eldste gårdene på Enebakkeset. Gården var opprinnelig ett bruk, men allerede fra 1500-tallet var Bøler delt i to bruk, store – og lille Bøler.

Bølerbekken som renner fra det store Bølertjennet har i lange tider gitt verdifull kraft til både kverner, sager og andre virksomheter. Vi vet at det på 1600-tallet var kvern i Bølerbekken, og at det var sagbruk lenger ned i vassdraget mot Melnes.

Bøler mølle ble trolig oppført der den står nå på 1880-tallet og var i bruk i hundre år. Det ble bygget et mekanisk verksted nedenfor mølla, men dette ble senere revet og noe av virksomheten flyttet til Svartdal bruk. På Svartdal bruk var det snekkervirksomhet, og det ble produsert strøm der. En spesialitet var bærepinner som ble solgt til en rekke forretninger i Oslo-området. Samtidig med bærepinnene ble det produsert forskjellige andre ting, alt etter hvilke muligheter som bød seg lokalt og i Oslo. Alt fra verktøy og redskaper til landbruket, bussoverbygg, trevarer til

Husfliden og møbler. Fra midten av 1970-årene ble det tilskjøring av skumplast for blant annet Ekornes fabrikker.

I 1919 ble det bygget en fast skole på Enebakknaset. Skolen hadde to boliger for lærer i andre etasje, og skolerom nede. I tillegg var det en låve til eiendommen.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Dette er et av områdene på Enebakknaset med rikest forekomst av verneverdige kulturminner. Ved å bruke de opplysningene kulturminnene kan gi, kan man få et kort resyme av flere viktige sider ved områdets historie. Man finner gamle bosteder og kulturmark som kan være over 1000 år gammel. Videre er det gamle husmannsplasser, rester etter kverner og nyere industri som Svartdahl bruk og Bøler mølle. Handelsvirksomhet og skoledrift er representert. Alt dette samlet på ett sted, gjør området godt egnet i undervisningssammenheng og som interessant turområde.

Spesielt viktige objekter og kulturmiljøer i området er Svartdal bruk, Bøler mølle, våningshusene på Søndre og Nordre Bøler og på Haug og den gamle skolen.

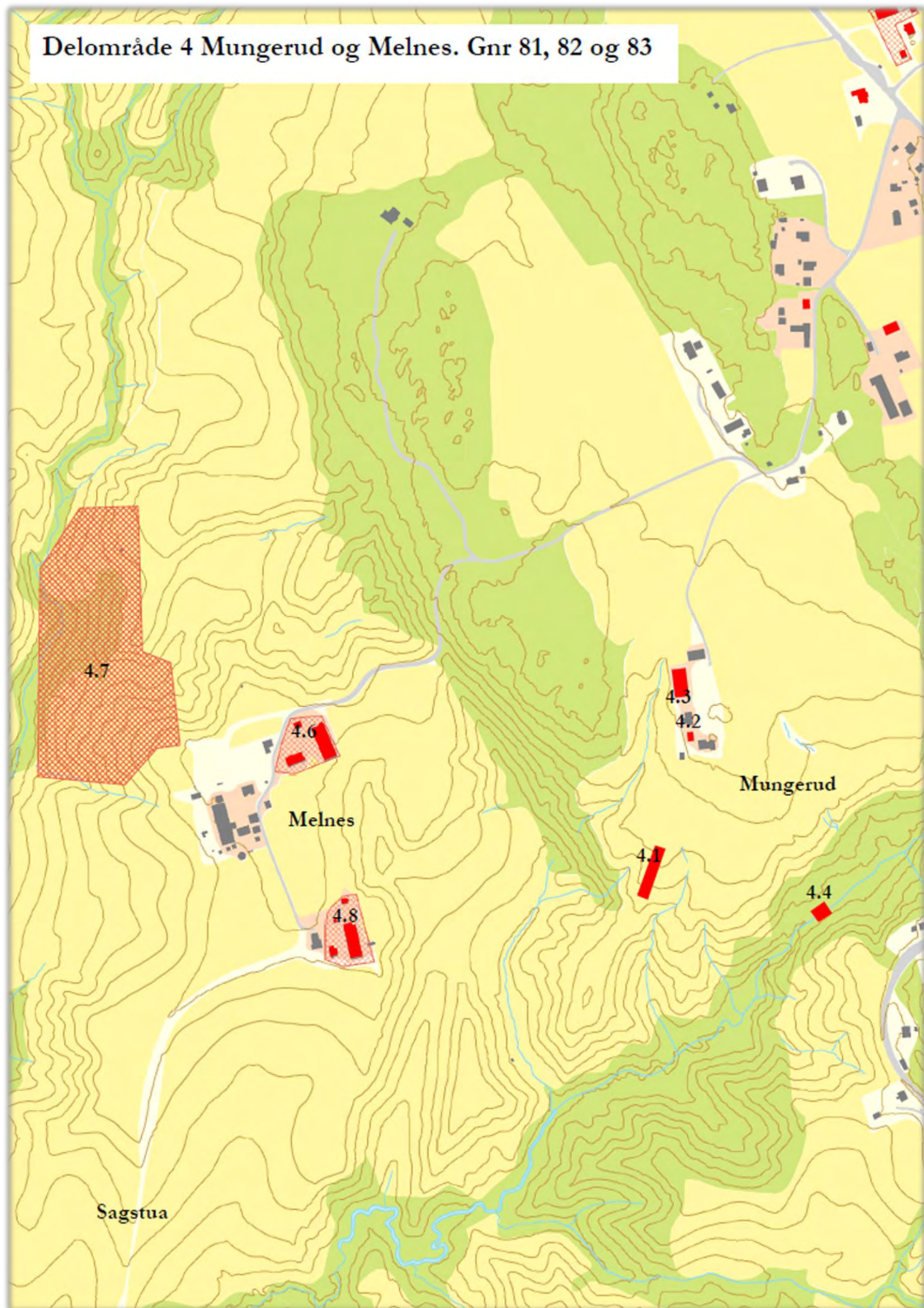
Forslag til forvaltning

Det bør opprettes en hensynssone med formål bevaring rundt Svartdahl bruk, Bøler mølle, Søndre- og Nordre Bøler og den gamle skolen. Grunneierne i området bør oppmuntres til å se på mulighetene for en næringsutvikling med utgangspunkt i de verneverdige kulturminnene i området. Spesielt Bøler mølle, Svartdahl bruk og den gamle skolen har potensial i en slik utvikling, men også gårdsbebyggelsen på gårdene rundt kan egne seg for ulik form for turisme, salg eller produksjon.

Våningshuset på Nordre Bøler

Delområde 4 Mungerud og Melnes. Gnr 81, 82 og 83

Delområde 4 Mungerud og Melnes. Gnr 81, 82 og 83

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Det er ingen kjente automatisk fredede kulturminner i området. Det gamle veifaret gjennom området kan være automatisk fredet.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
4.1	81/1 Mungerud	Gammel allfarvei	F/2
4.2	81/1 Mungerud	Bryggerhus	3
4.3	81/1 Mungerud	Låve	4
4.4	81/1 Mungerud	Rester etter sag	3
4.5	81/1 Mungerud	Rester etter fyrstikkfabrikk	2
4.6	82/1 Melnes nordre	Våningshus, sidebygning, bu og låve	3
4.7	83/1 Melnes vestre	Kulturlandskap med raviner mot Ødeby	2
4.8	82/2 Melnes søndre	Sidebygning, bu og låve	4

Kulturlandskapet på Melnes

Lokalisering

Området ligger langs Melnesveien mellom Fetveien og Hunesveien.

Formell status

Hele delområdet er LNF-område.

Historikk

Det er trolig Melnes som er den eldste eiendommen i dette området, men også Mungerud har en lang historie, i alle fall fra høymiddelalderen. Mungerud ble delt i to bruk midt på 1800-tallet, men tunet ble beholdt på opprinnelig sted med begge familiene vegg i vegg. Gården ble slått sammen til ett bruk igjen i 1947.

I 1874 ble det bygget en fyrstikkfabrikk i Kvennhusbekken ved Mungerud. Det hadde tidligere ligget en sag på samme sted.

Også på Melnes har det gjennom tidene vært en vesentlig sagbruksvirksomhet.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

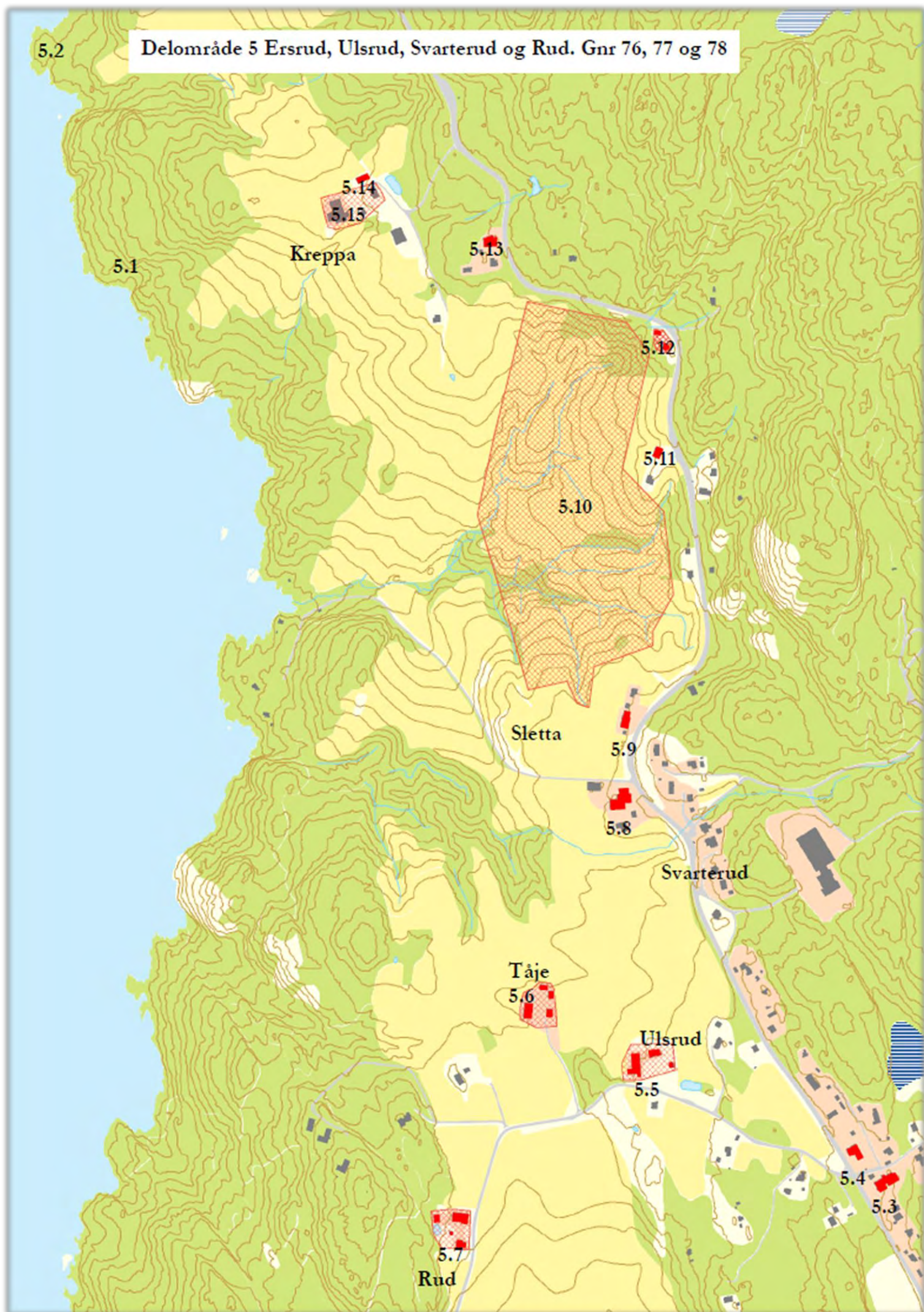
Restene etter industrivirksomheten i Kvennhusbekken er viktige historiske spor for lokalmiljøet og kommunen. Den gamle ferdselsveien gjør kulturminnene egnet til formidling gjennom økt tilgjengelighet. Gårdstunene på Mungerud og Melnesgårdene lenger ned i Melnesveien er viktige landskapselementer i et storslagent ravinelandskap. I tillegg er det enkeltbygninger på gårdene med verneverdi. Spesielt tunet på Melnes nordre består av flere flotte verneverdige bygninger.

Forslag til forvaltning

Restene etter ulike næringsvirksomheter i Kvennhusbekken bør registreres, skiltes og tilgjengelig gjøres ved å etablere en sammenhengende turvei delvis basert på de gamle veifarene i området. Tunene på Mungerud og Melnesgårdene bør opprettholdes som konsentrerte tun strukturer. Ny

bebyggelse bør innordne seg den eksisterende tun strukturen, og spredt bebyggelse i de åpne landskapsrommene bør unngås.

Kulturlandskapet med ravine rundt gårdene bør holdes i hevd gjennom aktivt beitebruk.

Delområde 5 Ersrud, Ulsrud, Svarterud og Rud. Gnr 76, 77 og 78

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	ID	Type
5.1	76/8 m.fl. Ersrud	11536	Gravrøys
5.2	76/8 Sandungsnabben	30872-1	Gravrøys

Det er en automatisk fredet gravrøys nede mot Øyeren ved Kreppa, og en tilsvarende lenger nord syd for Fugli. Oppe i skogen øst for Fetveien er det også registrert en gravrøys ved Bjørkeflåtten. Den gamle bygdeveien kan være automatisk fredet.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
5.3	78/27, Fjellvang	Fabrikkbygning	3
5.4	78/28, Steinsborg	Landhandel	3
5.5	78/1, Ulsrud	Våningshus, bu og låve	4
5.6	78/4, Tåje	Gårdsbebyggelse	4
5.7	78/12, Rud	Gårdsbebyggelse	4
5.8	77/6, Svarterud	Låve	4
5.9	77/1, Sletta	Låve med tømmerfjøs	3
5.10	Ersrud og Svarterud	Kulturlandskap	2
5.11	76/3, Enger	Låve	4
5.12	76/23, Solheim	Villa med jugendpreg og uthus	4
5.13	76/2, Ersrud	Låve	4
5.14	76/10, Kreppa	Drengestue/ bryggerhus og skjul	3
5.15	76/10, Kreppa	Øvrig bebyggelse på tunet	4

Låven på Sletta ligger som et viktig fondsmotiv langs hovedveien gjennom Neset

Lokalisering

Området ligger vest for Fetveien fra avkjøringen til Hunesveien til Fugli.

Formell status

De bebygde delene langs Fetveien er regulert til boligformål. Resten av delområdet er LNF-område.

Historikk

Både Ersrud, Ulrud og Svarterud kan ut fra navnet å dømme, blitt ryddet i høymiddelalderen. Svarterud er så liten at det er mulig denne er noe yngre enn de større nabogårdene Ulrud og Ersrud. Den gamle bygdeveien i området gikk tidligere fra Hunesveien og videre vest for Svarterud før den skrånet ned i retning av Ersrudvika og videre forbi Kreppa.

Allerede i 1680 ble Kreppa solgt fra Ersrud, men eiendommen blir ikke formelt skilt ut med eget løpenummer før 1838. Fra 1783 har Ersrud vært delt og slått sammen til ulike antall bruk, men i dag er det kun en Ersrudgård.

Fra tidlig på 1700-tallet og fram til 1876 var det to bruk på Ulrud, Søndre og Nordre Ulrud. Siden har gården vært samlet, men gården Rud ble skilt ut som Vestre Ulrud rundt 1830. Rud eksisterer fremdeles som eget bruk. Tåje var husmannsplass under Ulrud, og ble eget bruk i 1842.

Ved krysset mellom Fetveien og Hunesveien ble det utover 1900-tallet etablert en del næringsvirksomhet. På Elverhøy var det snekkerverksted fra 1930-tallet, og ca. ti år senere ble det et snekkerverksted til på Fjellvang. Den siste drev stort med produksjon av tredeler til

skoindustrien, som treheler og trebunner. I 1947 ble det etablert butikk på Steinsborg, og virksomheten her er fremdeles gående.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Kulturlandskapet ned mot Øyeren er en gjennomgående kvalitet i hele området. Restene etter den gamle allfarveien eller rodeveien som den også kalles, beriker området ytterligere.

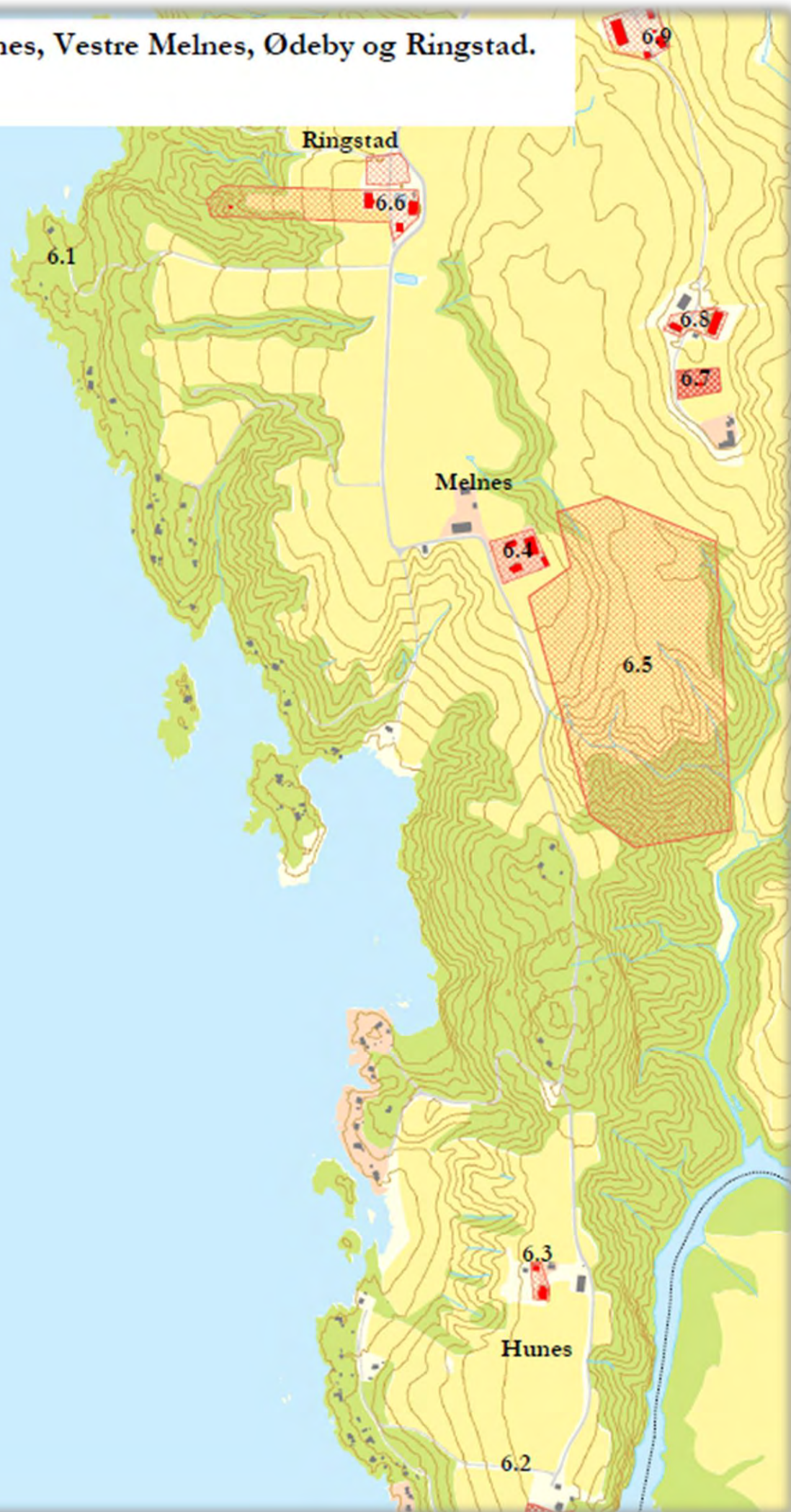
Restene etter ulik næringsvirksomhet ved avkjøringen til Hunesveien fra Fetveien er viktige rester etter den, i sin tid, omfattende småskala næringsvirksomheten i området.

Forslag til forvaltning

Det bør lages en helhetlig plan for jordbrukslandskapet ned mot Øyeren. En slik plan bør se på mulighetene for å holde landskapet åpent ved ordinær jordbruksdrift og bruk av beitedyr. Samtidig bør det jobbes for å etablere en turvei basert på den gamle allfarveien langs Øyeren.

Delområde 6. Hunes, Vestre Melnes, Ødeby og Ringstad.

Gnr 88–92

Delområde 6 Hunes, Vestre Melnes, Ødeby og Ringstad. Gnr 88 – 92

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	ID	Type
6.1	92/1	69680-1 Tingstadnebben	Gravrøys

Det er registrert et mulig gammelt tingsted nede ved Øyeren på gården Ringstad.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
6.2	88/1, Søndre Hunes	Trær ved hagen	4
6.3	88/5, Nordre Hunes	Våningshus og bu	4
6.4	89/6, Vester Melnes	Gårdsbebyggelse	3
6.5	89/6, 92/1, Vestre Melnes og Ringstad	Kulturlandskap	2
6.6	92/1, Ringstad	Våningshus, grisehus, brønn og gravplass med kapell.	2
6.7	90/8	Enebakkeset gravplass og kapell	2
6.8	90/1, Nistua Ødeby	Våningshus og låve	4
6.9	91/1, Nordre Ødeby	Gårdsbebyggelse	3

Våningshuset på Ringstad under restaurering i 2011

Lokalisering

Området ligger langs Hunesveien fra Ødebyveien og til sydspissen av tangen ved Hunesnebben.

Formell status

Hele delområdet er LNF-område.

Historikk

Ringstad går tradisjonelt for å være den eldste gården på Enebakkneset. Det er et område på eiendommen nede ved Øyeren som heter Tingstad, og det er mulig dette var et samlingssted der det ble holdt ting eller andre offentlige sammenkomster i norrøn tid. Lenger nord på stranda ligger det en gravrøys. Tingstad var også fergested for farennde over Øyeren mellom Kirkebygda i dagens Enebakk og Enebakkneset. Ringstad gård har tidligere vært tingsted (Tingstad), klostergoods, krongods, fuldgaard og i privat eie fra 1727. Det var teglverk på Ringstad på 1830-tallet, og det var brennevinsproduksjon på eiendommen. Gården fikk etablert et privat gravsted i 1925.

Ødebygårdene har to gårdsnummer. Dette tyder på at opphavsgården Ødeby må ha blitt delt veldig tidlig i historien. Ødeby ligger svært sentralt på Enebakkneset med de andre gårdene rundt seg på alle kanter. Dette var trolig utslagsgivende for at Gravplassen på Neset ble plassert nettopp her.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Området har en stor kvalitet gjennom det vakre kulturlandskapet som strekker seg fra Melnes og Ødeby og ned mot Øyeren. I tillegg er området viktig i forhold til den tidligere relasjonen til Enebakk. Det var i dette området man ankom enten med båt eller over isen da det var kontakt mellom dagens Enebakk og Enebakkneset. Den angivelige tingplassen ved Ringstad passer sånn sett godt inn med sin sentrale plassering ved fergeleiet. Gården Ringstad er en markant eiendom i område både med den godt bevarte hovedbygningen, men også på grunn av den rike historien til gården og alle store og små minnesmerker over aktivitet gjennom over tusen år. Bebyggelsen på gårdstunene på Nordre og Nistua Ødeby er viktig å ta vare på da man passerer disse på vei til den offentlige gravplassen.

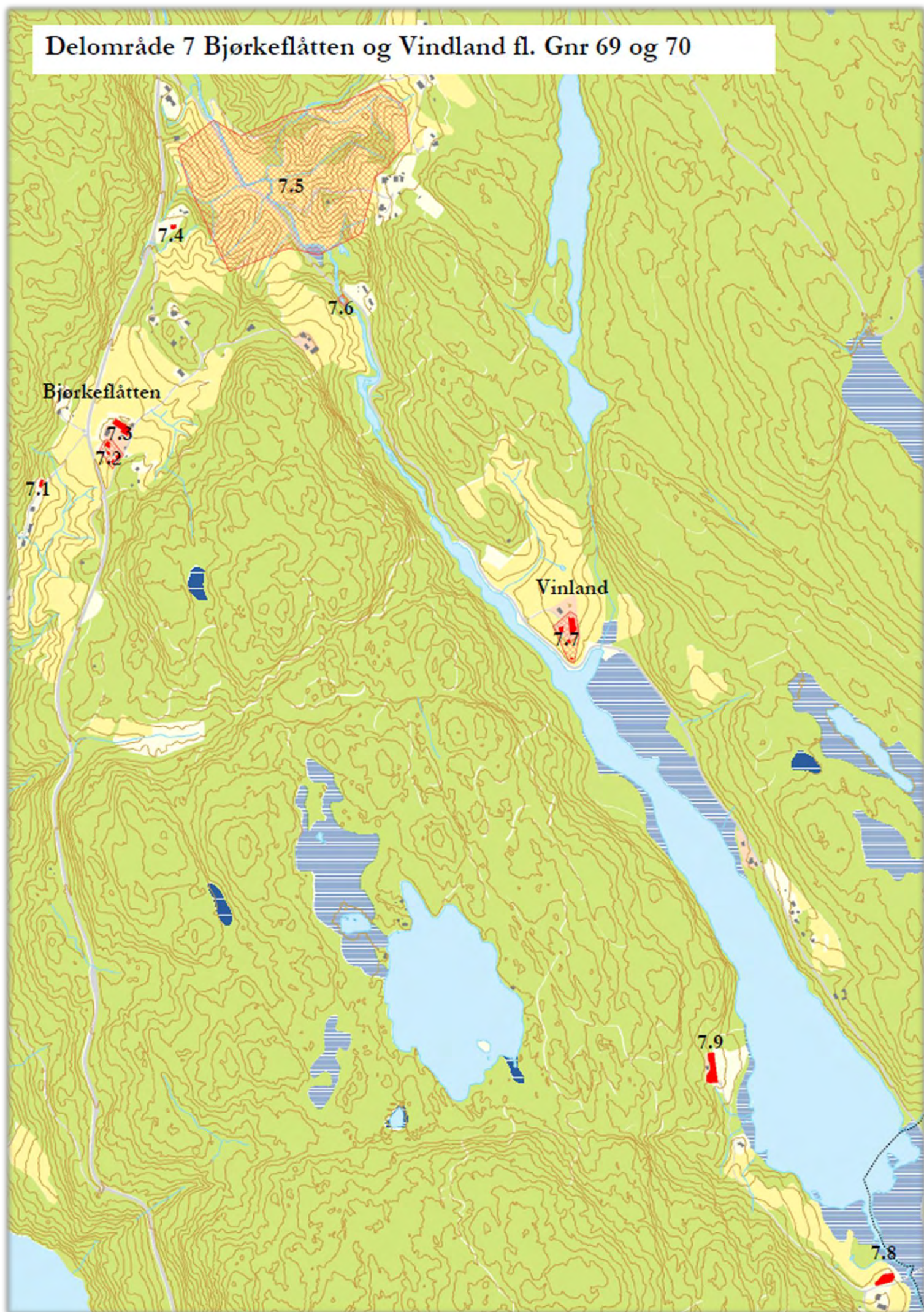
Forslag til forvaltning

Det bør lages en plan som ivaretar kulturminnene og kulturlandskapet for hele området fra Tingstad nede ved Øyeren og til og med Enebakkneset gravplass. Kulturlandskapet bør sees i sammenheng med de mange kulturminnene i området. De gamle beiteravinene bør skjøttes gjennom beitedyr som holder landskapet åpent. Det bør legges til rette for turveier som binder Tingstad, Ringstad og kapellet ved Ødeby sammen.

Privat gravplass og kapell på Ringstad

Delområde 7 Bjørkeflåtten og Vindland fl. Gnr 69 og 70

Delområde 7 Bjørkeflåtten og Vindland fl. Gnr 69 og 70

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Det er ikke registrert automatisk fredede kulturminner i området.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
7.1	68/5, Enga	Uthus	4
7.2	69/1, Bjørkeflåtten Søndre	Våningshus, bu og to uthus. Tunet oppfattes som klyngetun sammen med nabogården Nordre.	4
7.3	69/13, Bjørkeflåtten Nordre	Låve fra tidlig 1900-tall	4
7.4	67/48, Ulverud	Våningshus fra etterkrigstiden	4
7.5	67/9,69/13 ,14,70/2,3	Kulturlandskap, Ravinelandskap med åpne beiteområder	2
7.6	69/14, 70/15 Ulverudåa	Rester etter bekkekvem	2
7.7	70/1, Vinland	Gårdstun bestående av våningshus fra tidlig på 1800-tallet, påbygd i høyden i 1919. Bu, låve med tømmerfjøs fra begynnelsen av 1900-tallet og pumpehus fra 1940-tallet.	3
7.8	77/5, Sludderud	Våningshus og bu fra tidlig på 1800-tallet eller tidligere	2
7.9	69/10, Tretta	Våningshus fra tidlig på 1800-tallet og låve fra tiden rundt 1900	2

Sludderud

Lokalisering

Området ligger på to sider av Fetveien lengst syd i det som opprinnelig var Fet kommune før sammenslåingen med Enebakkneset.

Formell status

Hele delområdet er LNF-område.

Historikk

Både Bjørkeflåtten og Vindland ble trolig ryddet i høymiddelalderen, og ingen av eiendommene har vært store i jordbrukssammenheng. Gårdene ble liggende øde etter svartedauden, men ble tatt opp igjen utover 15- og 1600-tallet. Det var sag og kvern i Ulverudåa både til Bjørkeflåtten og Vindland.

Plassen Sludderud tilhører Enebakkneset og tilhørte derfor Enebakk kommune, men hører nå til Fet.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

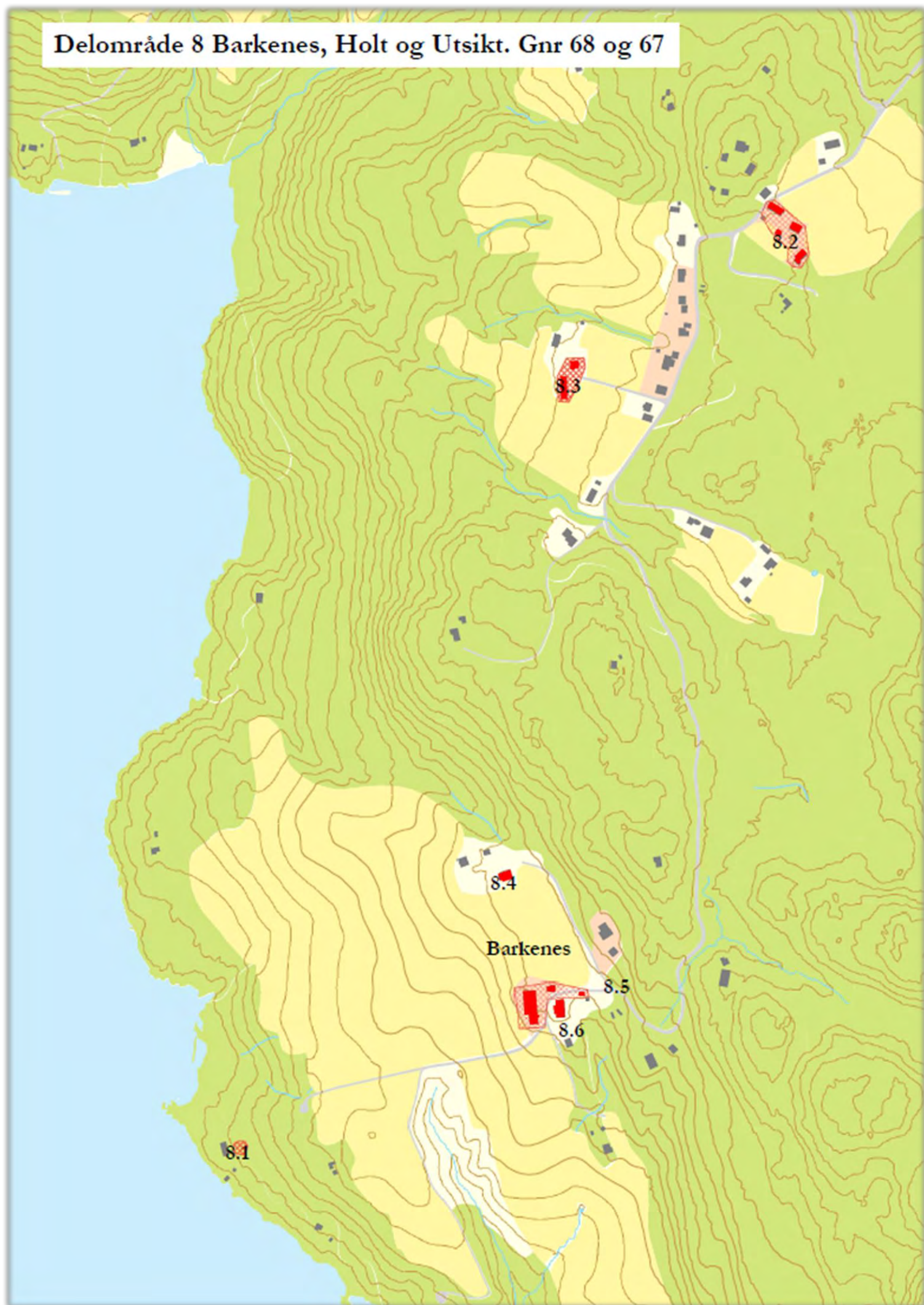
Dette området viser marginale boplasser som skiller seg ut fra de mer åpne jordbruksområdene syd og nord for området. Kulturlandskapet på to sider av Vinlandsveien binder området sammen og elementer som restene etter bekkekverna nedenfor Kverne gir området formidlingsverdi. Bebyggelsen på Sludderud og Tretta er godt bevart, og gir et bilde av hvordan småbruk så ut rundt år 1900.

Forslag til forvaltning

Grunneierne i området bør stimuleres til å holde kulturlandskapet åpent gjennom aktivt beitebruk, og de gamle bostedene bør opprettholdes som klart definerte tun uten nyere bebyggelse i de åpne landskapsområdene mellom de gamle bostedene.

Den gamle bebyggelsen på Vindland, Sludderud og Tretta bør bevares.

Delområde 8 Barkenes, Holt og Utsikt. Gnr 68 og 67

Delområde 8 Barkenes, Holt og Utsikt. Gnr 68 og 67

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	ID	Type
8.1	68/2	79132-1	Gravrøys

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
8.2	67/7 Utsikt	Gårdstun med våningshus fra 1800-tallet, bu som er tilflyttet fra Foss, utekjeller og låve med tømmerfjøs fra tiden rundt år 1900.	3
8.3	67/6 Holt	Våningshus fra midten av 1800-tallet som ble bygget på i høyden på 1950-tallet. Låven er bygget i 1905. Utekjeller.	4
8.4	68/1 Barkenes Nordre	Våningshus	4
8.5	68/2 Barkenes Søndre	Våningshus fra slutten av 1700-tallet, ombygd midt på 1900-tallet	4
8.6	68/2 Barkenes Søndre	Bu fra slutten av 1700-tallet, låve og tømmerfjøs fra tiden rundt første verdenskrig.	3

Lokalisering

Området ligger ned mot Øyeren syd for Østanes og Gansvika.

Formell status

Hele delområdet er et LNF-område.

Historikk

Barkenes ble trolig ryddet i vikingtiden eller noe tidligere. Gården var opprinnelig udelt, og den ble ikke lagt øde under svartedauden. På 1600-tallet ble eiendommen delt i to bruk, Søndre og Nordre Barkenes.

Holt og Utsikt er plasser som er skilt ut fra gården Østanes. Utsikt ble bygget som sagmesterbolig for Gansbruket, og tilhørte Gan helt til 1923. Holt er et av de yngste plassene under Østanes. Stedet ble trolig ryddet på 1850-tallet.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Barkenesgårdene ligger godt eksponert fra Øyeren, og er viktig som landskapselement i et ellers skogfylt område.

Bua på Barkenes Søndre er trolig fra 1700-tallet, og er ei av de eldste buene i bygda.

Forslag til forvaltning

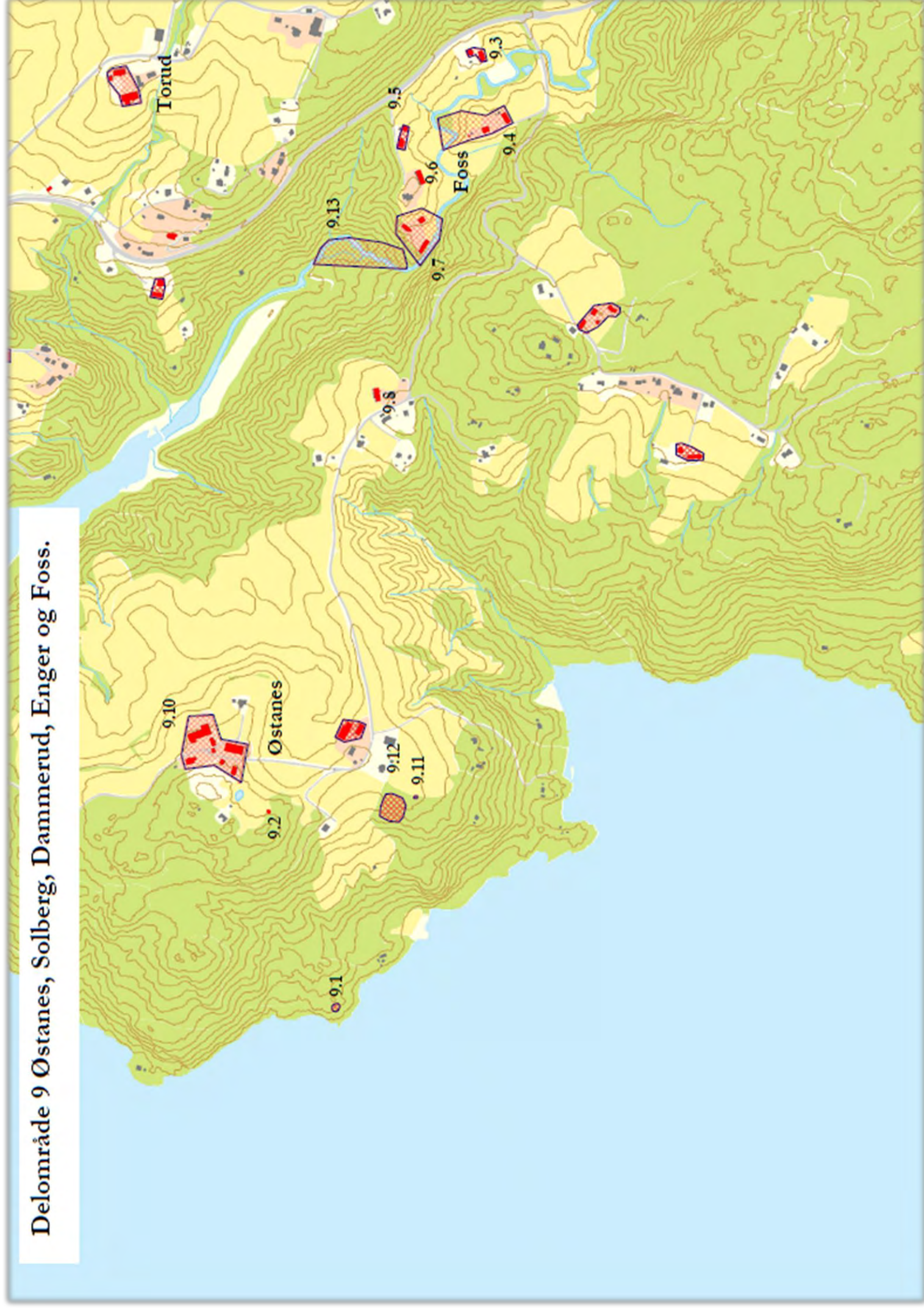
De åpne jordbruksområdene på Barkenes bør opprettholdes, og bua og tunstrukturen på Søndre Barkenes bør bevares. Den fredede røysa nede ved Øyeren bør merkes, og den kan inngå som en attraksjon for båtfolk på Øyeren.

Tunet på Utsikt bør bevares.

Llåve, fjøs og potetkjeller på Utsikt

Delområde 9 Østanes, Solberg, Dammerud, Enger og Foss.

Delområde 9 Østanes, Solberg, Dammerud, Enger og Foss. Gnr 65, 66, 67

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	ID	Type
9.1	66/3	20956	Gravfelt med to røyser

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
9.2	67/2 Østanes Øvre	Funnsted for bryne	4
9.3	65/47 Enger	Våningshus og låve	4
9.4	67/8	Våningshus, bu og låve, samt rester etter damanlegg	3
9.5	65/46 Arstun/Vesle-Foss	Våningshus og bu	2
9.6	65/44 Foss	Låve	4
9.7	65/51 Foss slipefabrikk		4
9.8	67/4 Solberg	Låve med tømmerfjøs	4
9.9	67/2 Østanes Nedre	Bu og låve	4
9.10	66/1,3 Østanes Nordre og Øvre	Tunstruktur (Husmannsstue? Kan ligge på annet gnr/bnr se område 13)	4
9.11	67/3 Østanes Nedre søndre	Potetkjeller	3
9.12	66/3 Østanes Øvre	Steingjerde, ukjent funksjon	2
9.13	65/4,67/11	Tufter etter vannsager og trasse for tømmerenne	2

Foss

Lokalisering

Området ligger syd for Gansvika mellom Øyeren og Fetveien.

Formell status

LNF-område med hensynssone landskap.

Historikk

Østanes går for å være blant de eldste gårdene i bygda. Allerede i høymiddelalderen ble gården delt i to bruk, Øvre og Nedre Østanes. Østanesåa fikk fra 1600-tallet stor betydning for utviklingen av området. Det ble bygget flere oppgangssager i åa, og det trengtes flere mennesker til å holde sagbruksvirksomheten gående. Det ble som følge av dette bygget flere plasser på gårdens grunn. Noen av disse plassene er Bakken, Dammerud og Ulverud. På plassen Foss ble det i 1898 etablert en slipeskivefabrikk. Fabrikken fikk en fabrikk til i 1910. Denne ble bygget på Råmyra noen kilometer lenger nord i bygda. Mot slutten av 1950-tallet hadde hele virksomheten blitt flyttet til Råmyra.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Østanesområdet er på mange måter et eget rike, avskåret fra resten av bygda. I tillegg er det en lang og interessant historie knyttet til området. Her finner man gårder fra middelalderen, rester

etter sagbruksvirksomhet fra 16-, 17- og 1800-tallet, spor av industrihistorie knyttet til Foss slipeskivefabrikk og et aktivt og godt bevart kulturlandskap.

Spesielt bebyggelsen på Arstun/Vesle Foss og Dammerud er godt bevart og viser hvordan man levde på mindre steder i tiden rundt år 1900.

Forslag til forvaltning

Området bør opprettholdes med dagens bygningsstruktur der husene i stor grad er konsentrert rundt de gamle gårdstunene. Bebyggelsen på Arstun/Vesle Foss og Dammerud bør bevares.

Restene etter fabrikk på Foss bør registreres og bevares.

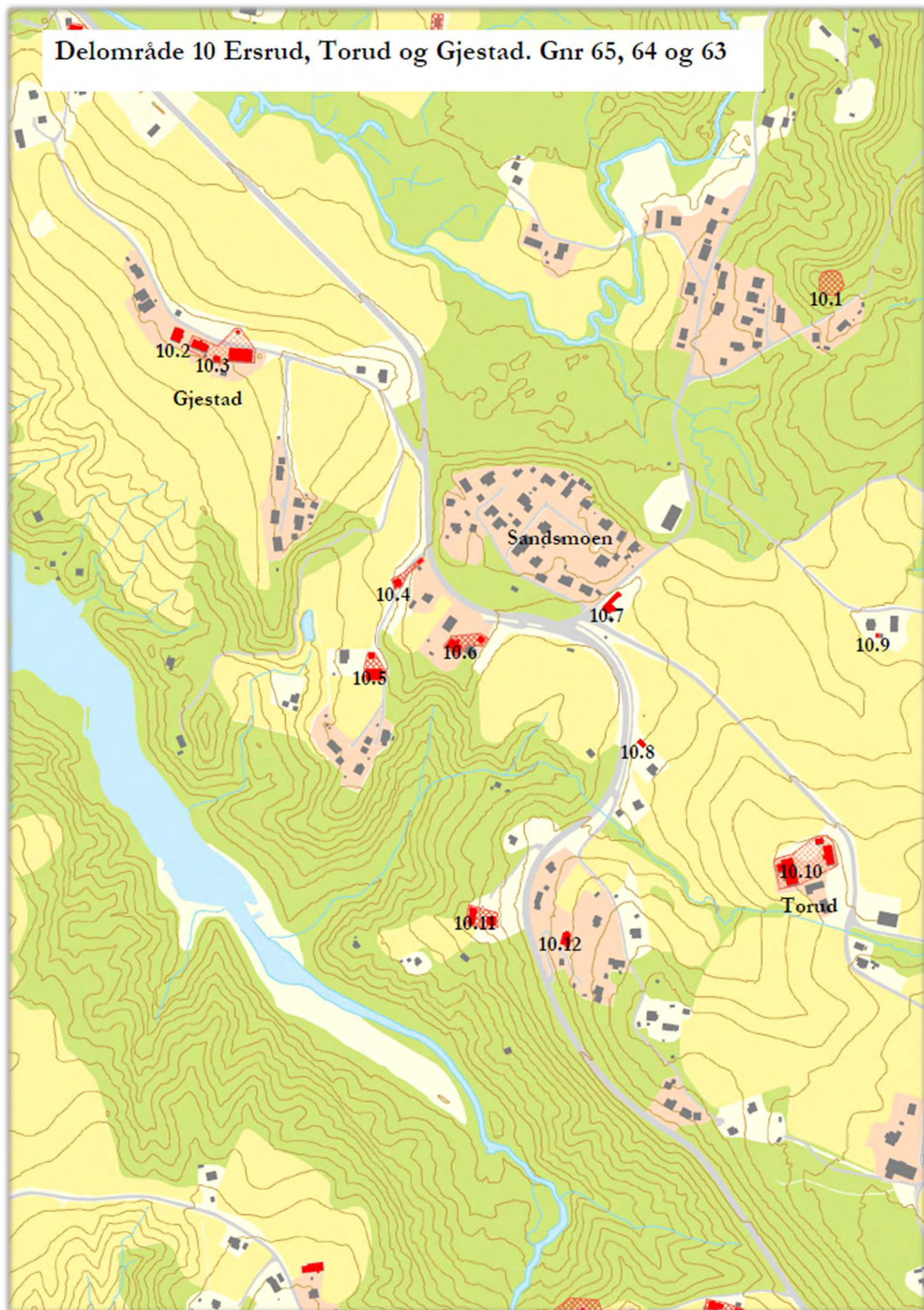
Det bør vurderes å tilrettelegge for en turvei langs Østanesåa fra Øyeren og helt opp til restene av den gamle slipeskivefabrikken på Foss. Det er naturlig å se en slik turvei i tilknytning til sagbruksmiljøet i Gansvika og eventuelle turveier på siden mot Gan.

Steingjerdet på 66/3 i lia vest for 67/3 bør undersøkes av arkeologer for å stadfeste alder og opprinnelig funksjon.

Steingjerder av ukjent opprinnelse og funksjon i beitemarka på Østanes øvre

Delområde 10 Ersrud, Torud og Gjestad. Gnr 65, 64 og 63

Delområde 10 Ersrud, Torud og Gjestad. Gnr 65, 64 og 63

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	ID	Type
10.1	63/1 Bjønnhaugen	40880	Gravfelt med to gravhauger

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
10.2	63/3 Gjestad Nordre	Våningshus med jugendpreg	4
10.3	63/4 Gjestad Søndre	Våningshus, bu, låve og grisehus	2-3
10.4	63/100 Haugseth	Snekkerverksted og jordgarasje etter Gunnar Utsigt	2
10.5	63/5 Søndre Haugen	Bu og låve	3
10.6	64/45,46 Gan skole	Skolebygning og uthus	2-3
10.7	64/13 Toreid	Bolig og landhandel	4
10.8	64/17 Lund	Låve	4
10.9	64/8 Lunder	Bu	4
10.10	64/3 Torud Øvre	Våningshus (midtkammers), bu og låve	3
10.11	65/5 Harerud	Våningshus med gammel tømmerkjerne og låve	4
10.12	65/10	Gansdalen Bedehus	4

Snekkerverkstedet etter Gunnar Utsigt er trolig det beste bevarte snekkerverkstedet i Fet

Lokalisering

Området ligger langs Fetveien sydøst for Gansvika.

Formell status

Gravfeltet ved Bjønnhaugen er automatisk fredet. Boligområdene ved Sandsmoen og Gan skole er regulert til «Boligbebyggelse».

Historikk

Torud er trolig ryddet i høymiddelalderen, eller sen vikingtid. Gården var udelt fram til 1720. Da ble den delt i to gården: Stor-Torud og Lille-Torud. På 1870-tallet ble Lille-Torud delt i to enda mindre bruk. På 1860-tallet ble det bygget en bruksskole på Sand. Sand skole ble også kalt Gan skole, og i praksis fungerte skolen som kretsskole for alle i grenda, uavhengig av om foreldrene var tilknyttet Gansbruket eller ikke. Nytt skolehus ble bygget ved siden av den gamle skolen i 1918.

På slutten av 1930-tallet ble det bygget en kombinert bolig og landhandel nordvest på Toruds grunn.

Ersrud ble også ryddet i høymiddelalderen. Gården har aldri vært delt, men det ble bygget en rekke plasser i tilknytning til den omfattende sagbruksvirksomheten på eiendommen. Det var i sin tid ingen sager i Fet som produserte et større kvanta med skårne bord enn Ersrud.

Da vannsagene gikk ut av bruk mot slutten av 1800-tallet ble det etablert en ny næring i fossefallet ved Foss. Foss slipeskivefabrikk ble bygget, og bedriften skulle gi mange fra nærområde arbeid i nesten 100 år. Fabrikken ble etter hvert flyttet til Råmyra (se delområde 9).

Rett før andre verdenskrig etablerte Gunnar Utsigt et snekkerverksted ved Haugen. Omtrent samtidig ble det bygget et landhandleri nord for Thorud.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

De verneverdige objektene i området er i stor grad en følge av virksomheten i Fossåa på 17-, 18- og 1900-tallet. Rester etter nyere næringsvirksomhet som snekkerverksted og handel er også viktige minnesmerker over den nære fortiden. De ulike små og større gårdene og plassene viser et bosetningsmønster som var utbredt på slutten av 1800-tallet. Mange av disse har fremdeles flere verneverdige bygninger beholdt, og er leselige som eldre bosteder. Den gamle skolebygningen og uthuset på Gan skole er et viktig minnesmerke over en tidlig begynnelse på folkeskolen. Snekkerverkstedet ved Haugseth med tilhørende garasje oppe ved hovedveien er et særdeles godt bevart eksempel på den i sin tid utbredte snekkerverkstedvirksomheten i området. Våningshuset på Torud Øvre er fremdeles lesbart som et midtkammershus fra tidlig på 1800-tallet og gårdsanlegget på Gjestad søndre er bevart som et helhetlig tun fra tiden rundt 1900.

Forslag til forvaltning

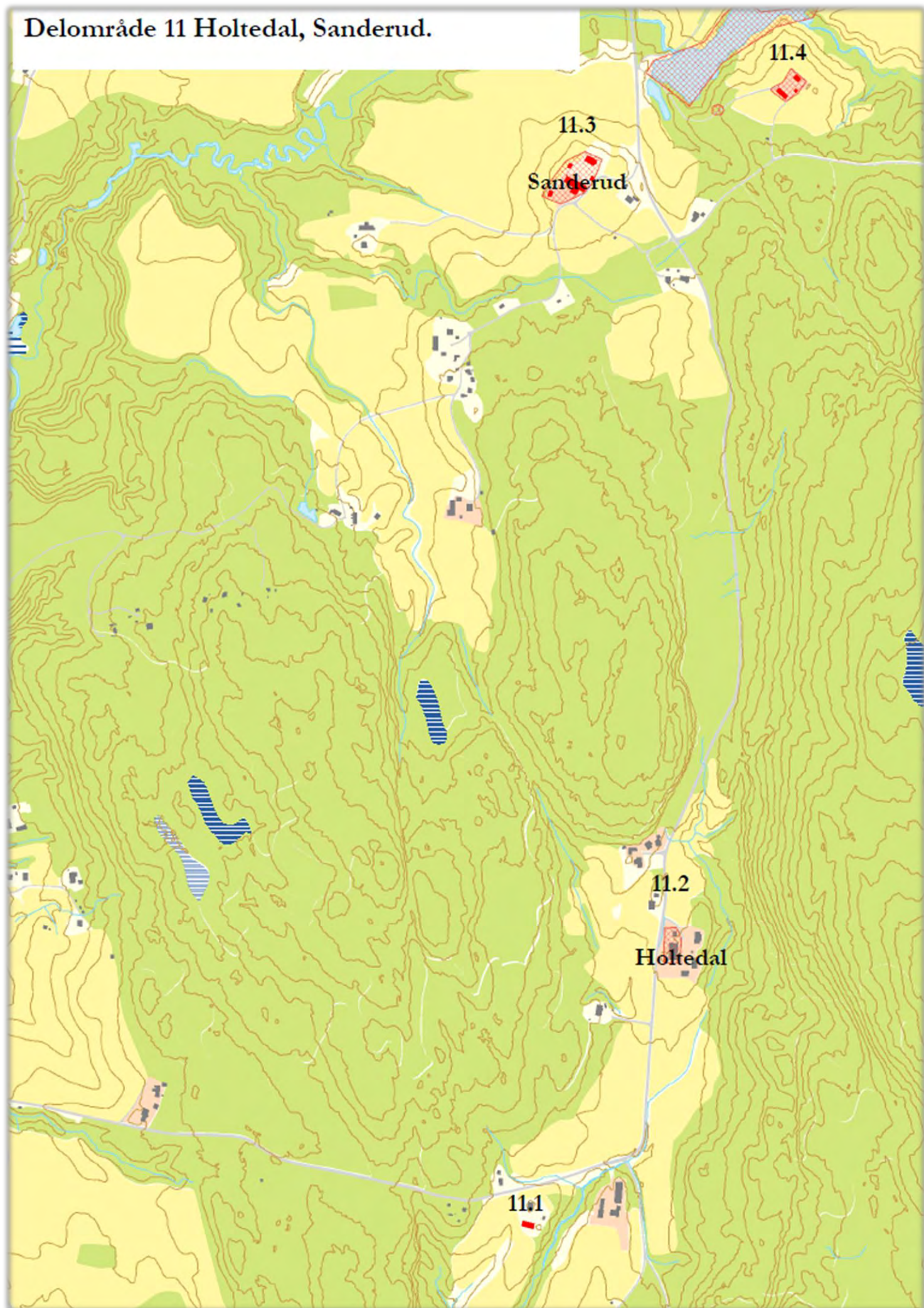
Gan gamle skole med uthus og området rundt bør sikres med hensynssone med formål bevaring. Snekkerverkstedet på Haugseth bør bevares. Det bør etableres kontakt med eier av verkstedet og forsøkes å sikre at det også i fremtiden kan være en form for snekkervirksomhet i lokalet.

Strukturen på bebyggelsen i området bør opprettholdes med de ulike små bostedene spredt rundt de eldre opphavsgårdene. Oppføring av nye bygningsvolumer bør unngås i landskapsområdene mellom de gamle plassene, og heller samles i skogbryn eller i tilknytning til eksisterende tunstrukturer.

Garasje ved Haugseth. I privatbilismens ungdom var det vanlig å bygge garasje oppe ved hovedveien. Gårdsveiene ble ikke alltid vedlikeholdt like godt og på vinterstid var det spesielt vanskelig å kjøre bilene helt frem til gården. Nå er det få igjen av denne bygningstypen.

Delområde 11 Holtedal, Sanderud.

Delområde 11 Holtedal, Sanderud

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Langs gårdsveien ved Hagen er det en haug som kan se ut som en gravrøys, men det er trolig kun en naturformasjon.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
11.1	64/6	Låve	4
11.2	71/3 Holtedal	Bu, låve og grisehus	3
11.3	72/1 Sanderud	Våningshus, bryggerhus, bu, utedo, låve og lite uthus	2-3
11.4	72/8 Hagen	Våningshus, bu og låve	4

Gårdstunet på Sanderud

Lokalisering

Området ligger langs Holtedalsveien mellom Fetveien og Hølandsveien.

Formell status

Hele delområdet står som LNF-område i gjeldende kommuneplan, men deler av det tilgrensende skogområdet mot vest er avsatt som *Framtidig boligområde*.

Historikk

Gården Holtedal ble trolig ryddet i høymiddelalderen, men allerede under svartedauden ble eiendommen liggende øde igjen. Først litt utpå 1600-tallet er det fast bosetting på gården. Gården Sanderud er formodentlig litt eldre enn Holtedal, men Sanderud ble ikke lagt øde etter svartedauden. I siste halvdel av 1700-tallet og litt inn på 1800-tallet ble det bygget hele seks husmannsplasser på Sanderud.

Hovedbygningen på Sanderud er det gamle våningshuset på Tunnerud, som ble revet da dagens sveitserstilsanlegg ble bygget der. Huset ble satt opp på Sanderud ca 1860.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Området fremstår som langstrakt, og de registrerte objektene ligger forholdsvis spredt langs Holtedalsveien. Det er først når man kommer opp til Sanderud at det blir et mer sammenhengende kulturmiljø med større tetthet av verneverdige objekter.

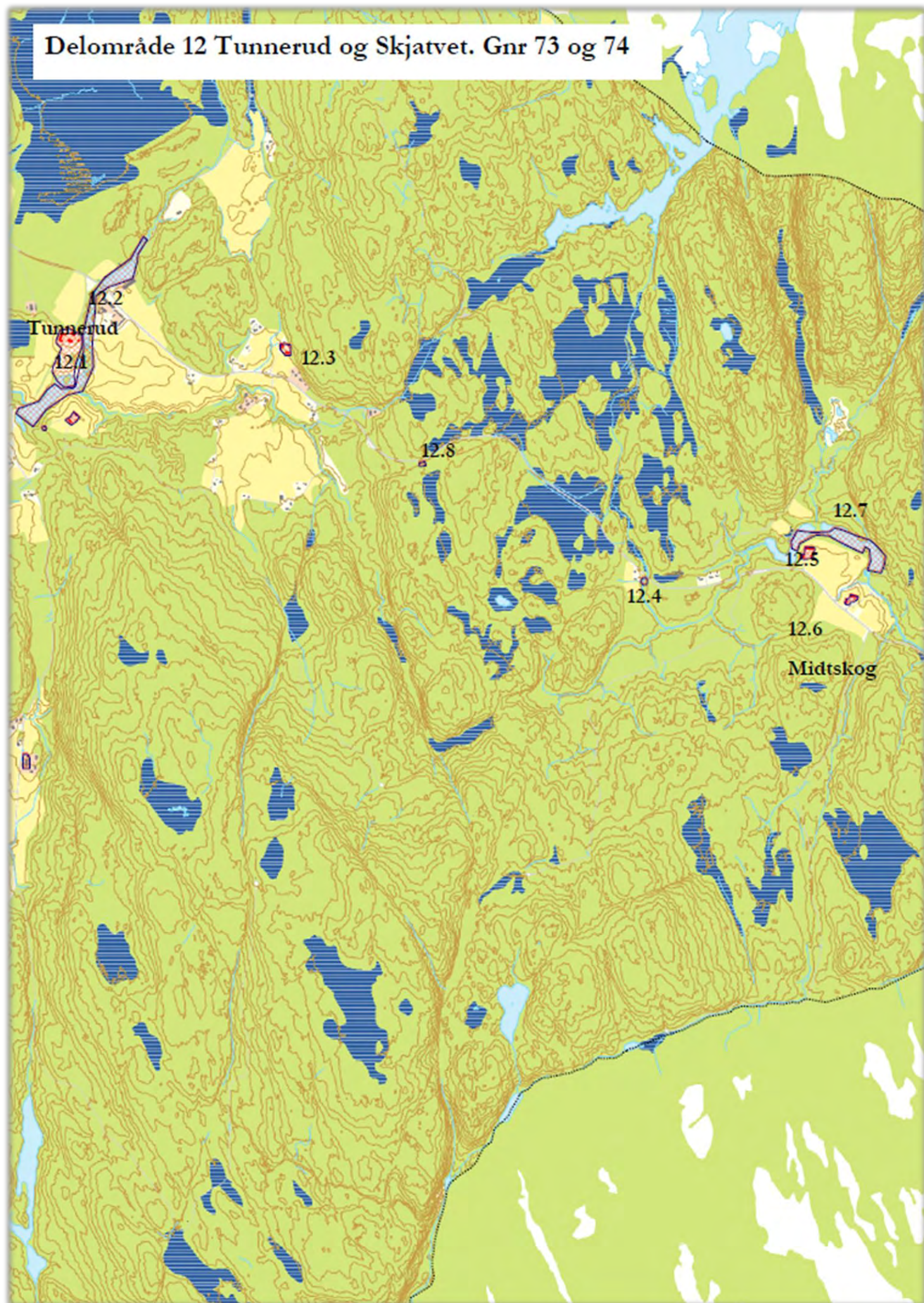
Spesielt bebyggelsen på Sanderud fremstår som helhetlig og godt bevart. Det mest spesielle er at også mindre bygninger som utedoen og det gamle uthuset ved Vestbyveien er bevarte, og sammen gir bebyggelsen et godt bilde av hvordan eldre gårdsbebyggelse var i området. Arealene rundt Sanderud må også sees i sammenheng med det verneverdige kulturmiljøet til naboeiendommen Tunnerud (kap. 4.12).

Forslag til forvaltning

Gårdstunene langs Hortedalsveien bør opprettholdes som klart definerte tun, og det bør stimuleres til å ta vare på de gamle låvene på gårdene da disse er viktige landskapselementer og identitetsmerker for landbruket.

Bebyggelsen på Sanderud bør bevares som en helhet, samtidig som det legges til rette for å drive moderne landbruksvirksomhet på eiendommen. Dette kan for eksempel innebære å fylle låven med et nytt innhold som krever større døråpninger, men gjøre dette på en mest mulig skånsom måte. Eventuelle nye, større driftsbygninger bør man vurdere å plassere utenfor tunet og for eksempel i skogteigen vest for Østby.

Delområde 12 Tunnerud og Skjatvet. Gnr 73 og 74

Delområde 12 Tunnerud og Skjatvet gnr. 73 og 74

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

På sydsiden av gårdsveien til Hagen under Skjatvet ligger det en haug. Dette er et uavklart fornminne, og kan være en ren naturdannelse.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
12.1	73/1 Tunnerud	Gårdsanlegg med bebyggelse, park med vannspeil og privat gravsted	1-2
12.2	73/1 Tunnerud, 74/1,2 Skjatvet	Rester etter damanlegg og destinasjoner for oppgangssager og kverner	2
12.3	74/3 Sollia	Våningshus, bu og låve	4
12.4	75/1 Saga	Plassering for eldre oppgangssag	2
12.5	75/1 Midtskog Nordre	Våningshus, bu og låve med teglsteinsfjøs	3
12.6	75/10 Midtskog Søndre	Våningshus og låve	4
12.7	75/1,10 Midtskog Nordre og Søndre	Damanlegg	2
12.8		Milestein i Langbakken øst for Gullerud	2

Tunnerud

Lokalisering

Området ligger øst for der Holtedalsveien møter Hølandsveien.

Formell status

Området er LNF-område i gjeldende kommuneplan.

Historikk

Tunnerud og Skjatvet var opprinnelig ikke spesielt store eller rike eiendommer. De ble trolig ryddet i høymiddelalderen, og begge ble liggende øde i over 200 år etter svartedauden. Storheten som preger gårdene i dag startet først utover 1600-tallet da oppgangssagen kom i bruk, og disse eiendommene som ligger ved en større vannførende å, kunne utnytte denne muligheten. Rettigheten til skjæring av tømmer til plank var fra 1660 forbeholdt byborgere, og Tunnerud og Skjatvet ble derfor overtatt av rike familier fra hovedstaden.

Tunnerud ble overtatt av Haneborgfamilien i 1834, og to tiår senere startet Haneborg på den store oppbyggingen av sveitserstilsanlegget som fremdeles preger eiendommen.

Også Skjatvet kom i Haneborgfamiliens eie ut på 1800-tallet. Det ble etter hvert en omfattende sagbruksvirksomhet på gården, men fra 1970-tallet ble det slutt på sagbruket, og Skjatvet utviklet seg til å bli et mønsterbruk med satsning på oppdrett av kjøttfé av rasen Hereford.

Midtskogen har aldri vært noen stor jordbrukseiendom, men den store skogen og beliggenheten langs en å med nok vannføring til å drive sager, bidro til at eiendommen har hatt en tydelig plass i kommunens næringshistorie i perioden 1600 – 1900.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Anlegget på Tunnerud er unikt i nasjonal målestokk. Det finnes trolig ingen anlegg der sveitserstilen er mer rendyrket enn på denne eiendommen. I tillegg har eiere gjennom generasjoner holdt anlegget vedlike på en forbilledlig måte.

Forslag til forvaltning

Det bør utredes en eventuell fredning av anlegget på Tunnerud. Dette bør gjøres i nært samarbeid med eierne, og ikke skade eiers eierskap og innsats for stedets bevaring.

Restene etter sagbruksvirksomheten i vassdragene i området bør kartlegges og registreres.

Delområde 13 Gan. Gnr 61

Delområde 13 Gan. Gnr 61

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Det er ikke registrert automatisk fredede objekter i delområdet, men det er gjort to skipsfunn i Gansvika som kan være eldre enn 100 år, og dermed automatisk fredet.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
13.1	61/13 Gansbruket	Turbinsagbruk fra 1880-tallet og fundament etter flisovnen	2
13.2	61/17 Bruahuset	Tilflyttet husmannsstue fra Børgen. Huset som nå kalles Bruahuset og ligger i Gansvika lå på plassen Holtet under Børgen, vart også kalt Brua fordi den lå like ved brua over Leira. Huset tilhører Fet historielag	2
13.3	61/6 Sten	Våningshus og uthus	2-3
13.4	61/1, 14 Gamle bruksvei	Gammel vei til bruket	2
13.5		Turbinrør og demning	2
13.6	206/6 Gamle Gan bru	Bru	2
13.7	63/8 Løkka	Bu og uthus	4
13.8	61/1 Gan	Våningshus, sidebygning, asketrær, bu og låve	F/2
13.9		Siktlinje fra Fetveien mot tunet på Gan	2
13.10	66/1 Tangen	Husmannsstue under Østanes. Det eldste huset som står i Tangen i dag blei flytta fra Opp Stua på midten av 1880-tallet. Den nordre tangen heter Galgetangen, antagelig fordi det var en galge her en gang. Tjuvholmen ligger like utenfor.	2

Den fredete hovedbygningen på Gan

Lokalisering

Området ligger øst for Gansvika.

Formell status

Det meste av området ligger i et LNF-område. Bebyggelsen øst for Gansbruket er regulert til boligbebyggelse. Dalen kapell er avsatt som «Offentlig og privat tjenesteyting». Hovedbygningen på Gan gård er fredet.

Historikk

Gan er trolig en av de eldste gårdene i bygda. Eiendommen var opprinnelig ikke spesielt stor, men etter at vannsagene ble utbredt utover 1600-tallet ble Gan og Gansbruket adresse for en stor og lukrativ virksomhet. Det ble bygget en rekke oppgangssager i Gansåa, og Gan ble sete for bruksbestyreren. Det ble også bygget en stor bolig for brukseierne som de benyttet når de var på besøk. Utover 1700-tallet ble det i helningen mellom gården og Gansvika bygget tre plasser; Sagstua, Åsen og Hagen. Sagstua ble senere flyttet litt lengre opp i lia og fikk navnet Sten.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Hele området rundt Gan og Gansvika er blant de viktigste historisk områdene i kommunen. Her lå grunnlaget for en av bygdas største virksomhet på 17- og 1800-tallet, sagbruksvirksomheten. Området er godt ivaretatt med hovedgården kronende øverst på høyden og med plasser i helningen mellom gården og vassdraget som gav kraft til sagbrukene. Nede ved Øyeren ligger

saga, og videre opp i Gansåa og Østanesåa kan man finne spor etter oppgangssager og infrastruktur. Alt dette til sammen gjør området egnet i formidling av en viktig del av bygdehistorien.

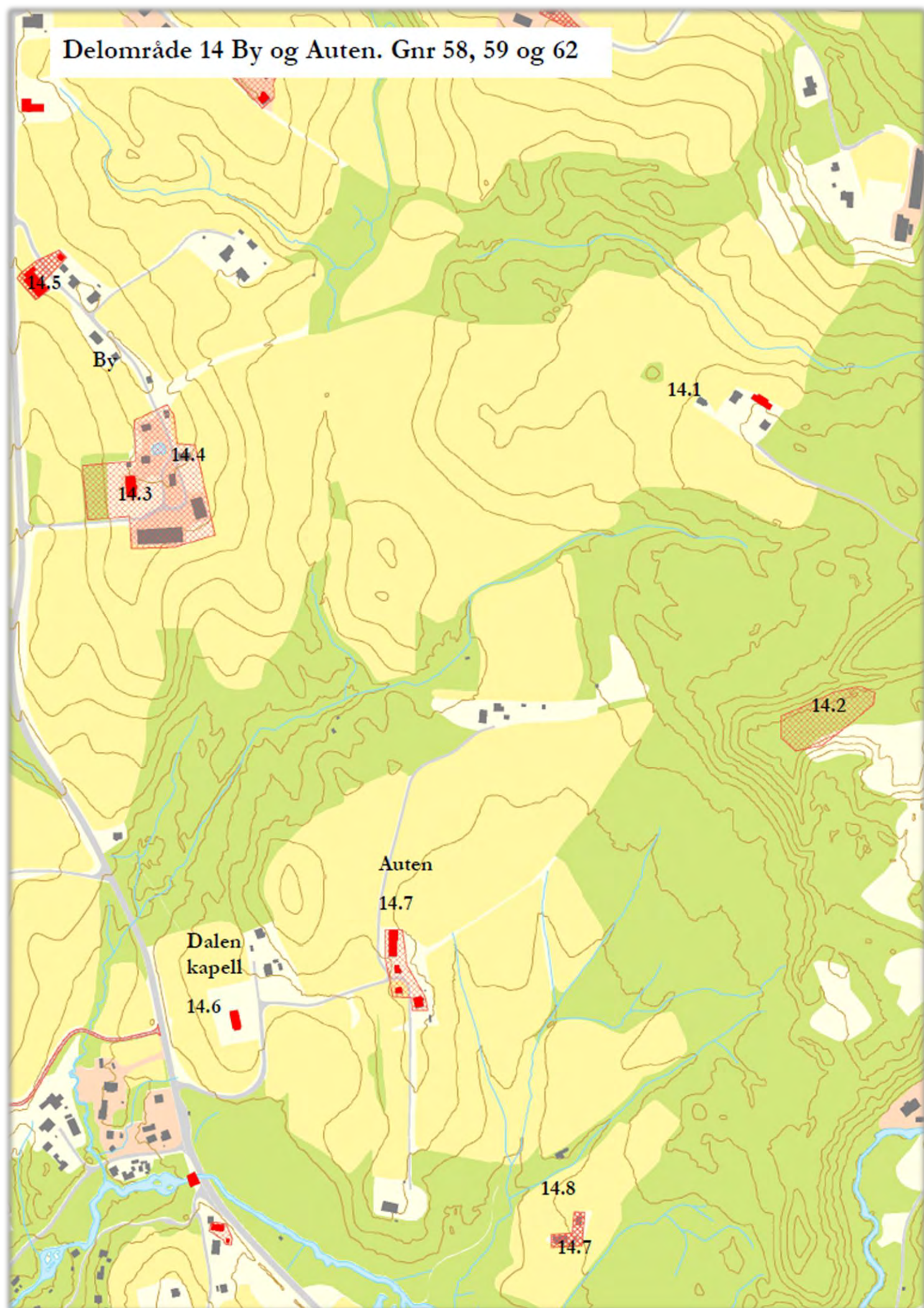
Forslag til forvaltning

Det bør utarbeides en helhetlig plan for området der de ulike kulturminnene sees i sammenheng og knyttes sammen til et pedagogisk opplegg gjennom tilrettelegging med turveier, skilting og gjenåpning av gjengrodd kulturmark. Restene etter eldre bygningsmasse på de tidligere husmannsplassene bør bevares. Eiere av bygninger i området bør orienteres om mulighet for økonomisk støtte til istandsetting av bygningsmassen.

Gammel og bevaringsverdig bebyggelse på Sten

Delområde 14 By og Auten. Gnr 58, 59 og 62

Delområde 14 By og Auten. Gnr. 58, 59 og 62

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	ID	Type
14.1	58/1 Søndre By	20948-1	Gravhaug
14.2	62/37 Auten, Tøllern	11531	Gravfelt med 18 rundhauger og en hulvei

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
14.3	58/1 Søndre By	Våningshus	F
14.4	58/1 Søndre By	Hage, dukkestue, sidebygning, bu, kjellerbu, låve, div mindre uthus og gårdsdam	2
14.5	59/14 Nordre By	Bu og låve	4
14.6	62/11 Dalen kapell	Kirkebygg fra 1905	2
14.7	62/25 Auten	Våningshus, bu og låve	2-3
14.8	62/1 Autenenga	Våningshus, bu og låve	3

Våningshuset på Auten er blant de eldste husene i bygda

Lokalisering

Området ligger øst for Fetveien ved Gan.

Formell status

Et gravfelt ca. 500 meter nordøst for Auten, Trøllern, er automatisk fredet kulturminne. Våningshuset på Søndre By er vedtaksfredet. Området rundt Dalen kirke er avsatt som «Offentlig eller privat tjenesteyting» i kommuneplanen for Fet. Grustaket i skogen øst for Auten er avsatt til «Råstoffutvinning». Det øvrige arealet i delområdet har status som LNF-område.

Historikk

By er ut ifra navnet trolig den eldste gården i området. Antakelig har det vært bosetting her i nærmere 2000 år. Allerede i høymiddelalderen ble By delt i to, Søndre og Nordre By. Auten er formodentlig fra samme tiden som Gan (ca 1000 gammel). Gården ble delt i to deler på slutten av 1600-tallet, og den ene delen har de siste 200 årene vært en del av jordveien på nabogården Gan. Det var på denne delen av eiendommen at eieren Westye Egeberg i 1905 forærte tomt til Dalen kapell.

Auten grenser inntil Gansåa, og fra tidlig på 1600-tallet vet vi at det var sagbruk under gården. Utover 1600-tallet ble eierskapet til fallrettighetene og sagene overtatt av byborgere, og fra midten av 1700-tallet samlet under Gansbruket.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Tunet på Søndre By ligger godt synlig fra Fetveien, og den fredede hovedbygningen sammen med hageanlegget og den øvrige verneverdige bebyggelsen på eiendommen er sammen med Gan et viktig identitetsskapende sted i denne delen av kommunen.

Våningshuset på Auten er svært lite endret både i interiører og utvendig. Huset har langt fremkommet forfall og må utbedres om kort tid hvis huset skal reddes. Sammen med bua og låven danner våningshuset på Auten et verneverdig kulturmiljø, noe som forsterkes ytterligere av beliggenheten nær Dalen kapell og Gansåa.

Autenenga er et karakteristisk småbruksmiljø fra tidlig på 1900-tallet.

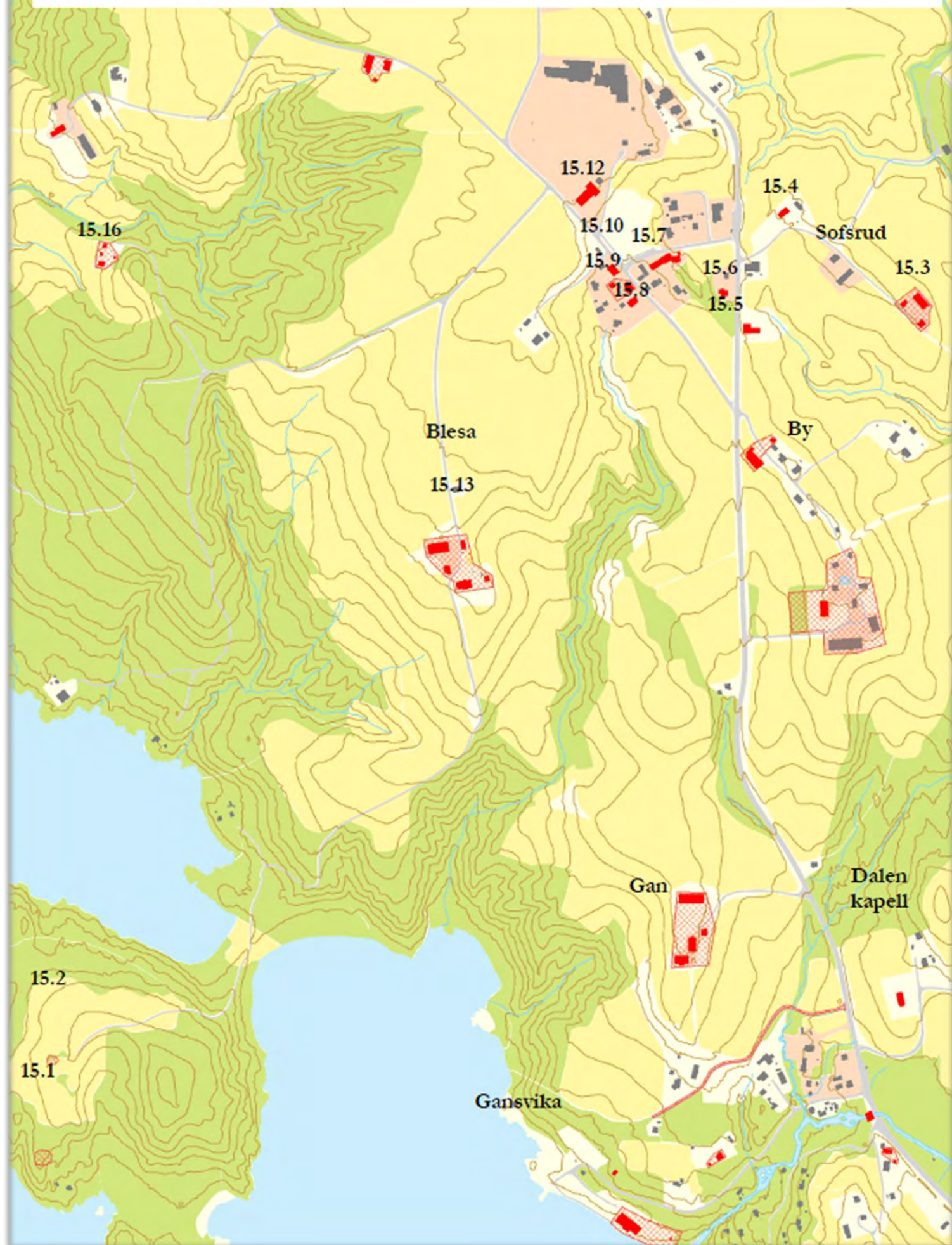
Forslag til forvaltning

Dalen kapell bør sikres med en hensynssone med formål bevaring.

Hagen, gårdsdammen og de gamle bygningene på Søndre By bør bevares, og de åpne jordbruksarealene rundt tunet bør holdes i hevd som dyrket mark.

Eier av våningshuset på Auten bør orienteres om mulige støtteordninger som kan bidra til å redde huset. Våningshuset, bua og låven på Auten bør bevares. Det samme gjelder tunet på Autenenga. Det bør legges til rette for en kultursti som knytter Gansbruket sammen med Dalen kapell, Auten, gravfeltet på «Tøllern» og de gamle veifarene videre over mot Nordliveien.

Delområde 15 Sofsrud, Dalheim, Dalen sentrum, Blesa og Kroken.
Gnr 57,59 og 60

Delområde 15 Sofsrud, Dalheim, «Dalen sentrum», Blesa og Kroken.**Gnr 57, 59 og 60****Registreringer**Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	ID	Type
15.1	60/1 Brågarden	40878-1	Gravrøys
15.2	60/1 Rålsnebben	58682-1	Gravrøys

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
15.3	57/2 Søndre sofsrud	Gårdstun med våningshus, uthus og låve	3
15.4	57/47 Nordre Sofsrud	Våningshus	4
15.5	57/42,48	Eldre næringslokaler	4
15.6	57/49	Villa	2
15.7	59/22	Forretnings- og bolighus	2
15.8	59/12	Villa tilknyttet Gansdalen Handelsforening	3
15.9	59/37 Gansdalen Handelsforening	Gammel landhandel/ bolig og bu	2-3
15.10	59/13 Dalen meieri	Tidligere meieri og bolig	2
15.11	60/1 Innkjøpslag	Lagerbu	2
15.12	59/20 Dalheim	Forsamlingslokale	3
15.13	60/1 Blesa	Våningshus, bu, låve, stall og uthus	2-3
15.14	60/1 Blesa	Kulturlandskap	2
15.15	60/1 Blesa	Rester etter teglverk	2
15.16	60/1 Kroken	Våningshus, skjul, «lyttebu» og fjøs	2

Husmannsplassen Kroken under Blesa

Lokalisering

Området ligger nord for Gansvika og Gan og vest for Fetveien.

Formell status

Landbruksarealene på Blesa, Kroken og Hagen er sikret som landskapsområde med hensynssone. Bebyggelsen rundt det gamle meieriet og handelsstedet er regulert til boligformål mens området rundt Dalheim og Dalen skole er regulert til «Offentlig tjenesteyting». Landskapsområdene og det øvrige arealet i delområdet er LNF-områder.

Historikk

Sofsrud er blant de yngste gårene i bygda, trolig ryddet i Høymiddelalderen. Gården var udelt fram til 1840-tallet, men ble utover siste halvdel av 1800-tallet delt opp i fire bruk.

Blesa er formodentlig, etter By, av de eldste gårdene i bygda. På 16- og 1700-tallet var Blesa den største gården i området, og er fremdeles en stor gård i lokal målestokk.

I tillegg til selve Blesa omfatter eiendommen middelaldergården Gullerud som ligger langt syd i dalen mot Skjatvet. Gullerud ble lagt øde under svartedauden og senere tatt opp som seter for Blesa. Senere husmannsplass. Området tilhører fremdeles Blesa.

Nede ved Øyeren var det fra slutten av 1700-tallet og frem til 1880-tallet teglverk.

På plassen Kroken ble det under andre verdenskrig kjøpt ei utrangert vaktbu fra tyskerne. Bua sto opprinnelig i tilknytning til et vakttårn ved Dalheim, men ble overflødig da det ble bygget nytt vakttårn på taket på Dalheim. Bua ble fraktet på slede ned til Kroken og fungerte som skjul der. Oppe ved daværende hovedvei ved forsamlingslokalet Dalheim, på Nordre Bys grunn, ble det på 1890-tallet anlagt både et andelsmeieri og en handelsforening.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Det er en god spredning på kulturminnene i området både i tid og tematisk. Her kan man finne gravminner fra jernalder, gårder som ble ryddet på vikingtid og i høymiddelalderen, husmannsplasser fra 1700-tallet, handelssenter fra 1800-tallet, spor etter tyskernes tilstedeværelse

under andre verdenskrig, bebyggelse helt fram til i dag. Kvaliteten til delområdet styrkes ytterligere på grunn av Dalen skole som ligger sentralt plassert blant de ulike kulturminnene.

Handelssenteret rundt det gamle meieriet er et viktig minnesmerke over lokal næringsvirksomhet på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. Kroken er en godt bevart husmannsplass, og den gamle vaktbua fra andre verdenskrig er et unikt kulturminne både i regional og nasjonal sammenheng.

Blesa med de gamle bygningene og kulturlandskapet rundt er en markant eiendom i bygda, og restene etter teglverket og gravminnene nede ved Øyeren er viktige kulturminner.

Forslag til forvaltning

Det bør stimuleres til et samarbeid mellom Dalen skole og grunneiere i området om å lage en kultursti som knytter de ulike kulturminnene i delområdet sammen.

Bebyggelsen rundt Meieriet og Handelsforeningen, husmannsplassen Kroken og tunet, teglverket og kulturlandskapet på Blesa bør bevares.

Bebyggelsen på Søndre Sofsrud bør bevares.

Det gamle meieriet i Dalen

Delområde 16 Kinn, Ås, Fjellsrud, Ånnerud og Nordli. Gnr 54, 55 og 56

Delområde 16 Kinn, Ås, Fjellsrud, Ånnerud og Nordli. Gnr 54, 55 og 56

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	ID	Type
16.1	54/2 Kinn	120538-1	Bosettingsspor
16.2	55/2 Søndre Ås	121593-1	Veganlegg
16.3	56/1 Ånnerud	121596-1	Dyrkingsspor

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
16.4	55/3 Teigen	Våningshus	4
16.5	55/10 Østli	Gammel butikkbygning med uthus	3
16.6	54/1 Kinn Nordre	Låve	3
16.7	54/4 Kinn Nordre	Kulturlandskap	3
16.8	54/3 Kinn Nordre	Våningshus	3
16.9	54/5 Kinn Nedre	Gårdstun med våningshus, bu og låve	4
16.10	55/5 Nylenna	Våningshus og låve	4
16.11	54/8 Villa Fridheim	Villa i jugendstil og uthus	2
16.12	55/74	Bensinstasjon	4
16.13		Milestein	2
16.14	55/33	Tidligere forretning	4
16.15	55/2 Søndre Ås	Gårdstun med våningshus, bu og låve	4
16.16	55/17 Fredly	Våningshus	4
16.17	56/6 Nygård	Skolebygning	2
16.18	56/34 Bergly	Villa	4
16.19	56/16 Aspelund	Våningshus, garasje og uthus	3

16.20	56/22 (Øvre) Dalen skole	Skolebygning fra 1924 tegnet av arkitekt Bjørnstad	2
16.21	56/41	To villaer	4
16.22	57/22	Villa	4
16.23	56/1 Ånnerud	Bu og tårnet fra Dalen skole på vognskjul	3
16.24	59/4 Haug	Våningshus	3
16.25	59/16 Hauger	Våningshus	4
16.26	58/1 Kvernbråtan	Våningshus og uthus	3
16.27	56/28 Utsikt	Våningshus og uthus	2
16.28	55/4 Fjellsrud	Våningshus, bu og hønsehus	2
16.29	55/12 Bergland	Villa med jugendpreg	2

Dalen skole, ett av mange praktbygg i Fet som er tegnet av byggmester Axel Bjørnstad

Lokalisering

Området ligger rundt Fjellsrudkrysset.

Formell status

Området langs Hølandsveien fra Fjellsrudkrysset og til øvingsbanen til NAF er regulert til boligformål. Øvingsbanen og butikken og den gamle bensinstasjonen ved Fjellsrud er regulert til næringsvirksomhet. Det øvrige området er LNF-områder.

Historikk

Kinn og Ås har antakelig opprinnelig vært én og samme gård. Begge gårdene ble trolig ryddet rundt år 1000. Ånnerud er sannsynlig også fra samme periode. Hølandsveien sto ferdig i 1864, og dette førte til at det etter hvert ble bygget en rekke plasser og bosteder langs denne. Ca. 1875 ble Nygård skole bygget på Ånnerud. Denne var i bruk som skole inntil Øvredalen skole sto ferdig i 1924. Øvredalen skole ble lagt ned i 1968.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

De to skolebygningene i området representerer hver sin epoke i skolehistorien og er viktige historiefortellere i denne delen av kommunen. Området har et fint tverrsnitt av ulike bolig og næringsbebyggelse. Alt fra primærgården og husmannsplasser til moderne villabebyggelse er å finne innenfor et relativt begrenset areal.

Forslag til forvaltning

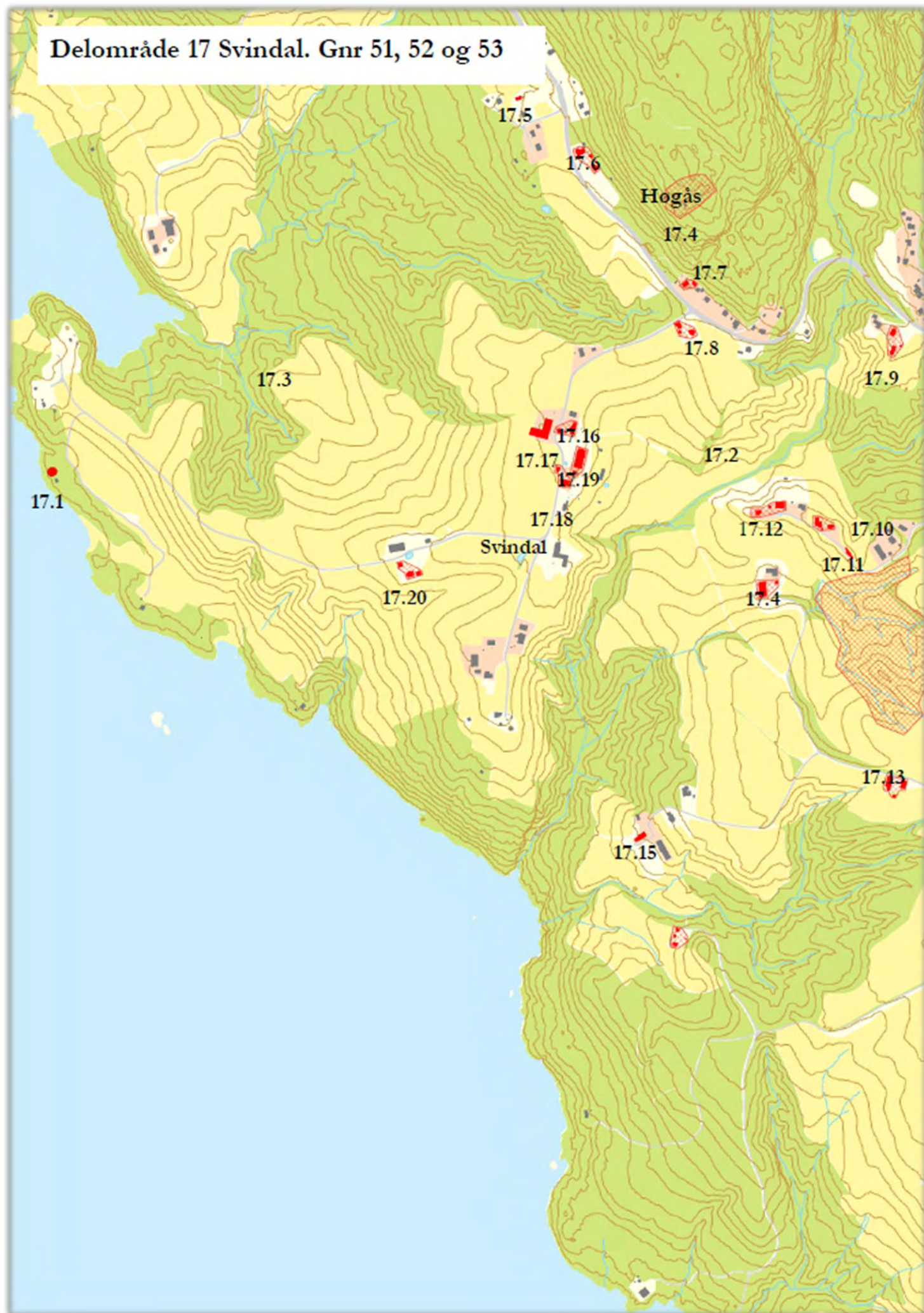
Generelt bør de åpne områder med landbrukets kulturlandskap opprettholdes gjennom en aktiv bruk og restriktiv holdning til spredt bebyggelse i de åpne landskapsområdene. Beiteraviner bør holdes i hevd gjennom en kontinuerlig beitebruk.

Skolebygningene på Nygård og Øvredalen bør bevares samtidig som det legges til rette for næringsvirksomhet eller annen bærekraftig bruk av den verneverdige bygningsmassen.

Villaen på Fridheim 54/8 bør bevares som eksempler på tidstypisk villaarkitektur fra mellomkrigstiden.

Restene etter ulike næringsvirksomheter langs Fjellsrudkrysset og de to hovedveiene i området bør bevares.

Delområde 17 Svindal. Gnr 51, 52 og 53

Delområde 17 Svindal. Gnr 51, 52 og 53

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	ID	Type
17.1	53/1/1 Svindal Mellom	58621-1	Gravrøys
17.2	51/1, 51/2, 51/15, 52/4, 52/9	123905-1 Østengbakken	Gammelt veianlegg fra avkjøringen mot Fetveien og ned til Østegården.
17.3			Kongeveien fra Kvernhammer til Blesa

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
17.4	51/4 Høgås batteri	Forsvarsanlegg fra 1903 – 1904 med tilhørende veianlegg	F
17.5	51/6 Gaukerud	Låve	4
17.6	51/14 Nordal	Våningshus, sidebygning og låve	2
17.7	51/26 (17) Skautun	Lite hus og uthus fra 1930- 40-tallet	4
17.8	51/15 Østby	Villa, Sidebygning og uthus (tidl. møbelverksted)	4
17.9	51/3 Løkkeberg	Våningshus, bu og låve	3
17.10	53/3 Østegården	Våningshus, bu og låve	4
17.11	53/3 Østegården	Snekkerverksted	2
17.12	53/2 Østegården	Våningshus, bu og låve	3
17.13	52/2 Veiby	Våningshus, bu og stall	3-4
17.14	53/4 Nitteberg	Bu og låve	3
17.15	52/7 Hagen	Låve	3
17.16	51/2 Svindal Nordre	Våningshus, bryggerhus, bu	2-3
17.17	51/2 Svindal Nordre	Låve	4

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
17.18	51/1 Svindal Nordre	Våningshus og bryggerhus	2
17.19	51/1 Svindal Nordre	Bu og låve	4
17.20	53/2 Svindal Vestre	Våningshus, bryggerhus, bu og gårdsbrønn	2-3

Meget godt bevart bygning på nedre Svindal

Lokalisering

Området ligger nord i Dalen mellom Blesa og Kvernhammer.

Formell status

Hele området er LNF-område med hensynssone landskapsvern.

Historikk

Svindal regnes som en av de eldste gårdene i bygda. Det er gjort flere arkeologiske løsfunn i området fra både yngre steinalder og yngre jernalder.

Gården ble allerede i vikingtiden delt i to, og i høymiddelalderen delt i tre. Senere ble to av brukene delt i en rekke mindre plasser og bruk, mens Vestre Svindal har bestått som et udelt bruk.

Under Carl en XIIs felttog slo svenske tropper leir på Svindal. De skal ha tømt husene for mat og låve for høy, og flere bygninger på Søgar'n Svindal brant ned som følge av besøket.

I 1902 ble det skilt ut en tomt til et forsvarsanlegg på Høgås, åsen på østsiden av Fetveien ved Svindal. I de to påfølgende årene ble det bygget opp et forsvarsbatteri som del av forsvarslinjen langs Glomma. Anlegget var dimensjonert for 12 kanoner, men det skal kun ha vært kanoner der i 1905.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Svindalområdet har en rik og lang historie, og det er bevart en rekke viktige kulturminner fra ulike perioder i området. Viktige elementer er den gamle allfarveien (Kongeveien) som går gjennom området, Høgås batteri og eldre bebyggelse på flere av eiendommene. I tillegg er det et godt bevart kulturlandskap i områdene ned mot Øyeren.

Spesielt er snekkerverkstedet på Østegården et viktig kulturminne over den utbredte snekkervirksomheten i bygda i tiden før og etter andre verdenskrig. Bebyggelsen på Nordal, Svindal Nordre (51/2 og 51/1) og Svindal Vestre er også viktige minnesmerker over eldre byggeskikk og levekår. Bryggerhuset på Nordre Svindal (51/1) ligger helt inntil gårdsveien og er viktig for opplevelsen av bygningsmiljøet langs Svindalsveien.

Veianlegget opp til Høgås batteri bør utbedres ved blant annet å rette opp stabbesteiner som har veltet og ligger i lia nedenfor veien. Det må tas kontakt med Akershus fylkeskommune for godkjenning før arbeidene kan settes i gang.

Bebyggelsen på Nordal bør bevares og eier stimuleres til å fortsatt ta godt vare på bygningene. Stedet er godt eksponert fra Fetveien, og en bevaring av Nordal vil ha en god smitteeffekt på andre tilsvarende prosjekter.

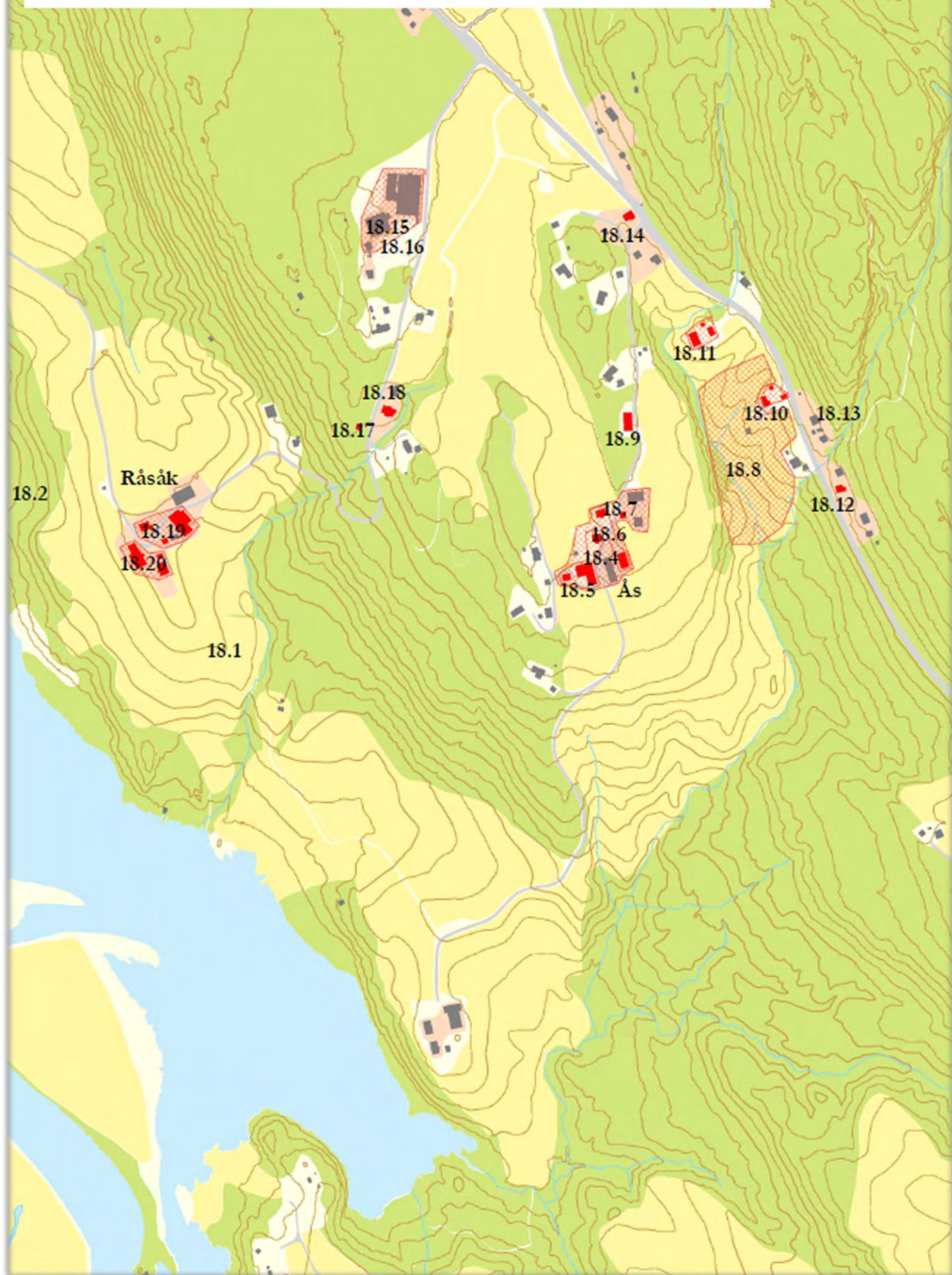
Bryggerhuset på Nordre Svindal (51/1) er en sjelden bygningstype som det er viktig å bevare. Eier bør informeres om mulige støtteordninger som kan være aktuelle i forbindelse med en istandsetting.

Tunet på Svindal Vestre består av flere verneverdige bygninger som bør bevares. .

Forslag til forvaltning

Hele området bør ved hjelp av Kongeveien knyttes tettere sammen med eiendommen Blesa i syd, og brukes aktivt som del av undervisningen ved Dalen skole.

Delområde 18 Kvernhammer, Ås og Råsåk. Gnr 50, 49 og 48

Delområde 18 Kvernhammer, Ås og 20/63. Gnr 50, 49 og 48

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
18.1	48/1, 48/6 og 50/1		Middelaldervei.
18.2	48/1 Råsåk	62028-1	Tufter etter bebyggelse. Sagn knytter stedet til «Kong Roald» som etter sagnet skal ha ryddet gården «Roaldsaker». Uavklart som fornminne.

Det er gjort en del løsfunn i området og det er derfor et stort potensiale for ytterligere funn.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
18.3	50/1 Kvernhammer	Murer etter eldre bebyggelse og vaskeplass	3
18.4	49/1,2,3 Ås	Klyngetun	2
18.5	49/1 Ås	Våningshus, bu og låve	4
18.6	49/2 Ås	Våningshus og låve	4
18.7	49/3 Ås	Garasje med boligrom	3
18.8	49/1, 6,8	Kulturlandskap	2
18.9	49/33 Handskefabrikken	Eldre industrilokale	2
18.10	49/6 Sør-Tolerud	Våningshus, bu og skjul	2-3
18.11	49/8 Nord-Tolerud	Våningshus, bu og låve	2
18.12	51/12 Skovli	Villa fra 1920-tallet	4
18.13	49/11 Solvang	Villa fra 1920-tallet	4
18.14	49/10 Åsly	Villa fra tidlig på 1900-tallet og et uthus	4
18.15	48/16 Råsåkfjellet	Diverse fabrikkbygninger. Foss slipeskivefabrikk	2-3
18.16	48/63 Dentalen	Industrilokale der det bla. ble produsert tannlege bor	2

18.17	48/27	Hytte «Peisestua»	3
18.18	48/61 Solbakken	Boligen til en av eierne av Foss Slipeskivefabrikk	2
18.19	48/6 Råsåk	Våningshus, bu og låve	3
18.20	48/1 Råsåk	Våningshus, låve og tømmerfjøs	2-3

"Dentalen". Tidligere verksted for tannlegeutstyr

Lokalisering

Området ligger mellom Øyeren og Fetveien ved Råmyra.

Formell status

Området rundt den gamle slipeskivefabrikken er avsatt til Næringsvirksomhet i kommuneplanen. De øvrige delene av området er LNF-områder. Hele området ligger i en hensynssone for landskap, og strandsonen ved Råsåk er båndlagt som naturreservat.

Historikk

Alderen på gården Kvernhammer er ukjent, men den er i alle fall fra middelalderen. Gården har aldri vært delt. Både Kvernhammer og Råsåk ligger for seg selv ned mot Øyeren, men tidligere var dette sentrale gårder da allfarveien gjennom bygda gikk gjennom tunene på disse gårdene. Råsåk ble trolig ryddet i vikingtiden. Gården ble delt i to bruk i første halvdel av 1700-tallet. Tidlig på 1900-tallet ble Fet Jernvarefabrikk bygget på Råsåks grunn ved Råmyra. Kort tid etter flyttet jernvarefabrikken til Grorud og Foss Slipeskivefabrikk tok over lokalene. Slipeskivefabrikken ble nedlagt i 1992.

Ås er trolig av samme alder som Kvernhammer. Gården var udelt helt fram til 1822. I løpet av 30 år ble gården delt i fem bruk.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Gårdsbrukene med bebyggelse og kulturlandskap på Kvernhammer og Råsåk er viktige å verne om da de utgjør en vesentlig del av turopplevelsen på den gamle allfarsveien (middelalderveien) som går gjennom området.

Klyngetunstrukturen på de tre Åsgårdene er sjelden, og det er en rekke eldre bygninger på eiendommene som styrker betydningen av å bevare disse tunene. Bebyggelsen etter eldre industri er viktige minnesmerker for Fet. Foss slipeskivefabrikk har vært en av de mest betydningsfulle industriforetakene i kommunen, og det er fremdeles bevart flere bygninger knyttet til virksomheten. Dentalen og Hanskefabrikken er andre bygninger som viser hvor mangfoldig næringslivet i Fet var midt på 1900-tallet.

Bebyggelsen på de to Tolerudgårdene viser godt hvordan bebyggelsen på mindre bruk var i tiden rundt århundreskiftet 1900. Spesielt tunet på Nord-Tolerud er veldig godt bevart.

Forslag til forvaltning

Turveien på den gamle allfarveien bør videreutvikles med skiltede avstikkere som går til andre interessante kulturminner og landskapsområder. Det bør vurderes å lage en sløyfe som dekker industriområdet på Råmyra og klyngetunet på Ås.

Beitelandskapet på Ås bør også i fremtiden holdes i hevd gjennom aktiv beiting, og det er viktig at landbruksmyndighetene legger til rette for en kontinuitet med beitedyr i ravineområdene og strandsonen mot Øyeren.

Bebyggelsen på de to Tolerudeiendommene bør bevares for ettertiden og eierne bør informeres om de historiske kvalitetene de forvalter og økonomiske støtteordninger som det kan være aktuelt å søke på.

Et representativt utvalg av bebyggelse knyttet til Foss slipeskivefabrikk og annen industri i området bør bevares. Dette gjelder både selve industribebyggelsen og boliger med tilknytning til virksomheten.

Godt bevart låve og tømmerfjøs

Delområde 19 Jaer, Bleike og Bjanes. Gnr 44, 45, 46 og 47

Delområde 19 Jaer, Bleike og Bjaner. Gnr 44, 45, 46 og 47

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
19.1			Kongeveien
19.2	47/2 Nordre Bjaner	50940	Gravfelt
19.3	45/6 Bleike	90236-1	Bosetningsspor trolig fra jernalder
19.4	45/5 Beike, 47/2 Bjaner Søndre	90238-1	Rester etter veianlegg/kavlebru trolig fra jernalder
19.5	45/5 Bleike	90237	Bosetning-aktivitetsområde
19.6	44/1 Jaer Østre	20868	Gravhaug «Gjushaugen».
19.7	42/1 Hov	50945-1	Uavklart gravhaug ca. 150 meter nordvest for Gjushaugen
19.8	44/1 Jaer Østre, 44/3	90234-1	Kokegrop
19.9	43/1 Øverby	90629-1	Mulig gravhaug/fotgrøft

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
19.10	48/14 Holtet	Våningshus, sidebygning og låve	3
19.11	48/22 Fjell	Villa og uthus fra ca. 1920	2
19.12	43/10 Skovholt	Villa med tømmerkasse som ble tilflyttet fra ca. 1910	4
19.13	45/5,6 Gjorholmen	Utelåve	2
19.14	47/2 Bjaner Søndre	Bu og rester av hageanlegg	2
19.15	47/1 Bjaner Vestre	Våningshus, bu og brønn	3
19.16	45/3 Bjaner Nordre	Våningshus, garasje	4
19.17	45/3 Bjaner Nordre	Bu, grisehus og låve	2

19.18	45/11 Bleike	Våningshus	3
19.19	45/5 Bleike	Bu og låve	2
19.20	45/1 Bleike	Villa og uthus	4
19.21	44/4 Jaer	Våningshus, sidebygning, bu og låve	2
19.22	43/11 Torp	Låve	3
19.23	48/2 Nordby	Bu og låve	4
19.24	48/41 Vatlandsveien 104	Leirhus	3

Utelåve på Gjørholmen. Foto: Fet historielag

Lokalisering

Området ligger rundt nordenden av Monsrudvika.

Formell status

De bebygde områdene langs Fetveien fra Skjønhaug til Holtet er regulert til boligformål. Deler av jordbruksarealene på Bleike og Jaer er avsatt til fremtidige idrettsformål. Det øvrige området er LNF-områder. Råsokhagan har hensynssone landskap og hele strandsonen i delområdet grenser til Nordre Øyeren naturreservat.

Historikk

Områdene rundt kirken er trolig de eldste bebodde delene av Fet. Ut i fra gårdsnavnene så kan Jaer være aller eldst, men også gården Bjanes kan være svært gammel. Søndre Bjanes ble i 1964 solgt til Fet og Skedsmo kommuner som friluftsområder.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Villaen og uthuset på Fjell er et godt bevart villaanlegg fra mellomkrigstiden, og det er sjeldent å finne både villa og uthus så godt bevart. I tillegg ligger eiendommen som et fondmotiv langs Fetveien når man kommer kjørende sydover.

Den gamle bebyggelsen på plassene Holtet og Skovholt gjør fremdeles eiendommene leselige som gamle jordbrukseieendommer. Dette bidrar til å formidle historien om de mange småbrukene og plassene det var i kommunen i eldre tid.

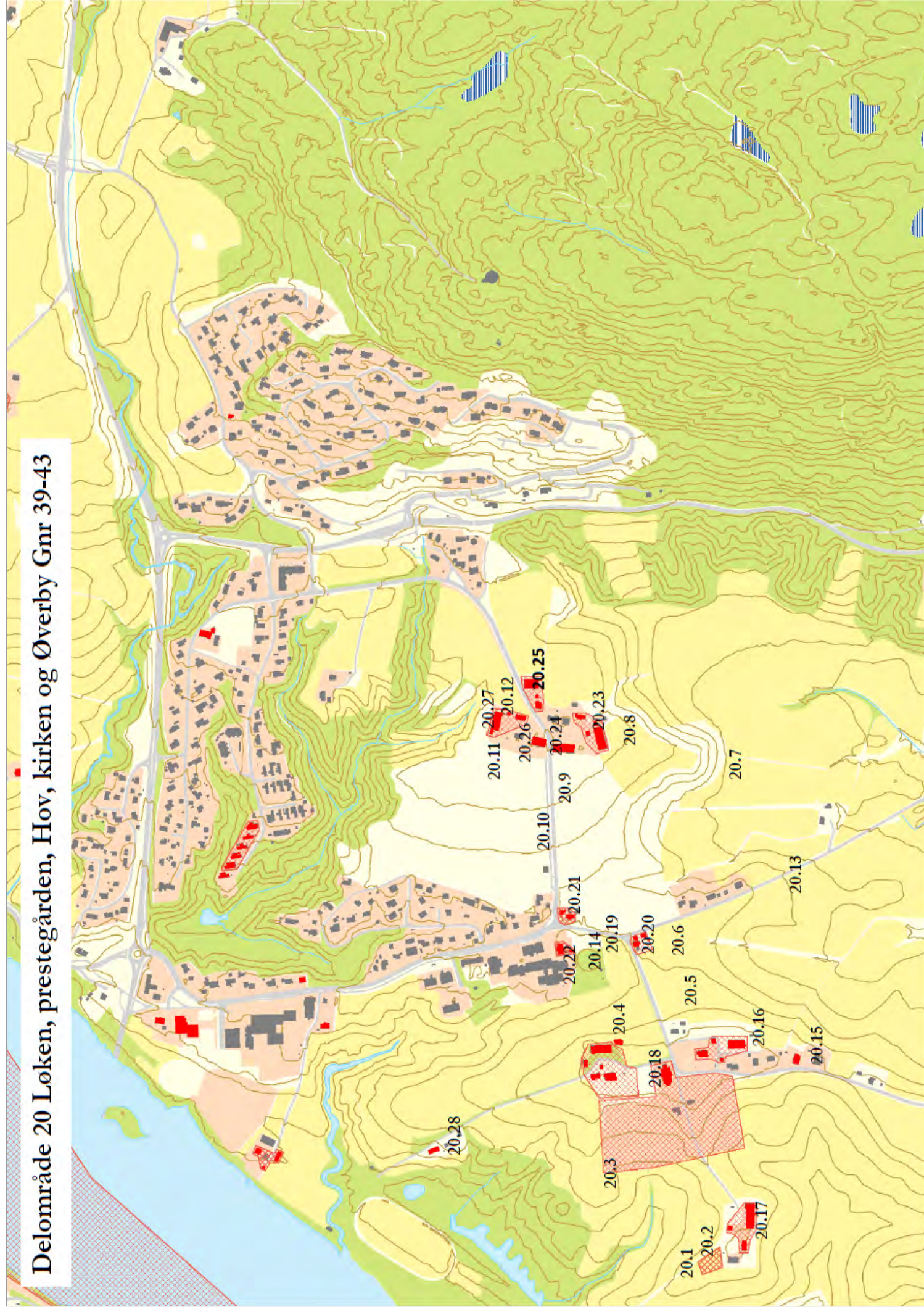
Med utgangspunkt i Søndre Bjanes som er en offentlig eid eiendom og med nærheten til kirken, Riddersand skole og Østersund ungdomsskole, har dette området store muligheter som arena for formidling av lokalhistorie til barn og unge i tillegg til voksne interesserte. Kongeveien går delvis igjennom samme område og styrker stedets verneverdi ytterligere. Bua og restene etter hageanlegget på Søndre Bjanes er viktige minnesmerker over gården som en gang sto der. Utelåvene på Gjørholmen og Jushaugsand forteller om utslått som et viktig bidrag til vinterfôr til husdyrene på gårdene i nærheten. Klyngetunet på Bleike har en sjelden bygningsstruktur med hele fire gårders bebyggelse samlet på ett område. Gårdstunet på Jaer gir et godt bilde av gårdsbebyggelse på begynnelsen av 1900-tallet.

Forslag til forvaltning

Hele området fra kirken og ut til tuppen av Bjanes bør sees på under ett i en forvaltnings-sammenheng. Det bør utarbeide en plan der kulturminner og naturopplevelser kan løftes frem som en ressurs både for skolene i området, men også for grunneierne. En slik plan bør ha til hensikt å bevare stedets egenart tuftet på de mange kulturminnene som er der og landskapet de ligger i. Gårdstunene på Jaer, Bleike og Bjanes bør opprettholdes som klart avgrensede tun, og spredt bebyggelse mellom tunene bør unngås. De gamle driftsbygningene bør så langt det er mulig tilpasses ny bruk fremfor å erstatte dem med nye hus. I tilfeller der det er nødvendig med nye bygninger på gårdstunene, så bør disse underordne seg den eksisterende bygningsstrukturen både i form, farge, størrelse og plassering. Spesielt tunet på Jaer og Nistua Bleike har bebyggelse med høy verneverdi som bør sikres for ettertiden.

Villaen på Fjell bør bevares for å opprettholde husets viktige rolle som fondmotiv langs Fetveien.

Delområde 20 Løken, prestegården, Hov, kirken og Øverby Gnr 39-43

Delområde 20 Løken, Prestegården, Hov, kirken og Øverby. Gnr 39 - 43

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
20.1	42/1 Hov	156695	Middelalderkirkested
20.2	42/2 Hov	156695-2	Kirkested fra 1500-tallet
20.3	41/1 Fet prestegård	127638	Kokegroper
20.4	41/1 Fet prestegård	127637-1	Kokegrop på tunet
20.5	43/1 Øverby	90232	Fire kokegroper
20.6	40/1 Løken, 43/1 Øverby	90230	Gravfelt og kokegroper
20.7	39/1 Løken	90233-1	Kokegrop
20.8	40/3 Løken Søndre	110116	Kokegrop og stolpehull
20.9	39/2 Løken Nordre, 40/1 Løken Søndre	90231	To kokegroper og seks stolpehull
20.10	39/2 Løken Nordre	127650	Stolpehull
20.11	39/2,3 Løken Nordre	131937	Branngrav og stolpehull
20.12	39/1,3 Løken Nordre	127651	Stolpehull
20.13			Kongeveien
20.14	41/1,41/10	62158-1	Ridderhaugen, gravhaug

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
20.15	44/3 Jaer	Våningshus	3
20.16	43/1 Øverby	Våningshus, to buer og låve	2
20.17	42/1 Hov	Sidebygning, bu og låve	3
20.18	4/2 Fet kirke	Kirke, kapell, gravplasser og beplantning	2
20.19		Siktlinje	2

20.20	41/1 Prestegården	Gårdsanlegg med hus og beplantning	2
20.21	43/6 Solhaug	Villa og uthus/bryggerhus	2
20.22	40/5 Heimdal	Villa med uthus og portstolper	2
20.23	41/1 Riddersand skole	Jahren gamle skolebygning fra 1860-tallet og bu	2
20.24	40/3 Søndre (Nystua) Løken	Våningshus, bu, skjul og låve	2
20.25	40/1 Søgarn Løken	Tømmerlåve	2
20.26	39/1 Ner-Arstun Løken	Våningshus, bu og låve	2-3
20.27	39/2 Opp-Arstun Løken	Låve	2
20.28	39/3 Nordgarn Løken	Våningshus, bu og låve	3
20.29	41/17 Prestebakken	Våningshus	3

Lokalisering

Området ligger rundt Fet kirke.

Formell status

Kirken og kirkegården og område rundt Riddersand skole er regulert til «Offentlig eller privat tjenesteyting». Golfbanen ved Løken er regulert til «Idrettsanlegg». Deler av Løken og Øverby, samt videre sydover mot Bleike er regulert til «Fremtidig idrettsanlegg». Boligområdene nordøst for skolen er regulert til boligformål. Det øvrige av delområdet er avsatt som LNF-områder.

Historikk

Området rundt Fet kirke er et svært gammelt bebodd sted. Før kristningen av landet var det også et viktig kultsted her, noe gravhaugen i skolegården på Riddersand skole og navn som Hov underbygger. Den første kirken i området lå på Hov sin grunn. På 1500-tallet ble kirken flyttet opp til området der kapellet ligger i dag. På slutten av 1880-tallet ble dagens kirke bygget.

Hov er, som nabogårdene, en svært gammel gård. Det sto trolig et gudehov på gården i førkristen tid, og stedet må ha hatt en viktig rolle i bygdesamfunnet siden den første kirke ble lagt her. På 1600-tallet var det tingsted på gården, og på 1700-tallet bodde det både sorenskrivere og lensmenn på gården. I perioden 1890 – 1923 var det fattiggård (kommunalt pleiehjem) på Hov.

Løken er trolig er bosted fra før vikingtiden. Navnet hentyder til et område der det har blitt foretatt lek og konkurranser, en slags idrettsarena. Gården ble tidlig delt i to bruk, og fra 1870-tallet har det vært fem Løkengårder. På slutten av 1960-tallet startet en omfattende boligbygging på Løken i Løkenåsen og Løken terrasse.

Fet prestegård het tidligere Børgen. Det spekuleres i om gården opprinnelig het Fet og var opphavsgården i dette området, men det finnes ingen skriftlig dokumentasjon på dette. Øverby kan være den eldste gården i området. Navnet By betyr bosted, og er et navn vi ofte finner på den første faste gården i ei bygd.

Skolebygningen ble opprinnelig bygget oppe ved kirken på 1860-tallet og ble da kalt Øverby skole. Den ble senere flyttet ned til dagens plassering på Riddersand skole og fikk navnet Jahren skole.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Området rundt Fet kirke er trolig det eldste «offentlige rommet» i kommunen. Her har det vært sammenhengende bruk av området, knyttet til ulike religiøse tidsperioder og annen samkvem, i mye mer enn 1000 år. Gravminnene og de arkeologiske funnene sett i sammenheng med stedsnavn som Hov og Løken underbygger stedets viktige plass gjennom historien.

Kirkens markante plassering i landskapet danner et midtpunkt for det viktige kulturmiljøet dette delområdet utgjør. Den visuelle kontakten mellom Løken, Kirken og Hov er viktige kvaliteter som gir området en stor opplevelsesverdi. Nærheten til skolene og rådhuset bidrar ytterligere til å styrke stedets verneverdi.

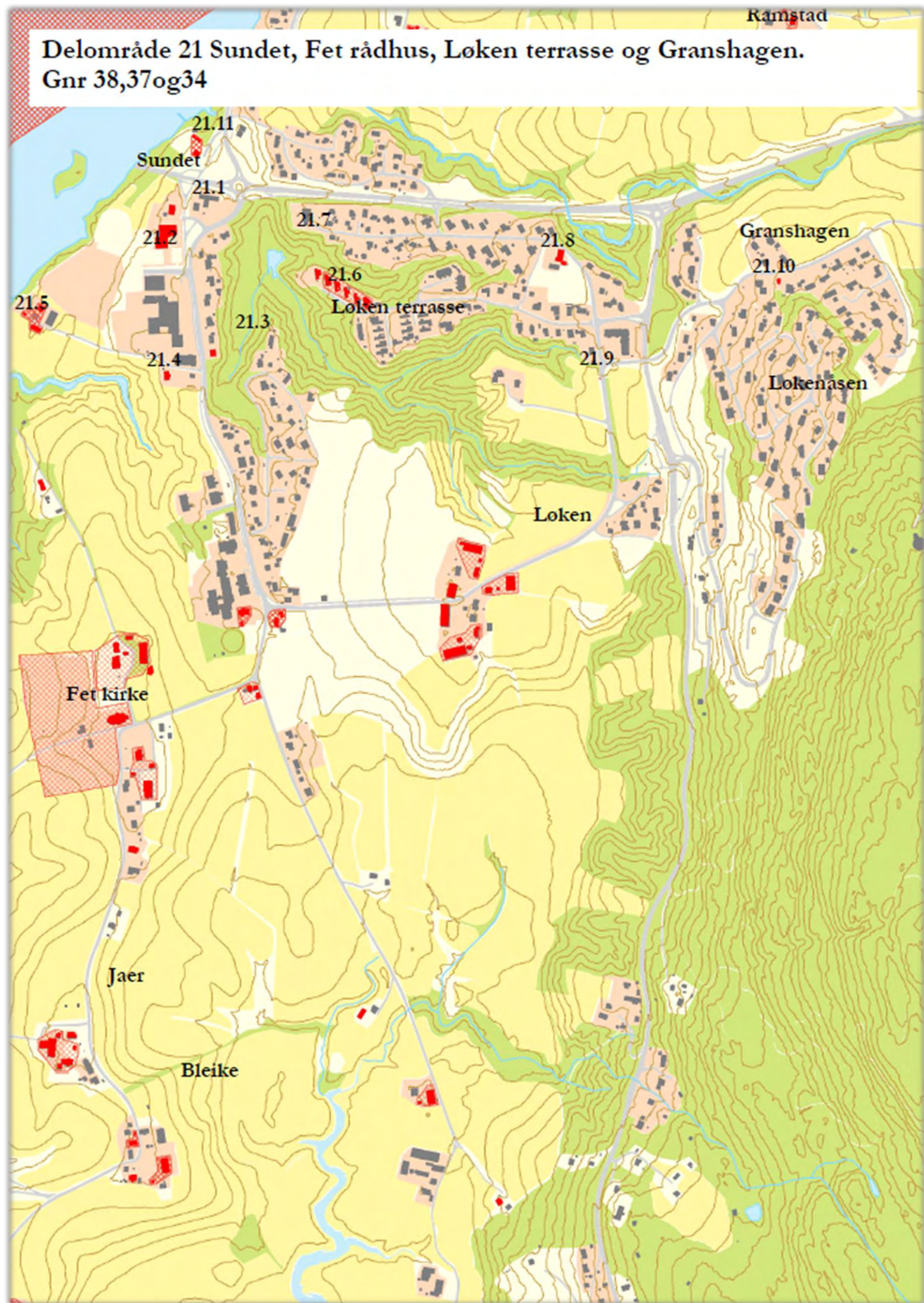
Forslag til forvaltning

Det bør lages en reguleringsplan for Fet kirke og omkringliggende områder som har som formål å ivareta kulturminner og opplevelsesverdier i området. Kirken og de andre kulturminnene bør være premissgivere for fremtidige tiltak innenfor delområdet. Siktlinjer mellom kirken og gårdene rundt bør sikres, og de enkelte verneverdige bygningene i delområdet bør bevares.

Fet kirke

Delområde 21 Sundet, Fet rådhus, Løken terrasse og Granshagen.
Gnr 38,37 og 34

Delområde 21 Sundet, Fet rådhus, Løken terrasse og Granshagen. Gnr 38, 37 og 34

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Det er ikke registrert automatisk fredede kulturminner i området.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
21.1	38/54 Sundet	Våningshuset på den gamle sundgården	2
21.2	38/1,43 Fet rådhus	Tidstypisk rådhusarkitektur fra slutten av 1900-tallet	2
21.3	38/7 Kirkeveien 104	Verksted	3
21.4	41/22 Kirkeveien 105	Villa	3
21.5	38/2 Strandenga	Våningshus, bu og skjul	4
21.6	Løken terrasse 4 – 12	Helhetlig men noe endret bygningsrekke, etterkrigsmodernisme	3
21.7	Løken terrasse 2	Godt bevart enkelt hus i verneverdig bygningsmiljø	2
21.8	Kringenveien 1	Forsamlingshus, bedehus	2-3
21.9	Løkenveien ved butikken	Venteskur for bussen	2
21.10	34/4 Granshagen, Gransveien 60	Husmannsstue	2
21.11	38/4 Sundvoll	Villa og uthus fra slutten av 1920-tallet	2

Busskur i glassfiber. Hverdagskulturminne som snart er borte hvis ingen tar vare på dem

Lokalisering

Området ligger umiddelbart på sydvestsiden av Fetsundbrua.

Formell status

Hele området fra Fetsundbrua og til Strandenga er regulert til «Offentlig eller privat tjenesteyting». Bensinstasjonen er regulert til «Næringsvirksomhet». De bebygde områdene langs Kringenveien, Løken terrasse og Gransveien er regulert til boligformål. De øvrige arealene er LNF-områder.

Historikk

Sundet, eller Østersund som er det offisielle navnet på den gamle gården, var tidligere en liten gård helt nede ved gamle sundstedet over Glomma. Gården ble skilt ut fra Prestegården trolig i høymiddelalderen. På grunn av plasseringen har gården vært tilholdssted for sundmenn trolig minst like lenge som gården har eksistert. Etter svartedauden var Sundet fortsatt bebodd tross at det fantes andre og større gårder som var ledige.

På 17- og 1800-tallet ble det etablert fem husmannsplasser under Sundet. Strandengen er den eneste av disse som fremdeles er et bruk.

Utover 1900-tallet ble det bygget en del villaer på eiendommen. Først enkelthus langs veiene i området, og senere, på 1950- og 60-tallet ble det bygget et lite boligfelt. Gjennom siste del av 1900-tallet ble Sundet transformert fra en jordbrukseiendom til et sentrumsområde med rådhus, skole, bensinstasjon og boliger.

Nordøst for Sundet ligger et boligfeltet Hvalsenga, på to sider av Fetveien. Dette er bygget på grunnen til gården Hval.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Det gamle våningshuset på Sundet har stor betydning for forståelsen av Fetsund både som sted og navn. I tillegg ligger huset godt eksponert for de som kommer kjørende over brua. Rådhuset er karakteristisk for sin tids arkitektur.

Husrekken i Løken terrasse er tidstypisk for etterkrigsmodernismens formspråk og utgjør et helhetlig bygningsmiljø.

Busskuret ved butikken i Løkenveien er karakteristisk for design på slutten av 1900-tallet, og er en bygningstype det begynner å bli få bevarte av ellers i regionen.

Husmannsstua i Granshagen er en av få bevarte husmannsstuer i kommunen. Plassen er en av de eldste husmannsplassene i Fet kommune.

Forslag til forvaltning

Våningshuset på Sundet bør bevares. Det kan vurderes å gjennomføre en dokumentert tilbakeføring av fasadene på bygningen.

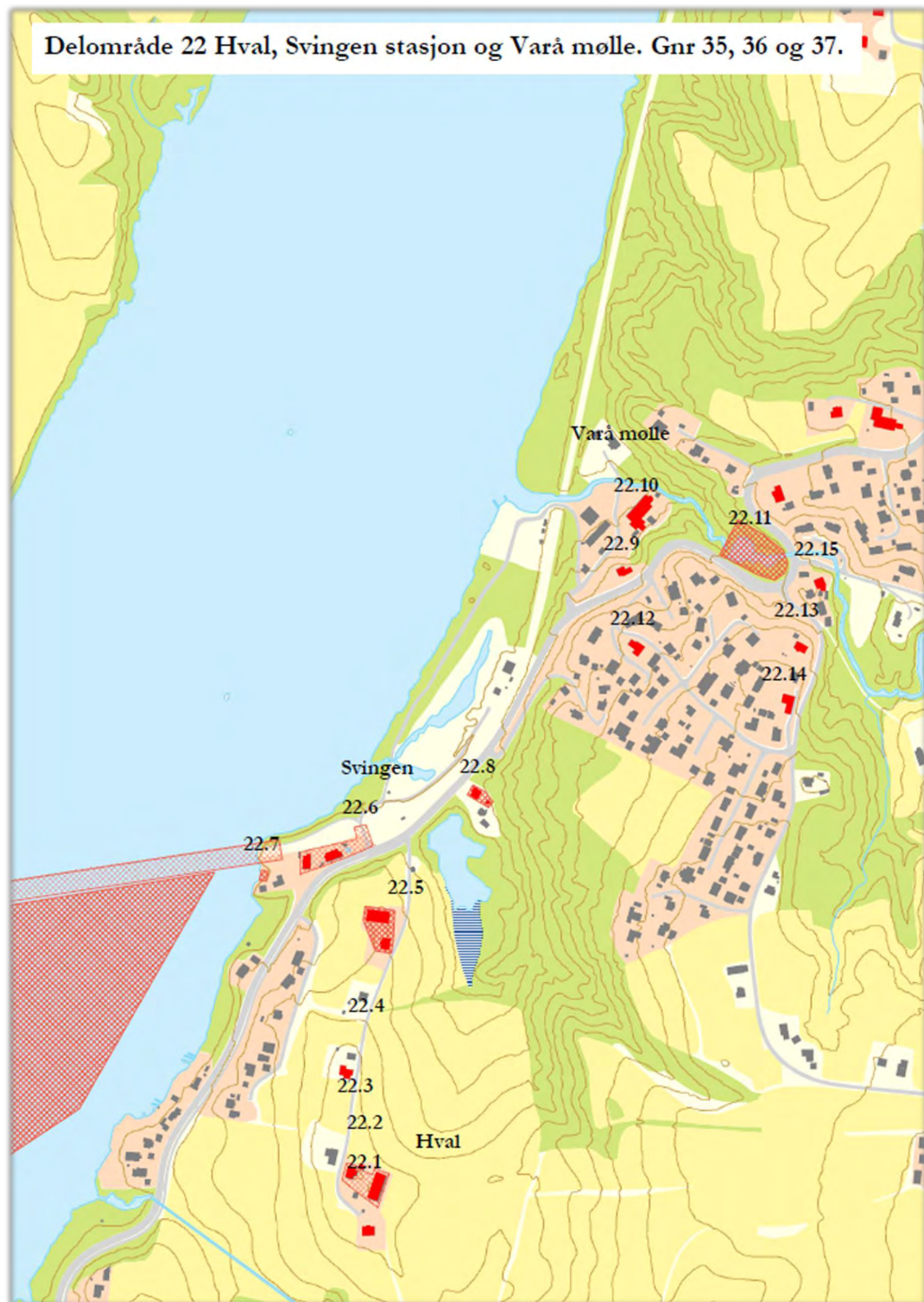
Rådhuset bør beholde sitt formspråk og bevares som et offentlig bygg tilgjengelig for allmenheten.

Husrekken i Løken terrasse 2 – 12 bør bevares, og arkitekturens særpreg bør beholdes.

Busskuret i Løkenveien bør reguleres til bevaring.

Husmannsstua i Granshagen og villa med uthus på Sundvoll bør bevares.

Delområde 22 Hval, Svingen stasjon og Varå mølle. Gnr 35, 36 og 37.

Delområde 22 Hval, Svingen stasjon og Varå mølle. Gnr 35, 36 og 37

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Det er ikke registrert automatisk fredede kulturminner i området. På et jorde på Hval, 37/1 er det funnet et tveegget sverd.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
22.1	37/7 Hval	Våningshus	4
22.2	37/1 Hval	Sidebygning og låve	4
22.3	37/1 Hval	Bu	2
22.4	37/3 Hval	Våningshus	4
22.5	37/2 Hval	Våningshus og låve	4
22.6	200/2 Svingen	Forhenværende sykkelverksted og snekkerverksted, sidebygning og undergang	2-3
22.7	37/27 Svingen	Brukaret til den gamle Fetsundbrua	2
22.8	37/16 Granli	Villa og uthus	3
22.9	37/22 Korsmo	Villa	4
22.10	37/20 Varå mølle	Møllebygning. Tidligere tresliperi	2
22.11	31/72 og 37/20	Dam i Varåa. Damanlegg	2
22.12	37/202 Sydoverveien 34A	Våningshus og låve	4
22.13	37/29	Byggmesterfunkis	4
22.14	37/131	Verksted	2-3
22.15	37/17 Dammerud	Gammel butikk	2-3

Detaljer fra Varå mølle

Lokalisering

Området ligger øst for Glomma mellom Fetsundbrua og Varå mølle, som ligger ved utløpet av Varåa.

Formell status

Området rundt Varå mølle er regulert til *Bebyggelse og anlegg*. De tettbygde delene av området er regulert til boligbebyggelse. Det øvrige arealet er LNF-områder.

Historikk

Ramstad og Hval er blant de eldste gårdene i området. Fra midten av 1700-tallet og fram til i dag har eiendommene blitt delt og utparsellert en rekke ganger, og nå er det en rekke rester etter plasser og underbruk og senere villaer på området til de gamle gårdene.

Varåa, Fossåa som den heter det lenger opp mot Heia hvor den har sitt utløp, har helt siden før 1500-tallet vært en viktig kraftkilde for ulike virksomheter. Først var det bekkverkner som utnyttet vannkraften, men utover 1600-tallet ble det bygget en rekke oppgangssager langs vassdraget fra Heia og ned til Glomma. Etter at sagbruksprivilegiene ble opphevet og damsagene ble vanlig fra 1860-tallet, ble de gamle sagene lagt ned. Nede ved utløpet til Glomma ble det i stedet bygget en damsag, og i 1880-åra et tresliperi. I mellomkrigsårene ble tresliperiet gjort om til mølle, en virksomhet som varte helt til 2000-tallet.

Etter at Kongsvingerbanen ble bygget i 1862, ble det etablert en stasjon ved den gamle plassen Svingen. Som ringvirkning av dette ble det bygget flere villaer og næringsbygg i tilknytning til stasjonsområdet.

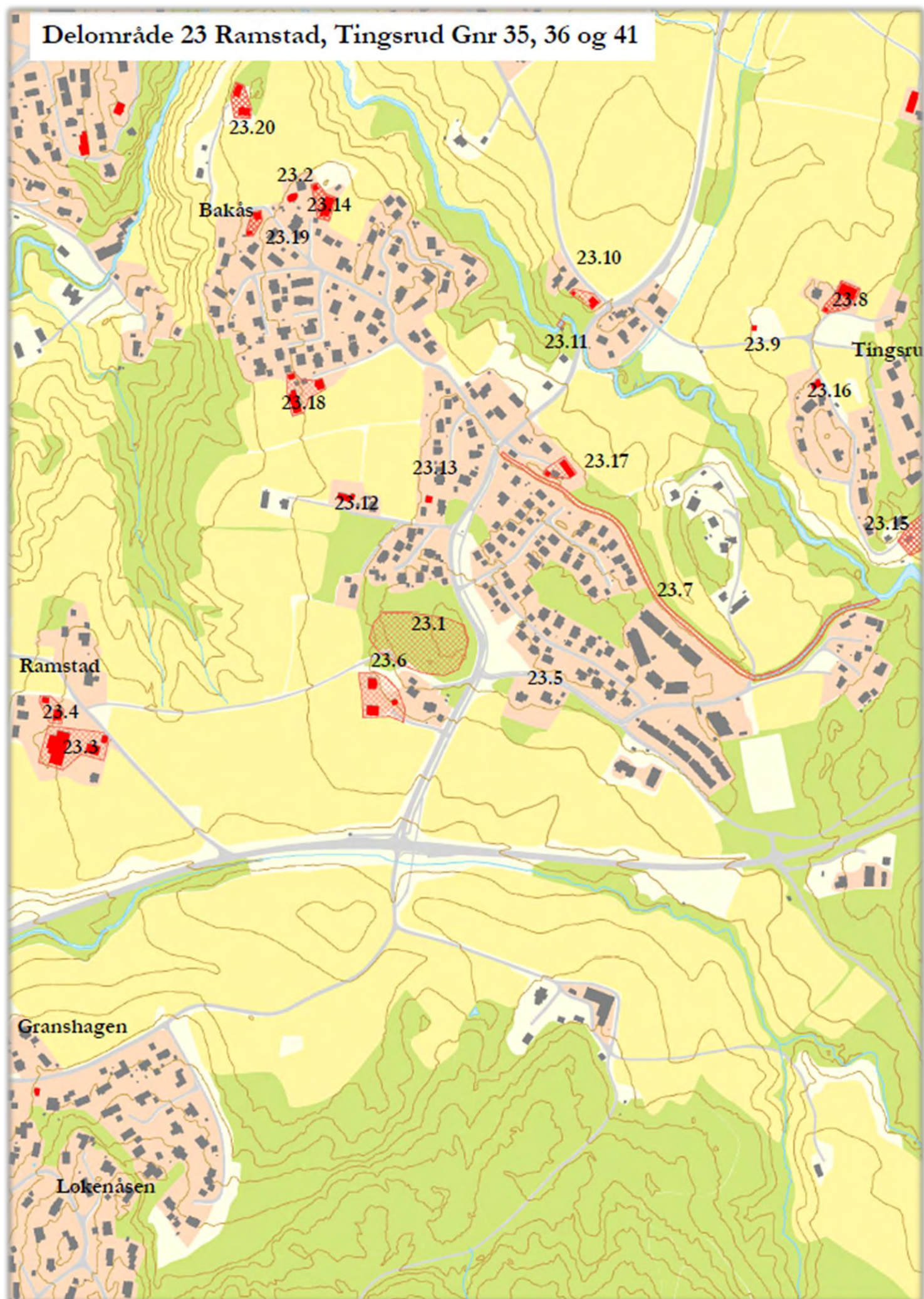
Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Området langs Varåa har hatt en sammenhengende industrihistorie gjennom 500 år. Det er fremdeles bevart spor etter de ulike virksomhetene, og det er flere historiske spor etter kommunikasjon på vei og skinner i området. Spesielt miljøet knyttet til Svingen stasjon og Varå mølle er viktige for stedets identitet. Restene etter snekkerverksteder og annen småindustri er viktige minnesmerker etter en omfattende småindustri i området. Den lille butikken på Dammerud er et kulturminne over handelsvirksomhet fra 1932 – 1986 i området

Forslag til forvaltning

Den gamle bebyggelsen, brufundamentet og jernbaneundergangen ved Svingen stasjon bør sikres med en hensynssone med formål bevaring. Den gamle teglsteinsbygningen ved Varå mølle bør bevares sammen med damanlegget ovenfor mølla og butikken til Sandbo på Dammerud.

Delområde 23 Ramstad, Tingsrud Gnr 35, 36 og 41

Delområde 23. Ramstad, Tingsrud Gnr 35, 36 og 41

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
23.1	35/139	21282	Gravfelt bestående av seks gravhauger og tre rundrøyser. Flere gamle veifar (hulveier) gjennom gravfeltet.
23.2	35/2 Bakås	31208-1	Gravhaug

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
23.3	35/1 Ramstad Søndre	Våningshus, bu og låve	3
23.4	35/5 Ramstad Vestre	Våningshus, låve og bu	3
23.5	35/22,36/3 og 35/10 Visperudgutua	Gammelt veifar, trolig en hulvei	2
23.6	35/22 Visperud	Gårdstun	4
23.7	35/16 og 35/79 Kanalen	Kanalanlegg med dam	2
23.8	41/7 Tingsrud Nordre	Bu og låve	3
23.9	41/11 Tingsrud Mellem	Bu	4
23.10	33/23 Fossen	Våningshus og bu	3-4
23.11	33/23 Fossen	Mur etter bekkevern	2
23.12	35/42 Ramstadåsen 1	Bu	3
23.13	35/31 Ramstadåsen 15	Villa bygget i etterkrigsmodernisme	4
23.14	35/2 Bakås	Bu og låve	3
23.15	41/13 Nørup	Gårdsanlegg	3
23.16	Tingsrudveien 29	Villa med eternittkledning	4
23.17	35/6 Løkka	Bu og natursteinfjøs	2-3

23.18	35/8 Jensrud	Våningshus, bu og låve	3
23.19	33/31 Bratli	Villa og uthus	4
23.20	33/21 Knatribakk	Våningshus og teglsteinsfjøs	2

Turstien langs "Kanalene"

Lokalisering

Området ligger midt mellom Glomma og Heia (Heiavannet).

Formell status

De tettbebygde områdene på to sider av Tofsrudveien er regulert til «Boligbebyggelse». Området rundt Ramstadskogen barnehage er regulert til «Offentlig eller privat tjenesteyting Fremtidig». Det øvrige arealet er avsatt som LNF-områder.

Historikk

Ramstad og Hval er blant de eldste gårdene i området. Tingsrud er også en gammel middelaldergård, men fra 1500-tallet ble Tingsrud lagt inn under Prestegården som seter og beiteområde. I tiårene før og etter år 1900 ble Tingsrud delt i tre gårder og skilt ut som selvstendige bruk. Tingsrud har fremdeles samme gårdsnummer som Prestegården.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Delområdet har en spennende sammensetting av ulike kulturminnekategorier som gir muligheter for formidling av et bredt spekter av kommunens kulturhistorie. Det er gravminner fra jernalder og bosteder med historie tilbake til middelalderen, og nyere kulturminner knyttet til industri og husmannsvesen.

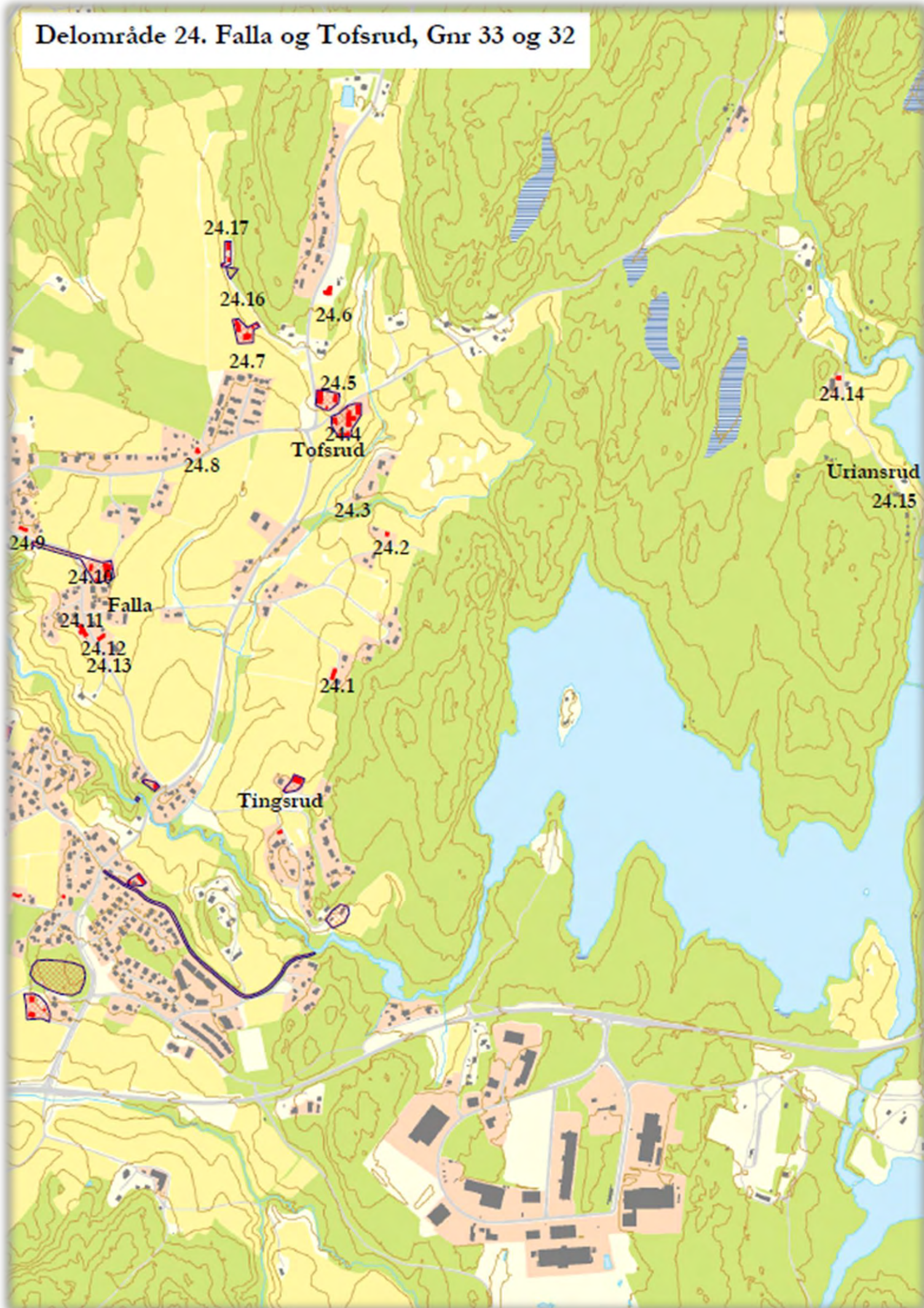
Forslag til forvaltning

Hele delområdet bør sammen med delområdene vest- og nordenfor sees på som en sammenhengende fortellerarena der det kan skiltes og legges til rette for turveier med informasjonsskilt over de ulike kulturminnene i området.

Kanalen og Visperudgutua bør sikres med en hensynssone med formål bevaring og knyttes sammen med en kultursti som også dekker gravfeltet ved Visperud og andre interessante områder med kulturminner.

Murene etter kverna nedenfor plassen Fossen bør bevares.

Delområde 24. Falla og Tofsrud, Gnr 33 og 32

Delområde 24. Falla og Tofsrud, Gnr 33 og 32

Automatisk fredede kulturminner

Det er ikke registrert automatisk fredede kulturminner i delområdet. Det er gjort funn av en steinøks og annen bearbeidet stein på jorden nordvest for Nordre Tofsrud.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
24.1	33/11 Harastad	Låve	4
24.2	33/16 Hestebråten	Våningshus	3
24.3	32/1 Tofsrud Søndre	Siktlinje fra Tofsrudveien og nord mot tunene på Tofsrudgårdene	2
24.4	32/1 Tofsrud Søndre	Våningshus, bu, låve med hestevandring, tømmerfjøs og stall, skjul/garasje og smie	1-2
24.5	32/3 Tofsrud Nordre	Våningshus, bu og låve	2
24.6	32/10 Roven grendehus	Roven gamle skole	2
24.7	29/3 Myrvoll	Myra?	3
24.8	33/25 Granlund	Forhenværende butikk og kafé	4
24.9	33/52	Villa i etterkrigsmodernisme	4
24.10	33/2 Nordre Falla	Våningshus, bu, utekjeller og låve	2-3
24.11	33/10 Falla	Låve	2
24.12	33/137 Falla	Låve	2
24.13	33/10 og 33/137 Falla	Siktlinje fra Fallaveien og nord mot de to låvebygningene	2
24.14	32/9 Nygård	Bu	4
24.15	33/17 Uriansrud	Bu	3
24.16	29/1 Kjustad	Steingjerde ved Myra	2
24.17	29/81 Myra	Våningshus, bu og låve	2

Maskinhuset på Tofsrud er et meget sjeldent og godt bevart kulturminne

Lokalisering

Området ligger nordvest for Heiavannet.

Formell status

De tettbebygde delene langs Gamle Rovenvei er regulert til Boligbebyggelse. De øvrige arealene er LNF-områder. Kulturlandskapet i områdene rundt tunene på Falla og Tofsrud er sikret med hensynssone «Hensyn landskap».

Historikk

Falla er trolig av de aller eldste gårdene i denne delen av Fet. Gården var udelt helt fram til slutten av 1600-tallet, men senere har gården blitt delt en rekke ganger, og endte opp med hele syv bruk. Seks av disse gårdsbrukene hadde husene samlet nærmest i et klyngetun, og tettheten mellom husene ga stedet tilnavnet Fallabyen. På eiendommen Granlund var det tidligere både kafé og landhandel.

Tofsrud ble trolig ryddet i høymiddelalderen og var ett bruk fram til 1836 da gården ble delt i dagens to bruk. I 1904 ble Roven skole bygget på et jorde fra Nordre Tofsrud. Roven skole ble nedlagt i 1962, og siden har det vært grendehus i bygningen.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Fallabyen har en bygningsstruktur som tidligere var ganske utbredt med flere gårdstun samlet på ett område, såkalt klyngetun. Denne strukturen er fremdeles godt lesbar i Fallabyen og et par andre steder i kommunen og bør derfor bevares.

Bygningsmassen på Tofsrudgårdene er markante landskapselementer både sett fra Tofsrudveien i syd og Gamle Rovenvei fra vest. Denne godt eksponerte plasseringen sammen med hensynssonen på kulturlandskapet sydvest for tunene gjør opplevelsen av området ekstra verdifull.

En rekke av husene på Tofsrud Søndre er spesielt godt bevarte og utgjør en sjelden bygningsgruppe. Låven med maskinhus der hestevandringen fremdeles står tilkoblet det

plassbygde treskeverket er unikt både regionalt og nasjonalt og kan vurderes til å være i fredningsklasse. Selve tømmerlåven er en av ytterst få bevarte i Fet, noe som i seg selv gir høy lokal verdi. Helheten med våningshuset, bua, låven med maskinhus, fjøs og stall, garasjen og smia på Tofsrud Søndre underbygger verneverdien ytterligere. Bebyggelsen på Nordre Tofsrud er ikke fullt så autentisk og helhetlig som på søndre, men som helhetlig miljø er de svært viktige for områdets opplevelsesverdi.

Gårdstunene på Myrvoll (Myra) og Nordre Falla er begge godt bevarte og de beriker kulturlandskapsopplevelsen. Begge gårdene har fremdeles utekjeller bevart, en bygningstype det snart ikke er noen igjen av.

Den gamle skolebygningen, nå Roven grendehus, er viktig som kulturminne over skolehistorie og tilhørighet.

Forslag til forvaltning

Gårdstunene på begge Tofsrudgårdene bør bevares. En bevaring må ikke komme i konflikt med behovene en moderne gårdsdrift krever, men åpne for begge deler. Det bør tillates oppføring av nye bygninger på eiendommene, men kulturminnene og landskapsopplevelsen bør være premissgiver for utforming og plassering av nye anlegg.

Roven grendehus bør sikres med hensynssone med formål kulturminne og kulturlandskap bevaring. En tilbakeføring av fasadene til tidligere dokumentert utforming kan aksepteres.

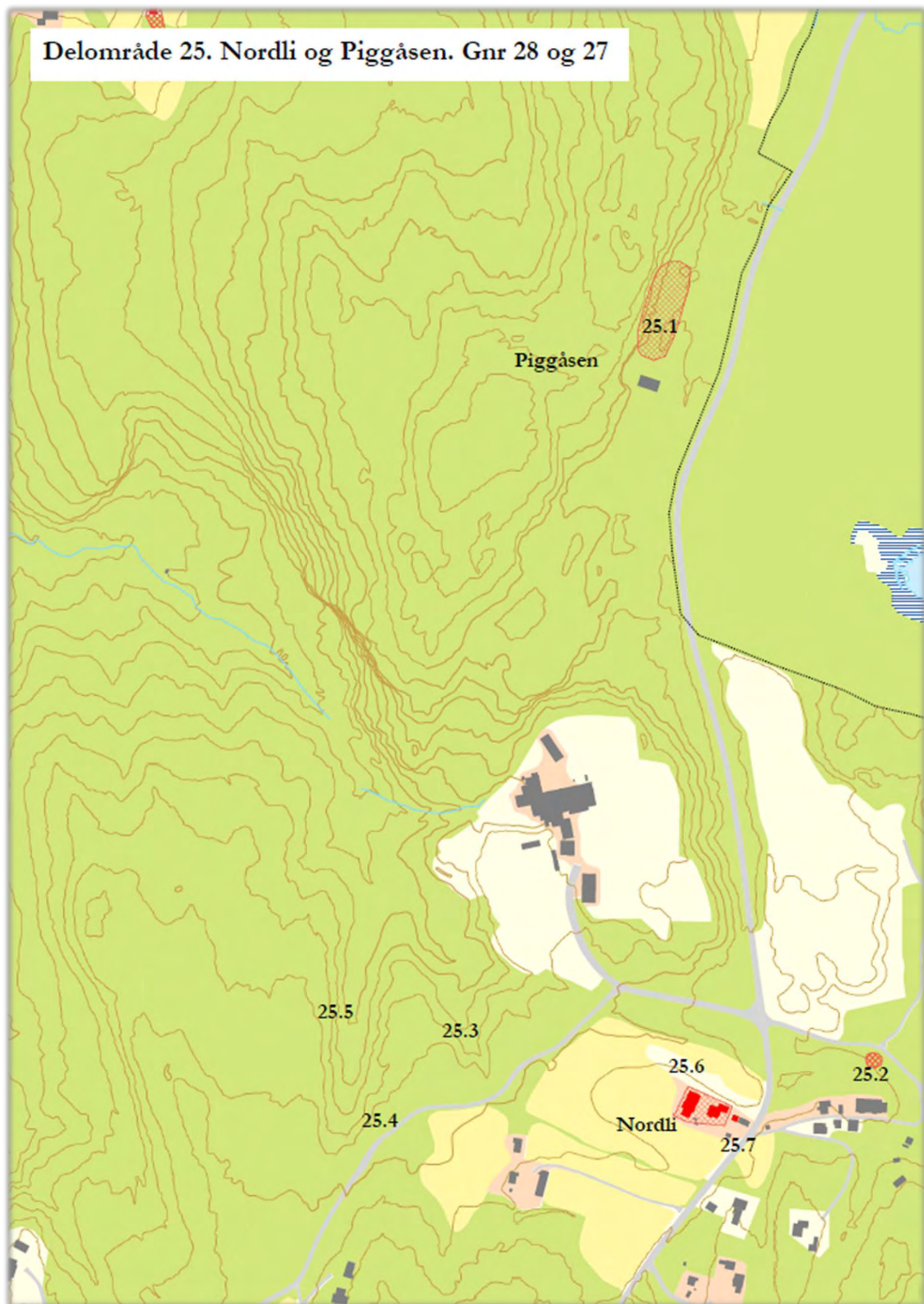
Siktlinjen og de to låvene på Falla (33/10 og 137) bør sikres opprettholdes.

Eierne av gårdsbebyggelsen på Myrvoll (Myra?) og Nordre Falla bør stimuleres til å bevare de verneverdige bygningene slik at de helhetlige gårdstunene blir bevart for ettertiden.

Smia på Tofsrud

Delområde 25. Nordli og Piggåsen. Gnr 28 og 27

Delområde 25. Nordli og Piggåsen. Gnr 28 og 27

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
25.1	27/1 Piggåsen	79301-1	Klebersteinsbrudd
25.2	28/1 Holter	89224-1	Fangstgrop
25.3	28/1 Holter	226389	Kullfremstillingsanlegg
25.4	28/1 Holter	226394-1	Hulvei
25.5	28/1 Holter	226388-1	Fangstgrop

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
25.6	28/67 Nordli	Våningshus og låve med tømmerfjøs	2
25.7	28/67 Nordli	Bu	3

Figur Påbegynt gryte i klebersteinsbruddet på Piggåsen

Lokalisering

Området ligger lengst nordøst på Roven med grense mot Sørumsund i øst.

Formell status

Klebersteinsbruddet på Kjelda ved Piggåsen er fredet. Det samme gjelder en fangstgrop mellom Nordli og sandtaket. Områdene til Asak miljøstein er regulert til *Næringsutvikling*. Sandtaket øst for Gamle Rovenvei er regulert til *Råstoffutvinning*. Det øvrige arealet er LINF-områder.

Historikk

Syd for Piggåsen ligger det som skal være Norges største klebersteinsbrudd fra jernalder/vikingtid. Det er usikkerhet rundt hvem som jobbet i steinbruddet og hvor de bodde, men én teori går på at bruddene var eid av gårdene nede ved Glomma og at sesongarbeidere jobbet med steinbruddet på vintertid og var jordarbeidere under de ulike gårdeierne på sommertid. Trolig var det virksomhet i steinbruddet i ca. 1000 år fra 500 f.Kr – 570 e.Kr. Syd for Steinbruddet, på Holtermoen var det tidligere fire gravhauger fra samme tid som virksomheten i bruddet. En av haugene ble vitenskapelig undersøkt og haugen inneholdt bearbejdede klebersteinsstykker, noe som tolkes til at den hauglagte var en arbeider fra klebersteinsbruddet. De fire gravhaugene har senere blitt fjernet i forbindelse med sanduttak i området. Asak sandforretning var et sanduttak som fremdeles ligger syd for Piggåsen. Herfra gikk det i mellomkrigstiden en taubane ned lia til jernbanen der det var et sidespor hvor jernbanevogner kunne leses med sand tiltenkt byggevirkomheten i hovedstaden.

Nordli er en av flere husmannsplasser som lå under Holter-gårdene. Nordli var i en periode delt i to bruk. I tillegg lå det en Nordli-plass under Tofsrud rett på andre siden av veien for de to andre Nordlibruka.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Klebersteinsbruddet ved Piggåsen er et av kommunens aller viktigste kulturminner og har stor betydning også på et nasjonalt plan. I tillegg til egenverdien til dette sjeldne kulturminnet har det en ekstra verdi med sin lette tilgjengelighet. Stedet brukes aktivt i undervisningsøyemed og har potensial for en enda større grad av fremvisning og tilrettelegging.

Plassen Nordli ligger godt eksponert i enden av en slette langs Gamle Rovenvei. Plassen med sine godt bevarte bygninger gir et godt bilde på hvordan småbruk fremsto i tiden rundt år 1900. Spesielt låven og tømmerfjøset er godt bevart og tilhører en etter hvert sjelden og truet bygningstype.

Forslag til forvaltning

Klebersteinsbruddet ved Piggåsen bør tilrettelegges enda mer. Spesielt bør det sees på muligheter til å knytte bruddet til andre severdigheter i området, og om det er mulig å lage en kultursti, gjerne basert på gamle veier og far, der Piggåsen inngår som en del av helheten. Det bør også synliggjøres hvordan den opprinnelige virksomheten til Asak sandforretning var organisert, gjerne med informasjonstavler og foto.

Bygningsmassen på Nordli bør bevares, og eier bør oppfordres og hjelpes til å bevare de gamle bygningene på eiendommen.

Delområde 26. Enderud og Guttarsrud. Gnr 26 og 27

Delområde 26. Enderud og Guttarsrud. Gnr 26 og 27

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Det er ikke registrert automatisk fredede kulturminner i området.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
26.1	27/3 Opp-Svendsrud	Kiosk	2
26.2	27/7 Ner-Svendsrud	Bu	4
26.3	27/9 Tyskerud	Våningshus	3
26.4	27/4 Ødegården	Bu	3
26.5	27/11 Guttarsrud	Våningshus, bu, skjul og låve	3
26.6	17/1 Guttarsrud	Bu og låve	4
26.7	27/27 Nyengen	Våningshus	2
26.8	27/31 Slettaveien 3	Forhenværende Roven bedehus	2
26.9	27/32 Betel, Slettaveien 30	Bedehus	3
26.10	28/10 Olberg	Våningshus og utekjeller	2
26.11	28/10 Smedsrud	Våningshus og bu	4
26.12	28/10 Smedsrud	Låve og skjul	3
26.13	Bjønnbakken	Sidespor og lastetårn for Asak sandforretning.	2

Kiosken ved Svendsrud

Lokalisering

Området ligger langs Glomma lengst nord i kommunen.

Formell status

De tettbebygde områdene langs Rovenveien er regulert til *Boligbebyggelse*. Det øvrige området er LNF-områder. Jordbrukslandskapet ned mot Glomma er sikret med *Hensynssone Landskap*.

Historikk

Både Enderud og Guttarsrud ble trolig ryddet som egne bruk i tiden før år 1000. Begge gårdene ble lagt øde etter svartedauden, men Guttarsrud ble raskt tatt opp igjen, og brukerne der tok også i bruk deler av den gamle innmarka til Enderud. Slik endte det med at Enderud hadde mindre jord enn Guttarsrud når Enderud ble tatt opp igjen som eget bruk en tid etter Guttarsrud. I Piggåsen øst for gårdene ligger et klebersteinsbrudd som sannsynlig er eldre enn begge rudgårdene nede ved Glomma. Steinbruddet lå trolig under gården Holter da det var i drift, men i nyere tid har klebersteinsbruddet blitt en del av eiendommen Guttarsrud 27/1.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Særpreget til dette delområdet er tettheten mellom jordbruksområdene og jernbanen, og hvordan etableringen av Kongsvingerbanen fikk betydning for utviklingen i området. Her finner vi gårdsbruk med røtter tilbake til tidlig middelalder eller tidligere, husmannsplasser fra 17- og 1800-

tallet, jernbane- og industriminne fra siste halvdel av 1800-tallet og bedehus, villabebyggelse og kiosk fra 1900-tallet.

Kiosken ved Svendsrud er et minnesmerke over en ganske utbredt kioskvirksomhet langs Romerikes bygdeveier i tiden etter andre verdenskrig. Det er nå få slike buer igjen, og derfor viktig å bevare denne delen av vår nære historie. Den gamle stua i Nyengen er en godt bevart småårsstue fra tiden rundt århundreskiftet 1900.

Bedehusene i Slettaveien representerer to ulike grener av Kristendommen i mellomkrigstiden. Begge husene har historiske kvaliteter.

Våningshuset og utekjelleren på Olberg er en godt bevart husmannsbebyggelse fra første halvdel av 1800-tallet.

Restene etter anleggene til Asak Sandforretning er viktige minnesmerker over firmaets tidlige industrihistorie.

Forslag til forvaltning

Kiosken ved Svendsrud bør bevares. Det bør vurderes å bruke bygningen til en type virksomhet som kan forenes med bevaring. Gårdutsalg, fiskekortsalg eller bokbytteskap etc.

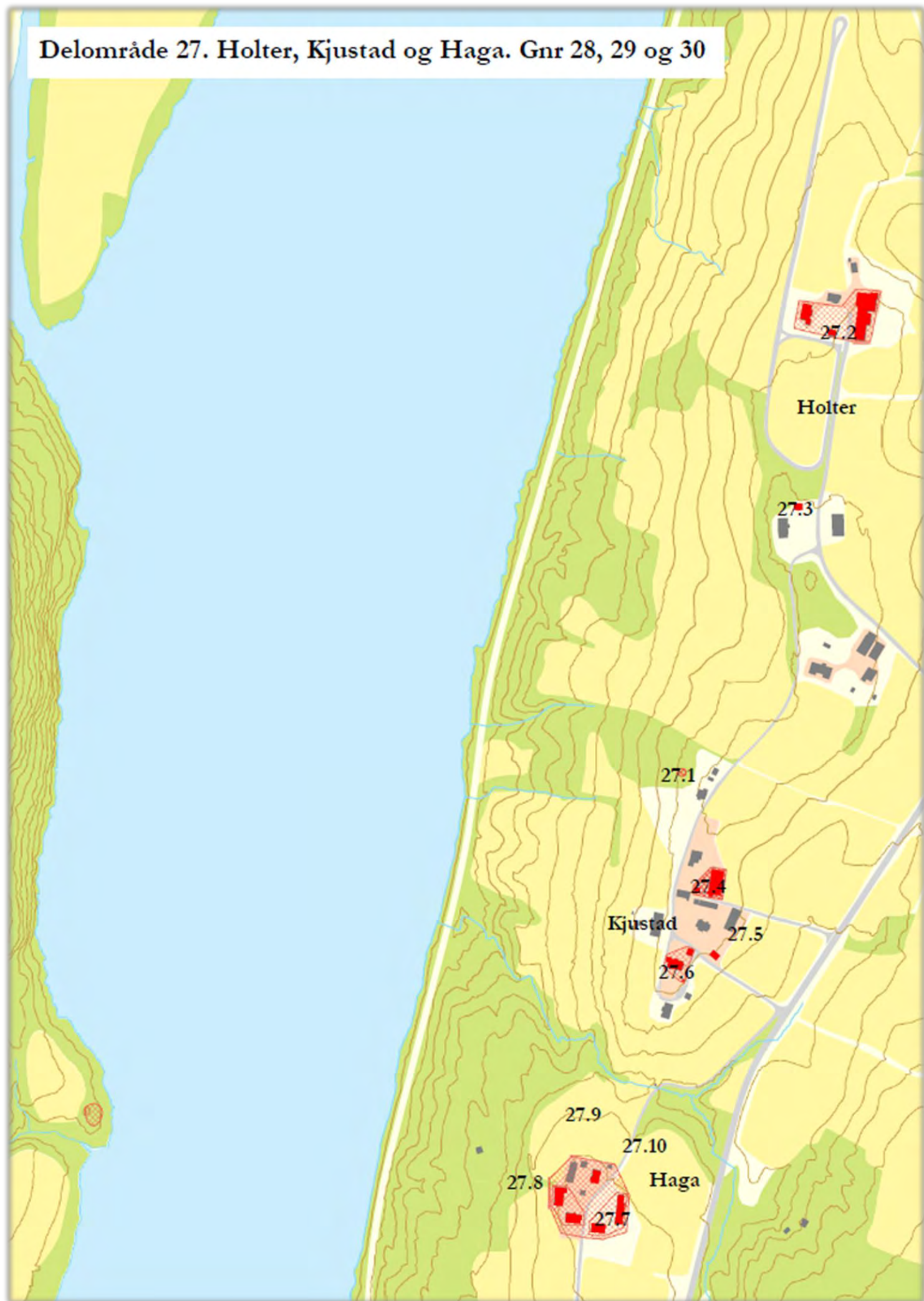
Bedehusene i Slettaveien og husmannsplassen Olberg bør bevares.

Anlegget for lessing av sand ved jernbanen bør sikres og tilrettelegges for allmennheten. Det bør etableres kontakt med Asak Miljøstein om et samarbeid om bevaring av anlegget.

Lesseanordning for sand fra Asak Sandforretning nede ved jernbanen

Delområde 27. Holter, Kjustad og Haga. Gnr 28, 29 og 30

Delområde 27. Holter, Kjustad og Haga. Gnr 28, 29 og 30

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
27.1	29/9	21242-1	Angivelig en gravhaug som senere er bebygget med en potetkjeller. Uavklart kulturminne

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
27.2	28/6 Nordgard'n Holter	Våningshus, bu og fjøs	3
27.3	28/1 Søgard'n Holter	Bu	4
27.4	29/6 Kjustad Nordre	Låve og bu	3
27.5	29/10 Arstun Kjustad	Skjul	3
27.6	29/1 Kjustad Søndre	Våningshus, bu og lite bygg	3
27.7	30/7 Haga	Våningshus og låve med tømmerfjøs	2
27.8	30/1,2 og 13 Haga	Våningshus og låve	2
27.9	30/8 Haga	Våningshus fra Sørumsand trevare, utekjeller og låve med fjøs	2
27.10		Haga tunstruktur, klyngetun	2

Låve og våningshus på Inni Arstun Haga

Lokalisering

Området ligger syd for Bjønnbakken og går ned til Fråstad i syd.

Formell status

Hele delområdet er LNF-område. Stor deler av kulturlandskapet ned mot Glomma er sikret med en hensynssone – Landskapsvern.

Historikk

Holter er den eldste bosettingen på Roven. Det er funnet en flintsigd på eiendommen som tyder på fast bosetting i området for over 2000 år siden. Trolig ble klebersteinsbruddet ved Piggåsen organisert og eid av bonden på Holter i tiden rundt år 1000.

Kjustad oppsto antakelig som gård tidlig i vikingtiden mens Haga trolig er noe yngre.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Det er bevart en rekke godt bevarte bygninger både på Holter- og Kjustadgårdene. Gårdstunene ligger som konsentrerte bygningsmasser godt plassert i kulturlandskapet uten spredt bebyggelse i områdene mellom tunene.

Tungruppen på Haga er et meget godt bevart klyngetun der tre bruk har bygningene samlet som en klynge med den gamle bygdeveien passerende mellom husene. Flere av gårdsbygningene er gamle og lite endret, og har derfor en viktig rolle som kilde til forståelse av eldre byggeskikk.

Forslag til forvaltning

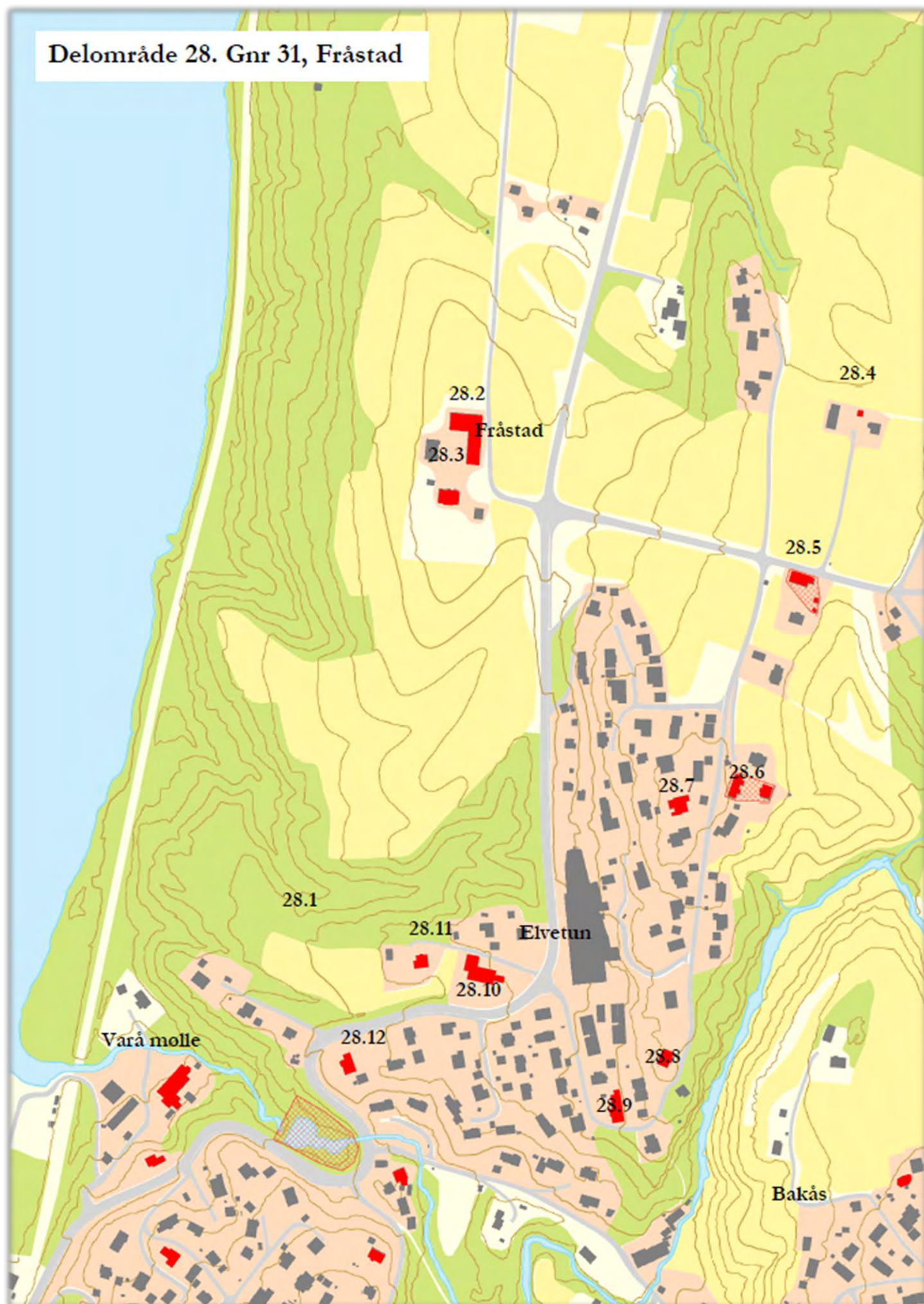
Klyngetunet på Haga bør bevares. Eierne av de tre gårdene bør hjelpes med rådgivning og tilrettelegging for å klare å bevare de verneverdige bygningene. Dette kan være ren rådgivning i forbindelse med istandsetting og økonomisk bistand eller hjelp til å søke om midler til bevaring av bygningene.

Tunene på Holter- og Kjustadgårdene bør opprettholdes og de gamle bygningene bevares. Ved behov for nye bygninger så bør disse bygges i forbindelse med de eksisterende tunene og tilpasses den gamle bebyggelsen.

Våningshuset på Neri Arstun Haga skal være produsert på Sørumsand trevarefabrikk tidlig på 1900-tallet

Delområde 28. Gnr 31, Fråstad

Delområde 28. Gnr 31, Fråstad

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
28.1	31/70, 31/84	90328	Tjærebrenningsanlegg og hulvei

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
28.2	31/1 Fråstad	Låve med murfjøs	2
28.3	31/79 Kampheim	Tidligere våningshus på Fråstad	2
28.4	31/68, 76 og 78 Laget	Bu	4
28.5	33/14 Fallaenga	Bu, hønsehus og låve med teglsteinsfjøs	3
28.6	33/13 Fallahaugen	Våningshus og låve	4
28.7	Ekebergåsen 48A	Villa i etterkrigsmodernisme	2-3
28.8	Ekebergåsen 26	Tømmerhus	2-3
28.9	31/214 Ekebergåsen	Bolighus og snekkerverksted	3
28.10	31/75 Elvetun, Rødekorsbygningen	Institusjonsbygg	2
28.11	31/213 Sandbo	Våningshus	2
28.12	31/102 Rovenveien 95	Villa med uthus i funkisutforming	2

Kamphelm var opprinnelig våningshuset på Fråstad

Lokalisering

Området ligger mellom Varå mølle og Haga.

Formell status

På brinken vest for det gamle sykehjemmet Elvetun er det funnet flere kullmiler og en hulvei som alle er automatisk fredede kulturminner.

Området rundt den gamle Ekebergfabrikken er regulert til næringsvirksomhet. De bebygde områdene samt arealet vest for det gamle sykehjemmet er regulert til boligformål. De øvrige områdene er LNF-områder. Stor deler av kulturlandskapet ned mot Glomma er sikret med en hensynssone – Landskapsvern.

Historikk

Fråstad er trolig opprinnelig en gård fra vikingtiden. De første hundreårene var gården et vanlig bruk på linje med andre gårder i Fet, men fra slutten av 1600-tallet ble fallrettighetene som gården hadde i Varåa en viktig del av ressursgrunnlaget på eiendommen. Utover 1700-tallet ble eiendommen kjøpt av ulike pengesterke familier i Christiania som hadde bygget opp sin rikdom på sagbruksvirksomhet. Familien Anker ble den siste av disse, og de satt som eiere frem til selskapet gikk konkurs i 1819. Videre utover 1800-tallet var det en rekke ulike eiere av gården og Varåabruket, men i 1873 ble eiendommen overtatt av grosserer Anders Olai Haneborg. Haneborg bygget det store våningshuset som fremdeles står på eiendommen, og han bodde

delvis på Fråstad. I 1918 overtok Fet kommune eiendommen og splittet Varåabruket fra gården og solgte også en rekke av plassene til oppsitterne.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Bebyggelsen på Fråstad og Kampheim er viktige minnesmerker over den store virksomheten som var knyttet til bruk av vassdraget Varåa på slutten av 1800-tallet. I tillegg er bebyggelsen på eiendommene godt eksponert både fra Rovenveien og Gamle Rovenvei.

Uthusbygningene på Fallaenga tilhører en husgruppe som det begynner å bli svært få igjen av i kommunen. Taket på teglsteinsfjøset er svært dårlig, men veggene er fremdeles intakte uten alvorlige skader.

Villaen i Ekebergåsen 48A er et godt eksempel på etterkrigsmodernismens formspråk med pulttak og gjerne brune flater. Tømmerhuset/hytta i Ekebergåsen 26 er representant for en byggeskikk som brøt med samtidens funksionideal og var mer tilbakeskuende.

Rødekorsbygningen er et minnesmerke over det tidligere sykehjemmet og over virksomheten til byggmester Aksel Bjørnstad som tegnet og fikk oppført en rekke viktige bygninger i kommunen.

Våningshuset på Sandbo og villaen i Rovenveien 95 er to gode representanter for to ulike stilperioder, henholdsvis enkel sveitserstil og funksion-stilen. Begge husene er godt synlige fra Rovenveien og derfor viktige referansepunkter langs veien.

Forslag til forvaltning

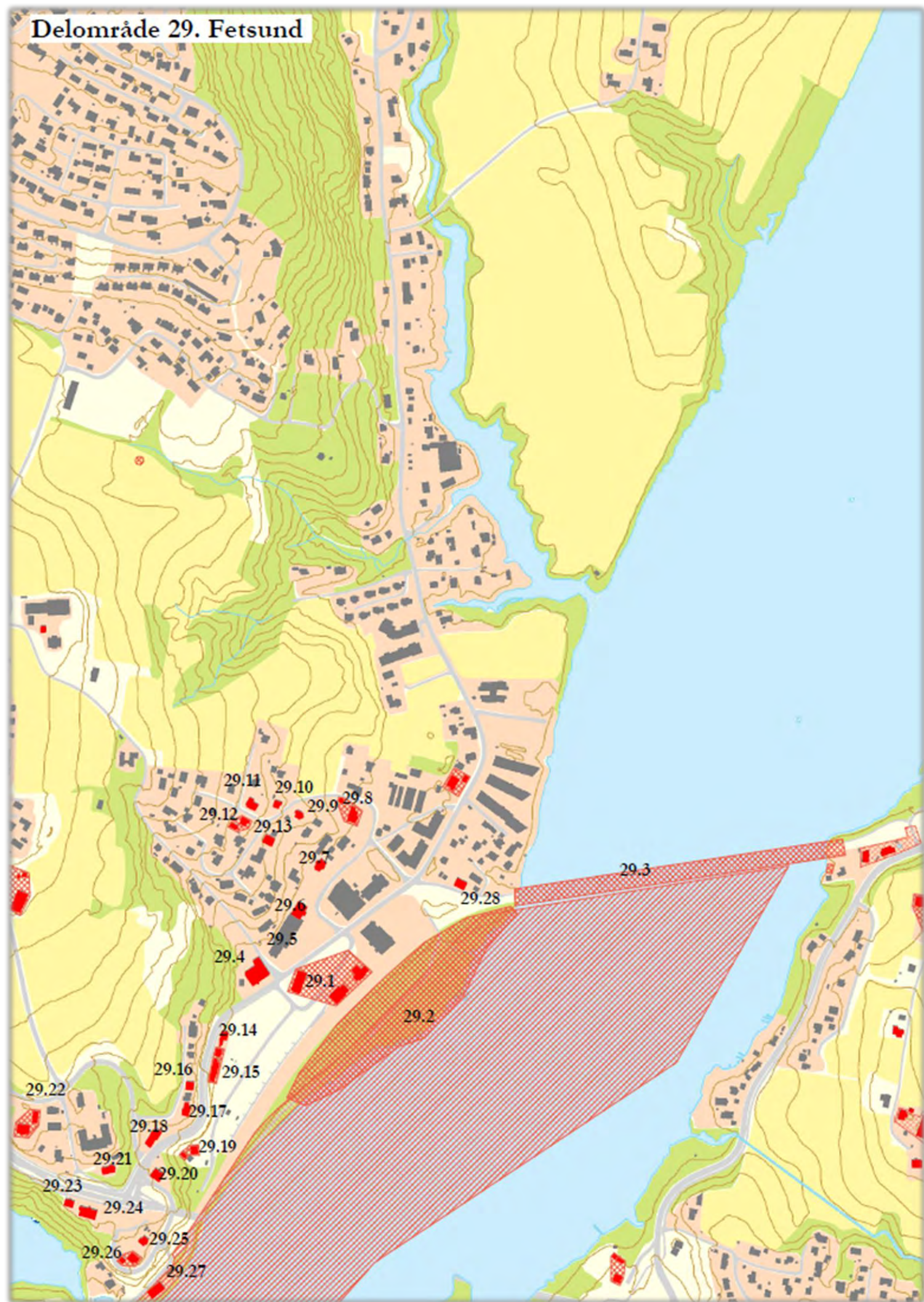
Villaen på Kampheim og låven med murfjøset på Fråstad bør bevares. Det samme gjelder Røde kors bygningen, Sandbo og villaen i Rovenveien 95.

Villaene i Ekebergåsen 26 og 48A, samt verkstedbygningen (Gnr. 31, bnr 214) i samme vei bør bevares.

Figur Rovenveien 95. Godt bevart villa og garasje i funksionstil

Delområde 29. Fetsund

Delområde 29. Fetsund

Automatisk fredede kulturminner

Det er ikke registrert automatisk fredede kulturminner i området.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
29.1	21/42 Fetsund stasjon	Stasjonsbygning, godsbygning og «Sparebua»	F
29.2	21/132 Stasjonsstranda	Del av kulturmiljøet knyttet til Fetsund lenser.	F
29.3	Jernbanebrua		1
29.4	21/8 Spare-Super, Gamle Fetvei 7	Forretningsbygg fra 1970	2
29.5	21/5 Fet Spareforening, Gamle Fetvei 9	Tidligere landhandler	3
29.6	21/2 Brustadgården, Garderbakken 1	Forretningsgård fra 1920-tallet	2-3
29.7	21/3,4 Hermanrud, Garderbakken 5	Tidligere landhandel, bakeri, kafé, legekontor og bolig. Gammelt hus som er ombygget flere ganger, sist i 1950	3
29.8	21/1 Hauger, Garderbakken 11	Funkisvilla og bu	2-3
29.9	21/35 Soltun, Garderbakken 19	Villa fra 1930-tallet	2
29.10	21/39, 55 Garderbakken 24	Villa fra etterkrigstiden	3
29.11	21/29 Garderbakken 26	Villa fra 1920-tallet	4
29.12	21/23 Garderbakken 37	Villa med uthus fra 1920-tallet	3
29.13	21/31 Garderbakken 21	Villa fra 1920-tallet	3-4
29.14	20/21 Solberg, Gamle Fetvei 10	Forretning og bolig	4
29.15	20/28	Bygningsmiljø	4
29.16	20/20 Elverhøy, Fredhøyveien 4	Villa fra 1960-tallet	4
29.17	20/17 Fredhøy, Fredhøyveien 2	Villa, tidligere meier	3
29.18	20/7 Brattli (Lars Faller manufaktur), Gamle Fetvei 1	Forretningsgård med leiligheter i andre etasje	2
29.19	20/3 Rosenberg, Gamle Fetvei 6	Bolighus og forhenværende verksted	2

29.20	20/27 Nordal, Gamle Fetvei 4	Forretningsgård med bolig i andre etasje	3-4
29.21	20/10 Bellevue, Garderveien 164	Villa	3
29.22	20/30 Sollund (Lensmann Heggteits villa), Konvallveien 4	Villa og uthus, begge tegnet av Axel Bjørnstad	1-2
29.23	Vidsyn II, Fetveien 467	Tidligere kommunehus	2
29.24	Herredshuset, Fetveien 469	Tidligere herredshus	2
29.25	20/23 Brattvold	Villa	2-3
29.26	20/4 Haugen	Villa og uthus, tømmerhus som ble ombygget til funksstil på 1930-tallet	3
29.27	Lundveien 1	Lensebrakka (Sootbrakka)	F
29.28	21/95 og 21/153 Telegrafbygningen	Tidligere bolig for telegrafist. Også benyttet som vaktbu for tyskere under 2. verdenskrig.	2

Forretningsgården etter Lars Faller er trolig den beste bevarte i kommunen

Lokalisering

Området ligger rundt Fetsund stasjon.

Formell status

Området rundt Fetsund stasjon og «Sparebua» er fredet. Strandsonen og vannflaten utenfor stasjonsområdet er fredet i forbindelse med fredningen av Fetsund lenser.

Det er utarbeidet en egen reguleringsplan for Fetsund sentrum. Bebyggelsen langs hovedveiene er regulert til *Sentrumsformål* og *Kombinert bebyggelse og anlegg*. Områdene rundt Sørli bofellesskap og

Fetsund andelsbarnehage er regulert til *Offentlig eller privat tjenesteyting*. Det øvrige området er regulert til *Boligbebyggelse* og *Grønnstruktur*.

Historikk

Området var frem til 1860-tallet ikke spesielt verdifullt. Regelmessig hadde det kommet flommer over strandområdene, noe som gjorde arealene lite egnet som byggegrunn og fulldyrket mark. Etter reguleringen av Øyeren på 1860-tallet klarte man å kontrollere flommene i større grad, og dette sammen med byggingen av Kongsvingerbanen dannet grunnlaget for etablering av tettstedet Fetsund. Bebyggelsen var i begynnelsen preget av sveitserstilen, men har senere blitt supplert og delvis erstattet av nyere formspråk. I tillegg til stasjonen og forretningene rundt denne, hadde byggingen av skolen ved brua og senere herredshuset ved dens side stor betydning for at Fetsund ble regnet som kommunesenteret i bygda. Med bygging av Fetsundbrua på 1950-tallet havnet det gamle sentrumet litt i bakevjen da trafikken fra vest- til østsiden av Glomma ikke lenger gikk innom sentrum. Senere ble også skole og herredshus flyttet over elva til østsiden.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Fetsund har vært senter for mye aktivitet gjennom de siste 150 årene. Mye av det som ga grunnlaget for den kommunen Fet er i dag begynte nettopp her i Fetsund rundt elva og stasjonen. Spesielt kommunikasjon, handel og forvaltningsfunksjoner som herredshus og lensmannslokaler gjorde Fetsund til et samlingspunkt for bygda. Det er viktig å ta vare på denne grunnleggende historien gjennom bevaring av minnesmerker som kan fortelle denne historien.

Forslag til forvaltning

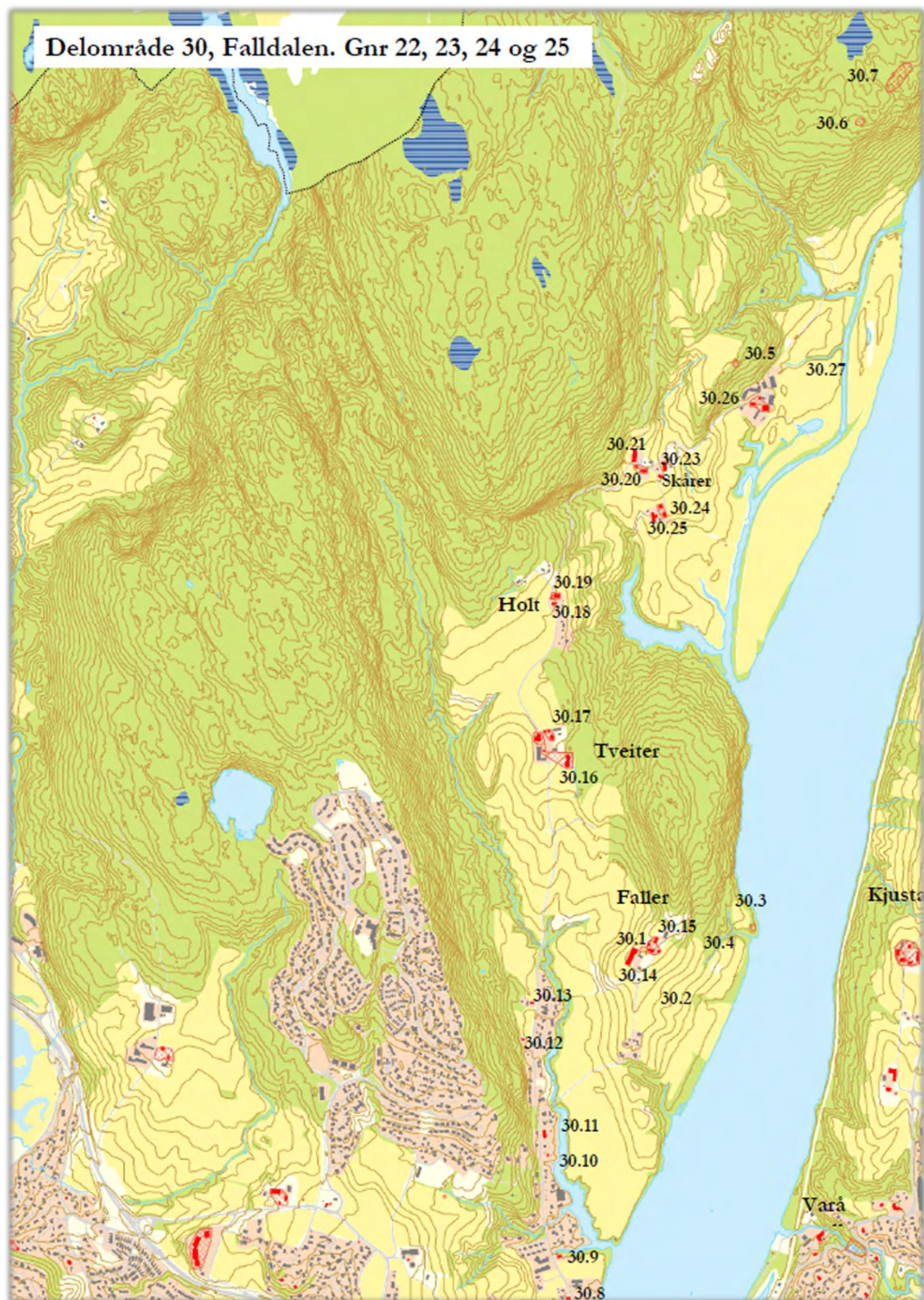
Det bør utarbeides en egen verneplan for delområdet der mest mulig av stedets kulturhistoriske bygninger bør bevares og forvaltes slik at de kan formidle stedets viktige historie. Det er viktig å vise et bredt bilde av stedets utvikling der både de aller eldste og nyere objekter bevares, slik at den historiske kontinuiteten kommer godt frem.

Stasjonen og anlegget til Fetsund lenser er allerede fredet. Kommunen bør gjennom sitt verktøy i Plan- og bygningsloven sikre et representativt utvalg av de andre kulturminnene slik at stedets historie og egenart kan bevares. Spesielt bygningene som det er knyttet handelshistorie langs Gamle Fetvei og Garderbakken er viktige objekter å ta vare på for ettertiden. I tillegg er lensmann Heggveits hus med hage og uthus et svært viktig kulturmiljø. Den gamle jernbanebrua og Herredshuset og Vidsyn II er andre svært viktige kulturminner i delområdet.

Lensmannsgården i Konvallveien 4

Delområde 30, Falldalen. Gnr 22, 23, 24 og 25

Delområde 30, Falldalen. Gnr 22, 23, 24 og 25

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
30.1	22/1,5 Faller	62125	Kirkested for middelalderkirke. Trolig revet på 1500-tallet.
30.2	22/1,5 Faller	41214-1	Forhenværende veianlegg til den gamle kirken på Falla. Ble fjernet ca. år 1900. Uavklart vernetype
30.3	22/5 Finsnes, Faller	31192-1	Gravhaug
30.4	22/5 Faller	31213-1	Funnsted for to vikingtidssverd
30.5	25/5 Skårer	31471-1	Gravhaug
30.6	25/6 Kikutåsen, Skårer	41410-1	Gravrøys
30.7	25/2, 4, 7, 8, 9, 10,12 Seteråsen, Skårer	12003	Gravfelt med gravrøyser

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
30.8	21/34 Misjonshuset, Faldalsveien 13	Bedehus fra 1932	2
30.9	19/12 Faldalsveien 32	Villa	3
30.10	18/28 Faldalsveien 58	Villa	4
30.11	Ungdommen, Faldalsveien 60	Forsamlingshus fra slutten av 1800-tallet	2
30.12	22/1 Faldalsveien 69	Villa	4
30.13	22/9 Skovli, Faldalsveien 73	Villa	4
30.14	22/10 Faller Søndre	Låve som viktig landskapselement	2
30.15	22/5 Faller Nordre	Våningshus, sidebygning, bu og garasje	2-3

30.16	23/4 Tveiter	Låve, bu og dam	3
30.17	23/1 Tveiter	Våningshus, bu og skjul/garasje	3
30.18	24/1 Holt	Våningshus	4
30.19	24/1 Holt	Bu og låve	3
30.20	25/5 Skårer	Våningshus, bu	3
30.21	25/5 Skårer	Låve med fjøs i naturstein	2
30.22	25/1 Skårer	Våningshus	4
30.23	25/1 Skårer	Låve med fjøs i naturstein	2
30.24	25/6 Skårer	Våningshus, sidebygning	3
30.25	25/6 Skårer	Låve med tømmerfjøs	2
30.26	25/10 Skårer Nystua (Håpets dør)	Våningshus, bu og fjøs	3
30.27	25/10 Taterstigen	Gammel ferdselsåre til Sørumsand	2

Låven, bua og våningshuset på Oppistua Skårer

Lokalisering

Området ligger på vestsiden av Glomma nord for Fetsund sentrum.

Formell status

Hele området er LNF-område. Det er lagt en hensynssone på området med formål «Landskapsvern».

Historikk

Faller antas å være opphavsgården for bosettingen i området. Det er gjort funn av to tveeggede sverd og spydspisser fra vikingtiden på Faller, og det var tidligere flere gravhauger fra samme tid på eiendommen. En haug ligger fremdeles bevart nede mot Glomma. I middelalderen var det kirke på Faller. Denne ble trolig revet en gang på 1500-tallet. På 1870-tallet ble det bygget en skole langs Falldalsveien på Søndre Fallas grunn.

Tveiter og Skårer er også svært gamle gårder mens Holt regnes å være noe yngre. På Nystua Skårer bygget Frelsesarmeen opp et behandlingssenter (Håpets dør) etter andre verdenskrig.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Falldalen er en geografisk isolert krok fra resten av kommunen. Beliggenheten langs Glomma gir området en ekstra kvalitet i tillegg til kulturlandskapet og kulturminnene innover dalføret. Stedets plassering som en forlengelse av Fetsund sentrum gir området en viktig rolle som rekreasjonsområde for kommunesenteret. For å ivareta opplevelseskvalitetene for området er det viktig at sentrale kulturminner bevares for ettertiden. En vandring opp dalen byr på en smak av store deler av Fets historiske utvikling. Her finnes gravrøyser fra bronsealder, kirkested fra middelalder, gårdstun med bebyggelse fra 17- og 1800-tallet, villaer fra det 20. århundret samt forsamlingshus, veifar og en rekke andre kulturminner fra de siste 1000 årene.

Forslag til forvaltning

Det bør være en bevissthet rundt hvordan hele området kan forvaltes uten å skade den rike kulturhistorien som de ulike kulturminnene representerer. Gårdstunene bør i størst mulig grad opprettholdes som klynger med bygninger, og de gamle steinfjøsene på Skårergårdene bør få varig vern. Aktivt jordbruk er viktig for opplevelsesverdien til området. Det åpne landskapet bør videreføres ved å legge til rette for et variert jordbruk med beitedyr. Skiltingen av Taterstigen med informasjon om kulturminner og historie bør videreføres langs Falldalsveien fram til Fetsund.

Forsamlingshuset Ungdommen bør bevares.

Delområde 31. Fetsund lenser og Øya.

Delområde 31 Fetsund lenser og Øya.

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Det er ikke registrert automatisk fredede kulturminner i området.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
31.1	14/2 og 70, 15/4, 16/8, 115, 124, 139 og 140 Fetsund lenser	Vedtaksfredet lense- og fløtningsanlegg	F
31.2	16/15 Haugland, Lundveien 11	Villa og uthus	3
31.3	16/30 Salem, Lundveien 13	Bedehus	2
31.4	16/29 Haugli, Øyaveien 1	Villa	3
31.5	16/70 Øyaveien 3	Villa	4
31.6	16/42 Evjen, Øyaveien 5	Våningshus og uthus	2
31.7	16/43 Øyaveien 7	Villa bygget av Fetsund lenser 1920	3
31.8	16/27 Fjellstad, Sandgata 8	Uthus	2
31.9	16/94 Øyaveien 14	Villa	3
31.10	15/4 Stranda (Strandbrakka), Øyaveien 11B	Tidligere arbeiderbrakke med uthus til lensene. Allé-beplantning	2
31.11	15/44 Glomstuen, Øyaveien 25	Våningshus og låve	4
31.12	15/43 Øyaveien 18B	Villa i moderne arkitektur	2-3
31.13	15/5 Øistad, Øyaveien 3	Villa	4
31.14	15/106 Øyaveien 41	Næringsbygg	2-3
31.15	12/4,5 Vestvollen, Øyaveien 52	Våningshus	3
31.16	18/26, Vestøen, Øyaveien 68	Tidlig 1900-tall. Bygget av lensearbeider Anton Henriksen. Stod opprinnelig på påler.	3

31.17	12/17 Banken, Stubberudveien 3	Bolig for lensearbeider fra 1914	3
31.18	12/7 Vestvollen, Øyaveien 7	Villa fra siste del av 1900-tall	3
31.19	18/73 Øyaveien 74	Villa	4

Salem, gammelt og godt bevart bedehus i Lundveien 13

Lokalisering

Området ligger langs vestsiden av Glomma fra Fetsundbrua og til tuppen på Øya.

Formell status

Lenseanleggene og hele strandsonen fra Fetsund stasjon til Merkja er fredet etter Kulturminneloven. Fedrelandet er regulert som *Idrettsanlegg*, området rundt Fethallen er regulert til *Offentlig eller privat tjenesteyting*. De bebygde områdene er regulert til Boligbebyggelse mens det øvrige arealet er avsatt som LNF-områder.

Historikk

Helt tilbake til middelalderen har det vært fløtevirksomhet på Glomma. Tømmer fra områdene ovenfor ble sendt vannveien ned til Øyeren hvor tømmeret ble samlet og fraktet videre med slepebåter. I den første tiden ble tømmeret fraktet til sagbruk rundt Øyeren, men senere ble tømmeret slept til sydenden av Øyeren for så å sendes videre ned Glomma til Sarpsborg og Fredrikstad. I forbindelse med etableringen av jernbane til Kongsvinger tidlig på 1860-tallet ble det bygget en jernbanebru over Glomma nord for Fetsund. På grunn av de mange brofundamentene og lav høyde på brua kunne man ikke slepe tømmer fra Bingen lenger, og

et nytt sorteringsanlegg ble bygget ved Fetsund. Det var fløting fra Fetsund lenser frem til 1985. Fetsund lenser ble permanent fredet i 1989.

Øya var et ubeboelig område fram til reguleringen av Øyeren i 1860. Selv etter reguleringen ble området stadig rammet av vårflommer. Det første huset på Øya ble bygget i 1864, og utover slutten av 1800-tallet kom en fire-fem eiendommer til. Alle bostedene var den første tiden eid av lensearbeidere.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Det fredede anlegget på Fetsund lenser gir området en unik mulighet til å videre utvikle kombinasjonen kulturminner og reiseliv. Fredningen ivaretar kulturminneverdiene på lensene, men det er viktig at fredningsområdets avgrensning blir et skille mellom bevarte områder og områder der kulturminner forsvinner. Det er spesielt bebyggelsen som kan knyttes til lensearbeidernes boforhold som bør sikres også utenfor fredningsområdet. Spesielt plassen Evjen og arbeiderbrakkka med uthus og allé på Stranda er viktige minnesmerker over arbeiderenes levesett. I tillegg er Salem et viktig kulturminne over bedehusvirksomheten i området fra andre verdenskrig og helt fram til i dag.

Forslag til forvaltning

Evjen, Stranda og Salem bør bevares. Eiere av andre verneverdige bygninger og anlegg i området bør stimuleres til å bevare disse.

Delområde 32 Nerdrum og Hovin. Gnr 14 og 15

Delområde 32 Nerdrum og Hovin. Gnr 14 og 15

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
32.1	14/1 Hovin Søndre	30613-1	Kokegrop

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
32.2	16/1 Søndre Nerdrum	Angivelig en skanse fra 1800-tallet	2
32.3	16/1 Søndre Nerdrum	Gårdstun	4
32.4	16/6 Holen	Låve	3
32.5	16/69 Myrhaugveien 13	Villa bygget av leire	2
32.6	J E Ekornesvei 1A og B, 3A og B, 5A og B og 7A og B	Helhetlig boligbebyggelse fra etterkrigstiden	2
32.7	Lundveien 27	Forretningsgård	2
32.8	Lundveien 29E	Forretningsgård	2
32.9	15/35 Påsebakken 1	Villa og gamle trær	2
32.10	15/40, 62 Påsebakken 3	Villa	3
32.11	14/11 Nerdrumveien 27	Villa	3
32.12	14/7 Nerdrumveien 23	Villa	3
32.13	13/13 Nerdrumveien 21	Villa	4
32.14	13/6 Hovin vestre, Hovinåsveien 30	Våningshus og bu	2
32.15	13/377,268 Hovin vestre	Låve med tømmerfjøs	2
32.16	13/18 Stensby	Villa. En av områdets eldste bygninger	2
32.17	13/3 Hovin Nordre	Våningshus, sidebygning, bu og tømmerfjøs	2
32.18	14/1 Hovin Søndre	Våningshus, sidebygning, drengestue, lekestue, utedo?, bu, hageanlegg med beplantning, stier og portstolper,	2

		grisehus, låve med teglsteinsfjøs, sag og uthus (tørke/verksted?)	
32.19	13/32 Smieveien 1	Villa med eternittkledning	3
32.20	12/90 Balnes, Fayeres vei 12B	Våningshus og bu	3
32.21	12/149 Brubak, Fetveien 288	Villa	

Hovin Søndre

Lokalisering

Området ligger syd for Merkja mellom Fetveien og Svelle.

Formell status

De tettbebygde delene av området er regulert til *Boligbebyggelse*. Området rundt Fet aldershjem er regulert til *Offentlig eller privat tjenesteyting* og *Friområde*, mens jordbruksområdene rundt Søndre Hovin er LNF-områder. Det er lagt en hensynssone med formål Hensyn landskap på landbruksarealene mellom tunet på Hovin og jernbanen.

Historikk

Hovin er trolig opphavsgården for all bosetting i denne delen av kommunen. Plasseringen og gårdsnavnet tyder på en svært gammel lokalitet. Det er gjort flere funn av kokegroper i

nærområdet til Hovin. Dette underbygger at det har vært bosetting her i lange tider. Nerdrumsgårdene er trolig noe yngre enn Hovin, men allikevel blant de eldste gårdene de også. Opprinnelig lå Nerdrumsgårdene rundt samme tun der Søndre ligger i dag. Det var både tingstue og lensmannsgård på Nerdrum. Etter brann på slutten av 1800-tallet ble det bygget et nytt tun for Nordre Nerdrum der Fet aldershjem ligger i dag. Eierne da var «Køla-Pålsen». Fet kommune overtok eiendommen til Køla-Pålsen, og solgte ut store deler av den som småbruk og boliger. Hovedbygningen rommet en periode amtsskole, og fra 1923 og fram til en brann i 1928 holdt Herredshuset til i bygningen. I et annet hus på eiendommen var det pleiehjem fra 1920-tallet, en virksomhet som finnes på stedet den dag i dag. Etter reguleringen av Øyeren i 1860 ble det mulig å bygge hus nede mot vannet. Dette sammen med etableringen av Kongsvingerbanen førte til at store deler av arealene langs jernbanelinja ble bygget ut fra ca. 1870 og fram til nyere tid.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Delområdet rommer flere ulike kvaliteter. Her finner du rester etter opphavsgårdene som dannet utgangspunktet for all senere bebyggelse og aktivitet, tidlig plass/småbruks- og villabebyggelse og næringsbygg knyttet til handel i forbindelse med etableringen av jernbanen og befolkningsveksten i området. Denne historien er det viktig å ta med videre i områdets utvikling, slik at også kommende generasjoner kan lese historien ut i fra de ulike fysiske minnesmerkene.

Gården Hovin Søndre med sin markante plassering på høyden syd for Fetveien er på flere måter en viktig kulturhistorisk eiendom. Ikke bare er det en av kommunens eldste gårder, men den har også fremdeles bevart en rekke flotte verneverdige bygninger og rester etter et flott hageanlegg med gjerder. Eksponeringen mot Fetveien styrker eiendommens historiske betydning ytterligere.

Restene etter handel og tidlig villabebyggelse langs Lund- og Nerdrumsveien vitner om det pulserende livet som var i området i tiårene rundt år 1900 og frem til etterkrigstiden.

Bebyggelsen på eiendommen Hovin Vestre, Hovinåsveien 30, er av de best bevarte tunene i denne målestokken i kommunen. Låven med tømmerfjøs har havnet på to andre eiendommer enn våningshuset og bua, men tunet bør fremdeles oppfattes og bevares som en helhet.

Den gamle stua på Stensby, 13/18, er av de eldste bygningene i området, og den ligger tett på det andre verneverdige kulturmiljøet på Hovin vestre (se over!).

Balnes var tidligere lensmannsgård, og har gitt land til mye av villabebyggelsen i området på 1950 – og 60-tallet. Våningshuset og bua er siste rest av denne gården, og dette gir området en tidsdybde.

Villaen i Myrhaugveien 13 er bygget av tørket leire, en byggeskikk som var noe utbredt i årene etter andre verdenskrig. Huset er meget godt bevart, og det forteller en viktig historie om materialknapphet og byggeskikk i årene etter 1945. Villaen i Smieveien 1 representerer en annen viktig bygningstype fra samme periode. Eternit var et nytt og populært produkt gjennom store deler av 1950- og 60-tallet, og i offentlige bygg også på 1970-tallet. Huset i Smieveien 1 er godt bevart, og en fin representant for denne byggeskikken.

Den helhetlige bebyggelsen i J E Ekornesveien 1A og B, 3A og B, 5A og B og 7A og B representerer en etterkrigsmodernistisk byggeskikk som var populær i 1960 –og 70-årene. Husenes helhetlige utforming og regelmessige plassering gir kulturmiljøet en ekstra kvalitet.

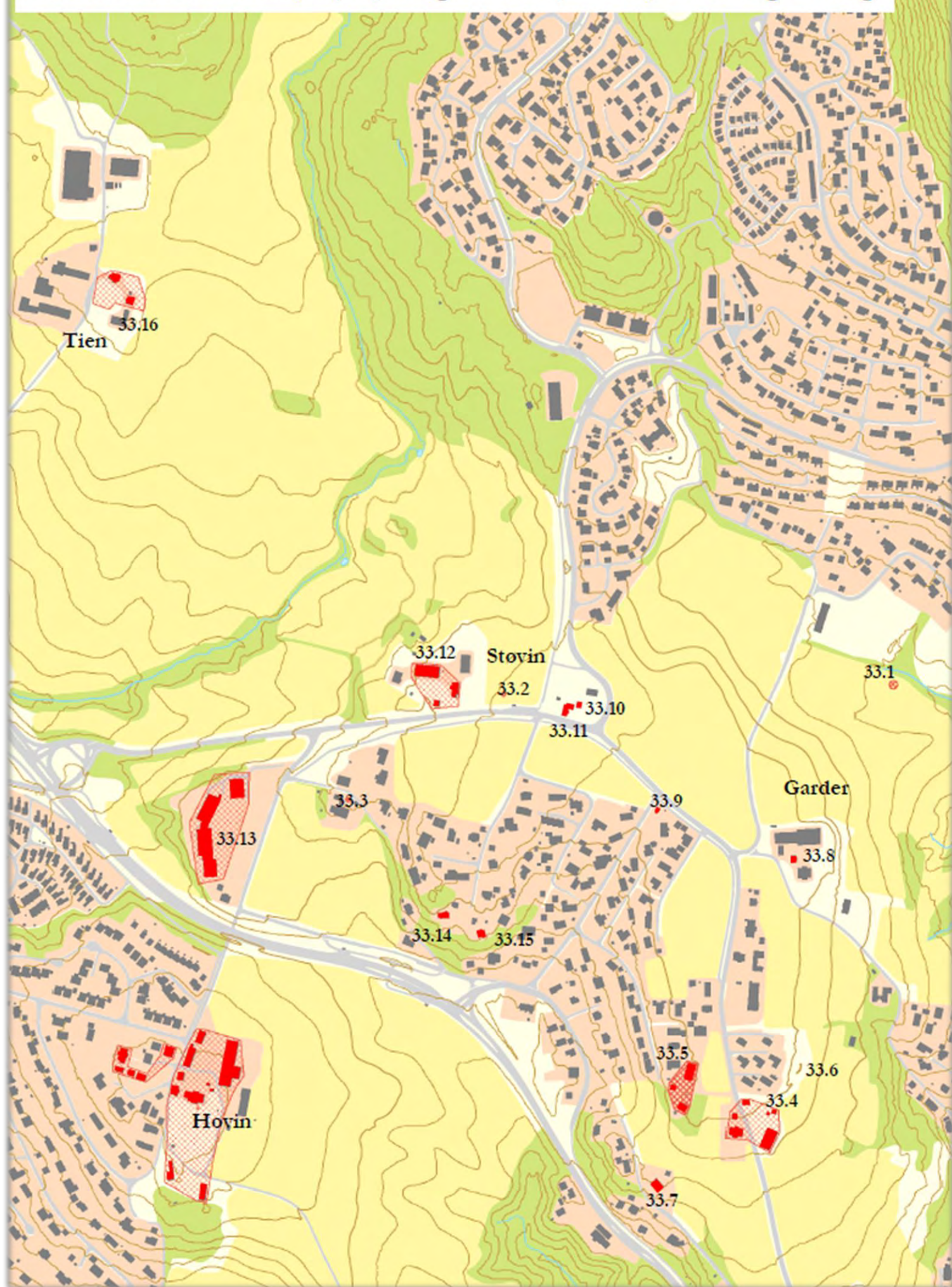
Forslag til forvaltning

Restene etter de ulike opphavsgårdene i området bør bevares for ettertiden. Den eldre bebyggelsen på Hovin Søndre bør størst mulig grad bevares, og eventuelle nybygg bør formes slik at de underordner seg den gamle bebyggelsen i form og plassering. Eier av eiendommen bør stimuleres til å bevare de flotte bygningene og hageanlegget på eiendommen gjennom god rådgivning og eventuelle økonomiske støtteordninger. Jordbruksområdene rundt eiendommen bør holdes i hevd slik at gården også i fremtiden kan trone på toppen av et aktivt jordbrukslandskap.

Forretningsgårdene ved Lundveien og de ulike representantene for byggeskikk gjennom de siste 100 årene, som er omtalt under avsnittet *Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern*, bør bevares.

Småbruksbebyggelsen etter Hovin vestre, Hovinåsveien 30, bør bevares som et komplett småbrukertun, og den gamle stua på naboeiendommen Stenby gnr/bnr 13/18, bør sees i forbindelse med bygningen på Hovin vestre.

Delområde 33. Gnr 11, 17, 18, 19 og 20: Tien, Støvin, Garder og Vilberg.

Delområde 33 Gnr 11, 17, 18, 19 og 20: Tien, Støvin, Garder og Vilberg

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
33.1	19/1	118692-1	Kokegrop
33.2	17/1	118562-1	Kokegrop
33.3	14/44,17/2	76209-1	Gravhaug

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
33.4	20/1 Vilberg	Gårdstun med våningshus, bryggerhus, bu, grisehus, lite skjul og låve	2
33.5	20/104 Fetsund batteri	Ammunisjonslager med to lagerbygg og et gammelt tilflyttet telthus	F
33.6	20/82 Fetsund batteri	Kanonstillinger knyttet til forsvarslinje langs Glomma	F
33.7	Blikkeberget, Konvallveien 33	Villa fra ca. 1970	3
33.8	19/1 Garder	Bu	4
33.9	18/83	Bu	4
33.10	18/89 Korsveien	Teglsteinsfjøs	4
33.11	18/306 Korsveien	Våningshus	4
33.12	17/1 Støvin Nordre	Våningshus, bu og låve	4
33.13	13/80 Hovinhøgda skole	Helhetlig skolebebyggelse fra ca. 1960	2
33.14	17/16 Skrenten, Støvinåsveien 20	Villa fra 1950-tallet	2
33.15	17/11 Fjellstua, Støvinåsveien 15	Villa fra 1950-tallet	3
33.16	11/1 Tien	Sidebygning, hage med beplantning og bu	4

Fredet telthu ved Fetsund batteri

Lokalisering

Området ligger nord for Fetveien oppe på plataået vest for Fetsund sentrum.

Formell status

Området rundt Hovinhøgda skole er regulert til *Offentlig eller privat tjenesteyting*. De bebygde områdene rundt Støvin er regulert til *Boligbebyggelse*. Jordbruksområdene er LNF-områder, og jordbruksområdene vest for Garderveien ved Vilberg og vest for Engerveien og rundt tunet på Tien har i tillegg hensynssone med formål *Bevaring naturmiljø - Landskap*.

Historikk

Tien er blant de eldste gårdene i denne delen av kommunen. Bare Hovin og Nerdrum regnes som eldre. Tien var tingsted og eid av lensmannen gjennom store deler av 1800-tallet. Støvin ble trolig et eget bruk i vikingtiden. På slutten av 1700-tallet ble eiendommen delt i to bruk. Senere ble det kun fradelt noen få boligeiendommer frem til 1940-tallet. Etter andre verdenskrig ble Støvinåsen utparsellert til boligtomter. Ca. 1960 ble Hovinhøgda skole bygget på Støvins grunn.

Også Garder oppsto trolig som egen gård i vikingtiden. Garder har i svært lang tid bestått av to bruk, Øvre og Nedre Garder. Øvre Garder ble allerede på 1800-tallet delt opp i flere mindre bruk som senere har blitt ytterligere oppdelt og utbygd. På 1970-tallet ble jordene mellom Garderveien og Fetveien bygget ut med boliger, og på 1980-tallet ble hele Garderåsen parsellert ut til boligtomter.

Vilberg regnes, som nabobruka, å stamme fra vikingtiden. Gården var delt i to bruk gjennom deler av 16- og 1700-tallet, men var i stor grad udelt fram til midten av 1850-tallet da utbyggingen rundt Fetsund skjøt fart. Tidlig på 1900-tallet ble Fetsund skole og Herredshuset bygget på

Vilbergs grunn, og rundt år 1900 ble det etablert et kanonbatteri og ammunisjonslager rett ved gårdstunet på Vilberg.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Området er et gammelt jordbruksområde med stor sannsynlighet for funn av automatisk fredede kulturminner. Det gamle veifaret fra middelalderen går fremdeles som en ferdselsåre gjennom området fra Korsveien og ned mot Østersund. Veifaret er et viktig kulturminne over tidlig samferdselshistorie i området.

Gårdstunet på Vilberg og Fetsund batteri er viktige kulturminner i området. Tunet på Vilberg fremstår som godt bevart og med mange bygninger intakt. Gårdens verneverdi styrkes av sin nærhet til det fredede kulturminnet Fetsund batteri med kanonstillinger og ammunisjonslager. Området har også et formidlingspotensial med sin nærhet både til Hovinhøgda og Riddersand skole.

Hovinhøgda skole er et helhetlig skoleanlegg fra 1960, og fremstår som en god representant for etterkrigstidens skolearkitektur.

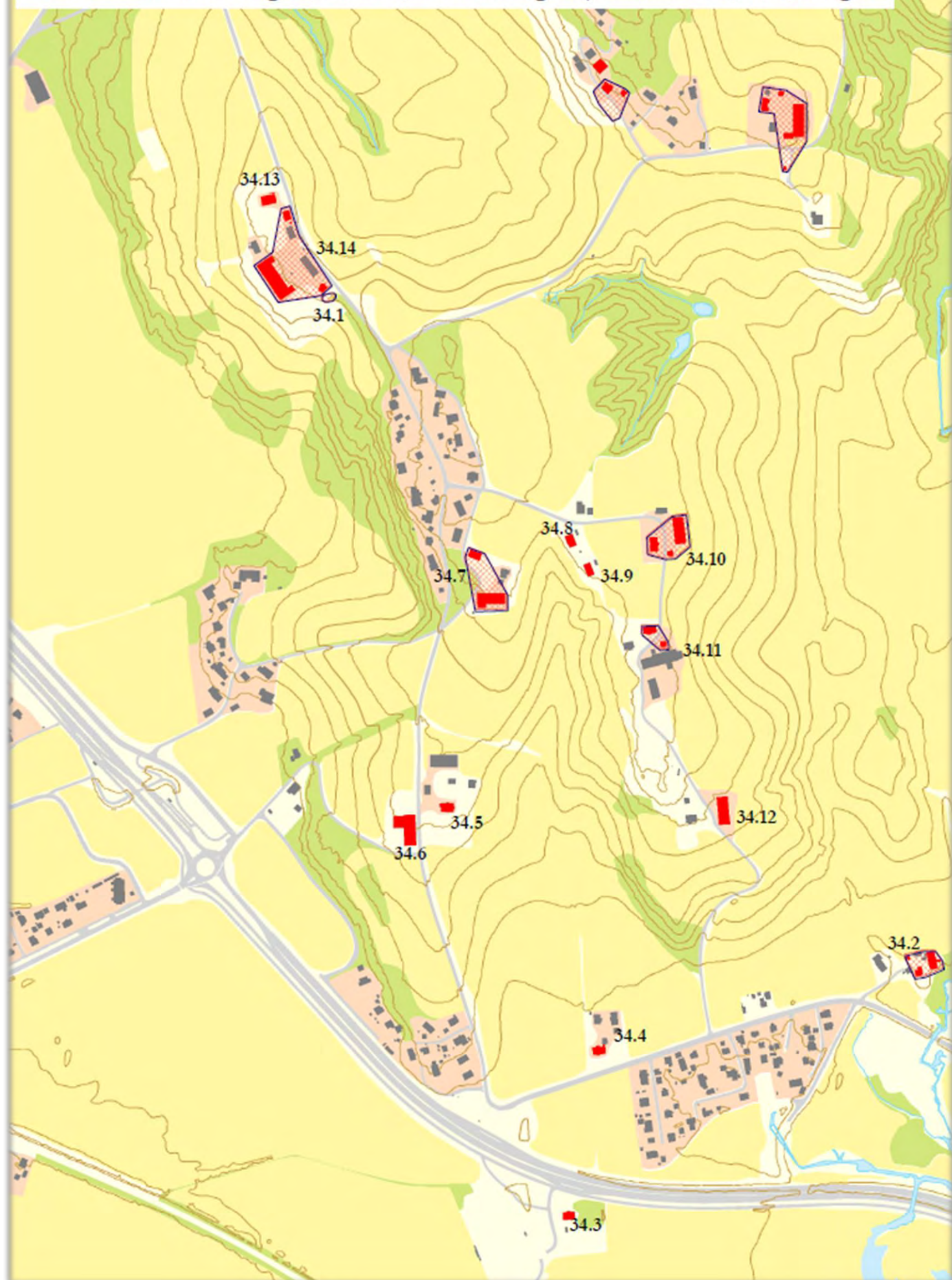
Villaene i Støvinåsveien 15 og 20 er to gode representanter for den tidlige etableringen av villaområder i kommunen etter andre verdenskrig.

Forslag til forvaltning

Gårdstunet med samtlige bygninger på Vilberg bør bevares, og eier bør stimuleres til å holde bygningsmassen vedlike. Hovinhøgda skole bør sikres med hensynssone med formål bevaring, og bevares som et godt eksempel på etterkrigstidens skolebygging.

Eiere av villaene i Støvinåsveien 15 og 20 bør oppfordres og stimuleres til å bevare villaenes originale uttrykk og materialer.

Delområde 34. Børgen, Løken, Vinsnes og Skjelver. Gnr 6, 7, 8, 9 og 10

Delområde 34 Børgen, Løken, Vinsnes og Skjelver, Gnr 6, 7, 8, 9 og 10

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
34.1	6/2	31489	Kirkested

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
34.2	11/6 Skjelverhaugen	Våningshus, bu og låve	4
34.3	10/2 Åkrene skole	Skolebygning fra 1860-tallet	2
34.4	9/56 Nergård	Våningshus	3
34.5	8/1 Vinsnes	Våningshus og bu	4
34.6	8/1 Vinsnes	Låve med natursteinsfjøs. Viktig fondmotiv	3
34.7	7/1 Vestre Løken	Våningshus og låve	3
34.8	9/43	Villa med etterkrigsmodernistisk preg	3
34.9	9/52	Villa med etterkrigsmodernistisk preg	3
34.10	9/3 Nordre Skjelver	Våningshus, bu og låve	3
34.11	9/1 Midtre Skjelver	Våningshus og bu	3
34.12	10/1 Søndre Skjelver	Låve	4
34.13	6/2 Børgen	Våningshus	2
34.14	6/2 Børgen	Sveitserbolig, utedo, bu og låve	3

Åkrene skole fra 1865

Lokalisering

Området ligger hovedsakelig på høydedraget nordøst for Tuensletta.

Formell status

Området rundt Åkrene skole og idrettsplassen er regulert til *Idrettsanlegg*. Området rundt brannstasjonen er regulert til *Offentlig eller privat tjenesteyting*. De tettbebygde områdene er regulert til *Boligbebyggelse*, mens de øvrige områdene er LNF-områder. Det er lagt hensynssone på alt LNF-arealet med formål *Hensyn landskap*. Området rundt Merkja er *Båndlagt etter lov om naturvern*.

Historikk

Borgen antas å være den eldste gården i området. I middelalderen ble det bygget en kirke på Borgen. Kirken ble trolig revet etter reformasjonen. Med unntak av et par korte perioder har Borgen alltid vært ett, udelt bruk.

Navnet Løken tyder på at det ble drevet konkurranser og idrett på området i eldre tider. Vinsnes ble sannsynlig utskilt fra Løken i vikingtiden.

Skjelver oppsto trolig en stund før vikingtiden. Gården ble delt i to bruk allerede i middelalderen. Mot slutten av 1700-tallet ble Nordre Skjelver delt i to, og vi fikk dagens tre bruk: Søndre-, Mellom- og Nordre Skjelver.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Delområdet dekker et område som har hatt en viktig plass i bygdas historie gjennom generasjoner. At det lå en kirke på Borgen i middelalderen kan tyde på at det også tidligere har blitt drevet ulike former for kult i området. Navnet Løken på naboeiendommen til Borgen

henspiller på et område som har blitt benyttet til lek og konkurranser. Det er ikke uvanlig at gamle gudehov, gravfelt og slike «leikviner» ligger i samme området.

Dagens bebyggelse på Børgen består av et våningshus av svært høy alder og flere andre verneverdige hus av nyere dato. De verneverdige husene kombinert med gårdens gode eksponering både nede fra dagens Fetveien og fra Borgenveien, gjør Børgen til en eiendom med høy verneverdi.

Åkrene skole er et godt bevart eksemplar av den første generasjonen faste skolebygninger som ble bygget på 1860-tallet. Skolen har gjennomgått få endringer og fremstår i stor grad som autentisk. Beliggenheten i tilknytning til idrettsplassen styrker skolens egnethet for ny bruk.

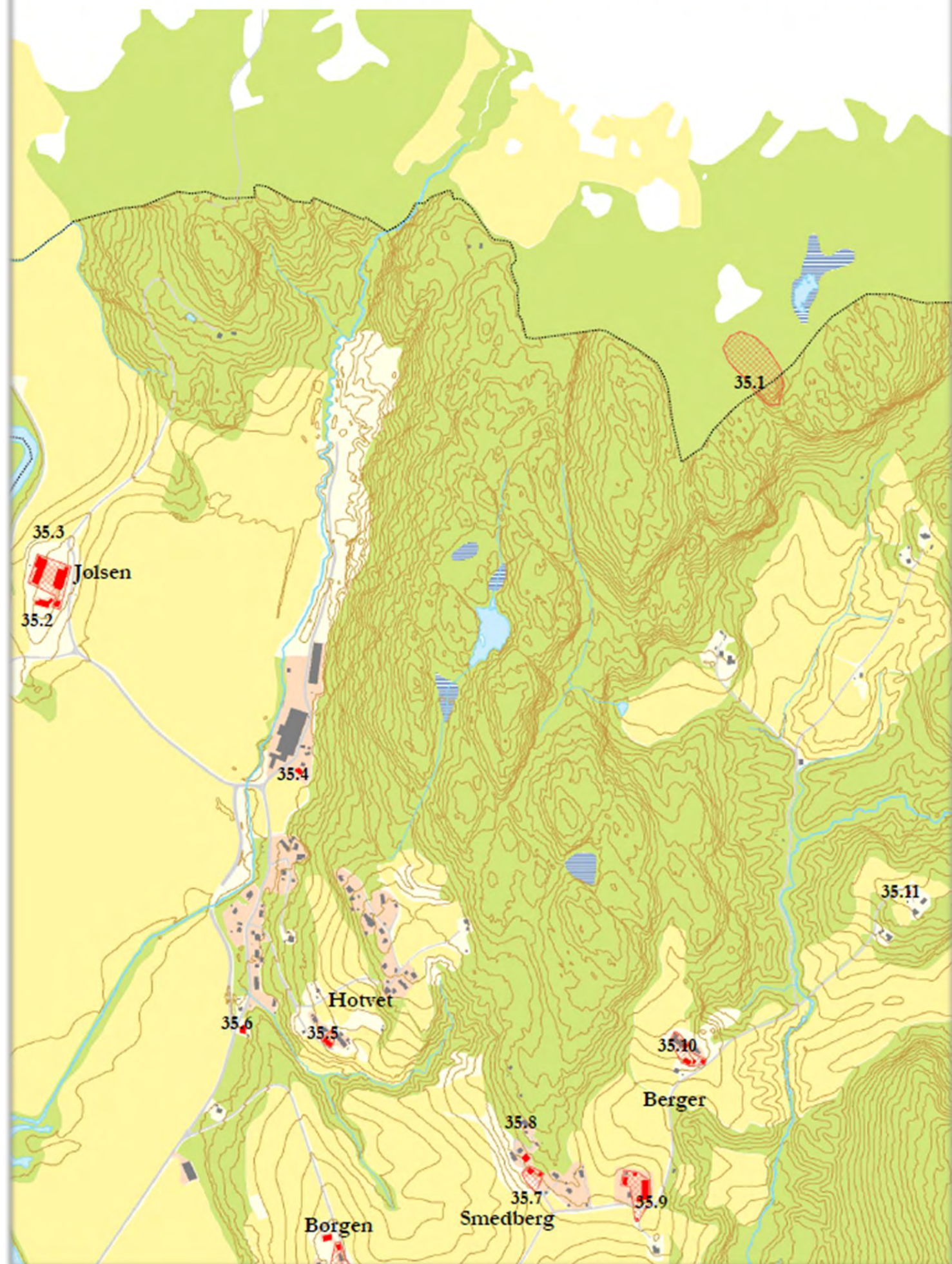
Låven på Vinsnes er et viktig fondmotiv når man kommer kjørende opp Vinsnesveien sydfra. I tillegg er fjøsdelen i låven en av flere godt bevarte natursteinsfjøs som ble bygget i tiåret etter 1860.

Forslag til forvaltning

Gårdstunene på Børgen og Vinsnes er spesielt viktige landskapselementer i området og bør bevares. Eventuell ny bebyggelse på tunene bør i størst mulig grad tilpasses og underordnes den opprinnelige bygningsmassen. Eierne av verneverdige hus i hele delområdet bør stimuleres til å ta vare på disse gjennom faglig bistand og informasjon om hvor det er økonomisk støtte å få.

Det bør vurderes om det skal foretas en grundigere undersøkelse av området rundt Borgen og Løken med tanke på mulige rester etter gravfelt og andre rester etter førkristen kult.

Delområde 35. Jolsen, Hotvet, Smedsberg og Berger. Gnr 1, 2, 3, 4 og 5

Delområde 35 Jølsen, Hotvet, Smedsberg og Berger. Gnr 1, 2, 3, 4 og 5

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Askeladden ID	Type
35.1	5/2,4	31985-1	Bygdeborg fra folkevandringstiden

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Gnr/bnr	Type	Verneklasse
35.2	1/1 Jølsen	Våningshus	2
35.3	1/1 Jølsen	Sidebygning og to låver/uthus	2-3
35.4	1/1 Barkebråten	Arbeiderbolig	3
35.5	2/1 Hotvet	Bu og låve	4
35.6	6/9 Jølsenveien 2B	Villa	4
35.7	3/1 Smedsberg	Våningshus, hage med asketrær, bu	2
35.8	3/1 Smedsberg	Låve	4
35.9	5/1 Søndre Berger	Våningshus, bu, låve og steinfjøs	2-3
35.10	4/1 Nordre Berger	Våningshus. Sidebygning, bu og steinfjøs	2-3
35.11	4/11 Sagholen	Hytte (tidligere låve)	3

Søndre Berger med fjøs i naturstein

Lokalisering

Området ligger lengst nordvest i kommunen og grenser i vest og nord mot Skedsmo kommune.

Formell status

De tettbebygde områdene langs Jølsenveien og Hotvetveien er regulert til *Boligbebyggelse*. Arealet øst for Steindalsbekken er regulert til *Næringsvirksomhet*. De øvrige områdene er avsatt som LNF-områder. Det meste av LNF-området har i tillegg hensynssone med formål *Hensyn landskap*.

Historikk

Jølsen har gjennom hele sin eksistens som gård vært en av bygdas aller største eiendommer. Fra siste halvdel av 1600-tallet og litt utpå 1700-tallet hadde lensmannen tilhold på Jølsen, og en kort periode i begynnelsen av 1700-tallet hadde Jølsenbonden også virke som fogd for Nedre Romerike.

Husdyrholdet på Jølsen tok slutt på 1950-tallet, og siden da har gården vært en av Romerikes største korngårder.

Hotvet ble trolig ryddet i vikingtiden, og var ett bruk fram til slutten av 1700-tallet. Senere ble gården delt i tre Hotvetgårder samt flere plasser og bosteder. På 1940-tallet ble deler av eiendommen nede mot Jølsenveien utparsellert til boligformål.

Smedsberg stammer også antakelig fra vikingtiden. Gården var delt i to i middelalderen, men begge ble liggende øde etter svartedauden. I nyere tid har det bare vært ett bruk på Smedsberg. På midten av 1800-tallet var det både teglverk og garveri på Smedsberg.

Berger har vært bosted for mange familier både i middelalderen og på 17- og 1800-tallet. I skogen til gården helt på grensa til Skedsmo ligger en bygdeborg fra folkevandringstiden (400 - 570 e Kr).

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Jølsen har i århundrer vært en markant eiendom i området der den ligger på høyden godt synlig fra flere hold. Bygningsmassen på tunet er stor og spesielt villaen, som er tegnet av Arnstein Arneberg, gir et inntrykk av storgård.

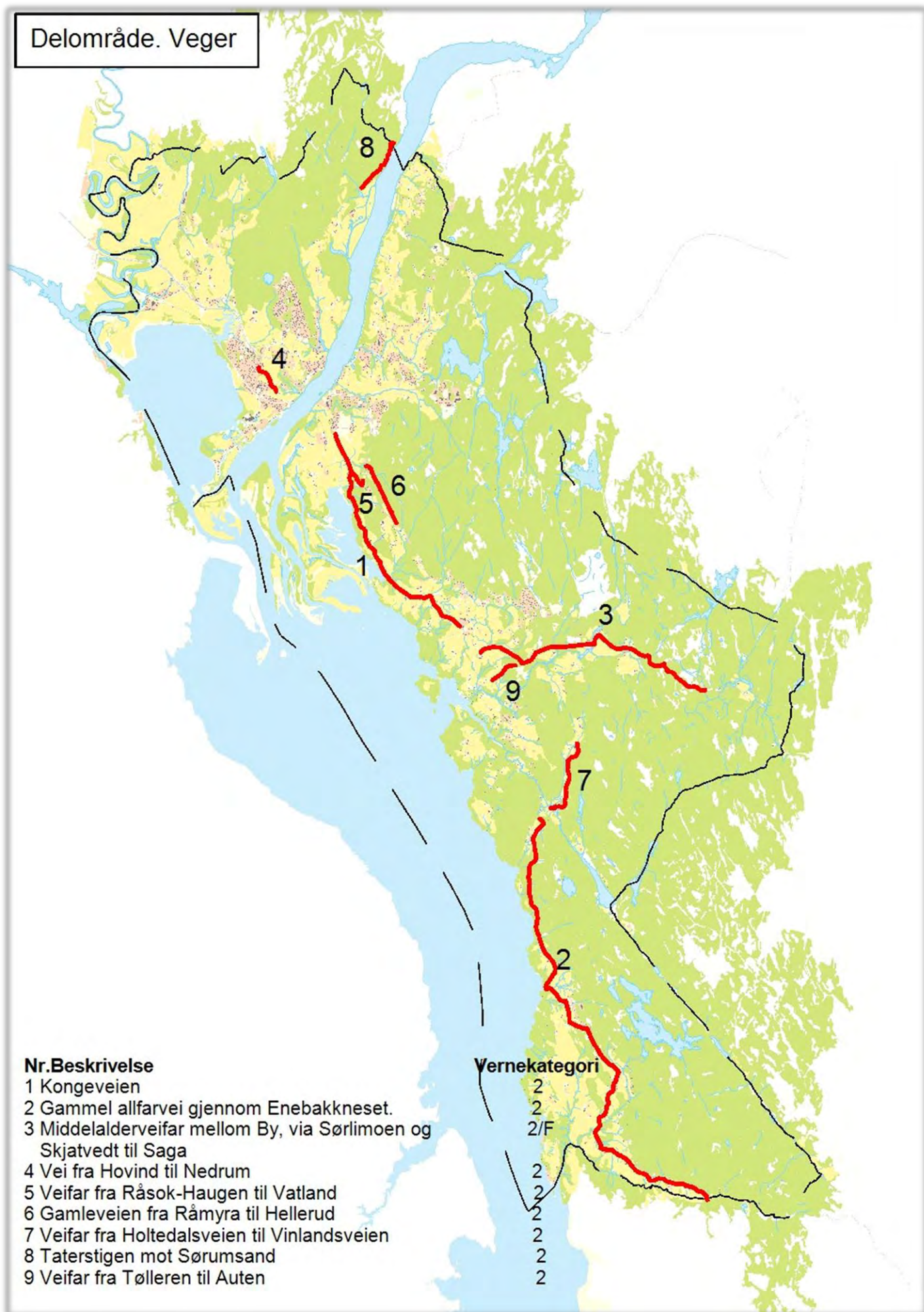
Området mellom Børgen og Søndre Berger er et viktig landskapsrom sett fra Borgenveien. Bygningsmassen på Smedsberg og Søndre Berger ligger vakkert plassert mot horisonten og begge stedene har godt bevarte bygninger fra ulike tidsepoker. Natursteinfjøsene på de to Bergergårdene utgjør en vesentlig del av et særpreg for denne delen av kommunen. Det ble bygget mange slike fjøs i tiden etter at Kongsvingerbanen sto ferdig. Murere tilknyttet banebyggingen tilbragte en tid med å bygge steinfjøs spesielt i området mellom Glomma og Jølsen.

Forslag til forvaltning

Jordbruksområdene rundt Jølsen bør holdes åpne og ikke bebygges. Våningshuset på Jølsen bør bevares. Den verneverdige bygningsmassen på Smedsberg og Bergergårdene bør bevares. Steinfjøsene bør registreres sammen med steinfjøs andre steder i kommunen slik at man kan se om de er bygget etter et fast mønster.

Smedsberg

Gamle veier

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Hulveien Østengbakken ved Svindal gnr/bnr 51/1 mfl. er registrert som en fredet veistrekning.

Nyere tids kulturminner

Reg.nr.	Type	Verneklasse
1	Kongeveien fra Rælingen og over mot Høland. Går fra Tuen via Merkja, og følger Fossveien. Fra Korsveien ved Garder delte veien seg i en trase mot Asak i Skedsmo som knytter seg til «Den Trondhjemske Kongevei» og en som går videre ned Haugerbakken mot Østersund der det var sundsted. Øst for Glomma fulgte veien Kirkeveien til Ridderhaugen og videre langs Vatlandsveien. Videre sydover ligger Kongeveien godt bevart, og fortsetter mot Råsokenga, Brudeberget, Råsok, Kvernhammer, Svindal og Nitteberg. Videre følger den gamle traseen Nittebergveien til Kinnveien forbi det gamle meieriet og til By. Ved By var det et veikryss der Kongeveien fortsatte videre østover forbi Lintjennåsen og syd for Sagmåsan videre til Saga og Midtskog. Den andre veien gikk videre sydover via Gan mot Trøgstad. Denne veien var svært kupert og ble rundt århundreskiftet 1900 erstattet av en ny trase mellom Fjellsrud og Krokedal.	2
2	På Enebakkneset gikk den gamle allfarveien fra Kreppa via Logn til Ersrudvika. Videre opp ved Korsveien til Svarterud og videre til Ulsrud. Veien fulgte dagens trase til Linderud og videre forbi Langerud, over gårdstunet på Store Bøler før den går ned til Mungerud og videre mot Teig-gårdene via Harpelandsbakken. Fra Teig går veien mot Prinsholen, Lykkja, Smådal og til Myrer.	2
3	Middelalderfarvei mellom By via Sørlimoen og Skjatvedt til Saga	2/F
4	Fra Hovin går en gammel allfarvei sydøstover mot Nedrum	2
5	Mellom Råsåkhaugen og Vatland er det et gammelt veifar	2
6	Fra Råmyra går det et gammelt veifar nordover mot Hellerud	2
7	Mellom Holtedalsveien og Vinlandsveien går det et gammelt veifar som tidligere var en hovedåre nord/syd i dette området	2
8	Taterstigen mot Sørumsand	2

I tillegg til hovedveinettet som det er redegjort for over, var det også tidligere en rekke mindre bygdeveier mellom de ulike delene av kommunen. Disse er i stor grad eksisterende fremdeles som gårdsveier, villaveier og turstier.

Kongeveien mellom Kvernhammeren og Svindal. Foto: Bente Arnesen

Lokalisering

Området ligger fordelt over hele kommunen.

Formell status

Vernestatus for gamle veier er ofte uavklart. Veitraseer kan ha gått på samme sted i over tusen år, men veiene kan ha blitt endret og utbedret slik at dagens vei ikke har samme verneverdi som en urørt hulvei fra middelalderen.

Historikk

Veier er en konsekvens av menneskelig aktivitet på et sted. Så fort menneskene begynte å få faste bevegelsesmønstre oppsto de første stiene. I den første tiden med bosetting i området var vannveiene de viktigste kommunikasjonsårene for transport over lengre strekninger. Vannet samlet mer enn det delte, noe som ga direkte utfall i at Enebakk tidligere lå på begge sider av Øyeren og at Fet og Rælingen var felles kommune.

De eldste faste kommunikasjonsårene på land gikk gjerne korteste vei mellom de ulike gårdene. Disse stiene la senere grunnlaget for hvor de første kongeveiene ble bygget. De gamle stiene og hulveiene i områder som hadde varer som man ønsket transportert til byene (hovedsakelig mineraler og tømmer) ble utover 16- og 1700-tallet oppgradert fra ride- og kløvveier til kjørbare veier.

I enkelte områder ble ikke veinettene kjørbare før utpå 1800-tallet.

I mellomkrigstiden begynte bilismen å gjøre seg gjeldende som alternativ til hesten, og dette gjorde det nødvendig med ytterligere utbedringer av veistandarden mange steder. Denne utviklingen har fortsatt helt fram til nå, og Fet har mer enn mange andre kommuner merket at bilismen blir en premissgiver for arealforvaltningen i kommunen.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Veier er viktige kulturminner både på grunn av betydningen disse har hatt for stedsutviklingen og ofte har veifar en høy alder. En tilleggsfaktor som gjør gamle veier og stier viktige er deres egnethet som turveier. Ved å tilrettelegge gamle veier som turveier har dette en positiv effekt både som kulturformidling, men også i et folkehelseperspektiv.

Forslag til forvaltning

Det bør være et mål å bevare mest mulig av det gamle veinettet i bygda. Gamle veifar bør skiltes, og det bør settes opp informasjonsskilt som forteller noe om historie, geologi og botanikken på steder veiene passerer.

Visperudgutua. foto: Bente Arnesen

Kulturminner i skogen

Hvalsetra. Foto: Bente Arnesen

Lokalisering

Området dekker skogområder i hele kommunen, men registreringen er basert på muntlige kilder og gir ikke et dekkende bilde av alle typer kulturminner i skogen.

Formell status

I all hovedsak LNF-områder (Skog).

Historikk

Skogen hadde en annen og troligere viktigere rolle i eldre tid enn nå. I dag er det først og fremst skogsdrift, jakt og rekreasjon som er de viktige bruksområdene for skogen. I eldre tid var det mange flere ulike aktiviteter i skogen, både knyttet til skogsdrift og jakt/fiske, men også andre næringer.

Fangstgraver er blant de eldste kulturminnene vi finner i skogen. Slike graver er det ved Elgggravene øst for Olberg på Enebakknaset. Ei dyregrav til ligger ved Søndre Gravtjern i skogen til Teig på Enebakknaset. Det er også en grop ved Holtermoen og trolig flere andre steder i kommunen.

Setring var vanlig i Fet-skogene frem til midten av 1800-tallet. Seterdrift er en driftsform som kan spores helt tilbake til vikingtiden. Det er fremdeles mulig å finne setervoller i skogene i Fet. Husene er borte, men kulturlandskapet etter århundrer med beitedyr og hustufter er fremdeles

synlige. Hvalsetra ved Hvalstjern er trolig den best bevarte seterplassen i Fet. Dette skyldes at stedet ble bebodd fast gjennom det meste av 1800-tallet frem til ca. år 1900. På andre siden av Hvalstjernet lå Sundsetra, dette kan ha vært setra til Østersund. Ved Breisjøen Jenseberget lå Bysetra.

I Seterskogen øst for Bølertjern har det trolig ligget en eller flere setre. Andre steder som nevnes som setersted er Låkelia og ved Svartjenn (Gransdammen).

Torvuttak er en annen aktivitet som det har vært noe av i Fet. Torv ble i hovedsak benyttet som torvstrø i fjøs. Torva ble tatt ut på torvmyrer og tørket i egne torvhus i skogen før den ble kjørt ned til bygda. Rester etter slike torvhus er det på søndre del av Løkenmosen på myras vestside og Torvmåsan ved Skårer mot Skedsmogrensa.

FigTorvhytte i Skårerskogen. Foto: Bente Arnesen

Registreringer

Automatisk fredede kulturminner

Det er ikke foretatt registreringer av automatisk fredede kulturminner i skogen utover det som er samlet i databasen «Askeladden».

Nyere tids kulturminner

Se under «Historikk» over. Det er ikke foretatt en egen registrering av kulturminner i skogen.

Vurdering av verneverdi og begrunnelse for vern

Kulturminner i skog er ofte vanskelige å oppdage på grunn av vegetasjon og dårlig tilgjengelighet. Derfor er det ekstra viktig å være varsom ved inngrep i skogen, og hele tiden lete etter tegn på eldre menneskelig aktivitet. Det er viktig å bevare restene etter seterdrift i skogene i Fet. Setring er en meget gammel driftsform som forteller en viktig del av vår selvbergingshistorie.

Forslag til forvaltning

Alle kjente verneverdige kulturminner i skogen skal avmerkes i skogbruksplanen til den eiendommen kulturminnet ligger på.

Åpne bevarte setervoller bør holdes åpne og ikke plantes igjen, og det bør være en sikringssone rundt setervollene i forbindelse med skogsdrift.

Ved etablering av skiltede turveier i skogen bør kulturminner være en naturlig del av turopplevelsen, og stier bør legges slik at de går innom viktige kulturminner.